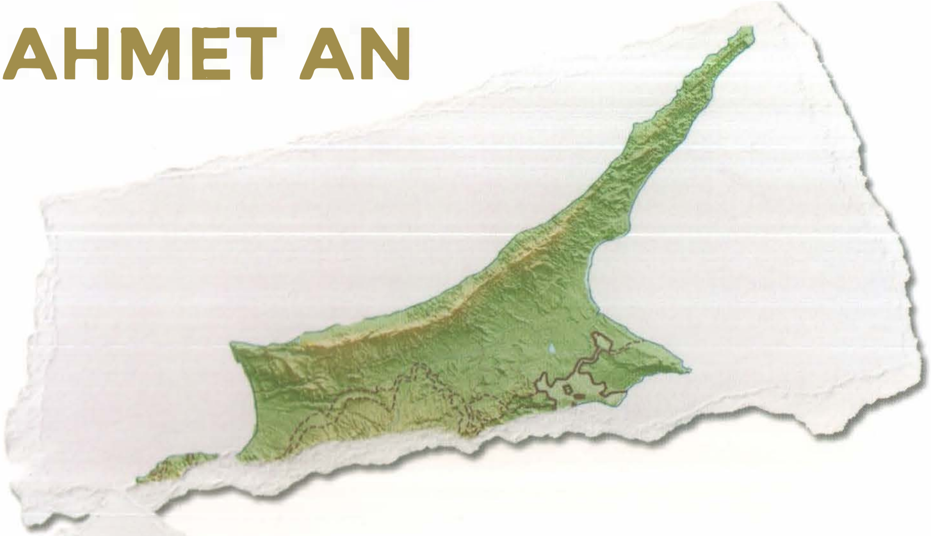
KIBRIS: TAKSiM Mi FEDERALLEŞME Mi?

AHMET AN

yazılama

Kıbrıs
Taksim mi, Federalleşme mi?

Yazılama Yayınevi: 145
Kıbrıs Araştırmaları: 2

Kıbrıs
Taksim mi, Federalleşme mi?

Ahmet An

Editör: Burçak Özoğlu
Düzelti: Sancak Yıldız
Kapak Tasarımı: Levent Karaoğlu
Sayfa Düzeni: B.Barış Koç
ISBN: 978-605-5892-98-2
Birinci Baskı: Ocak 2017

Baskı: Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256 Topkapı - İSTANBUL
Tel: 0212 577 72 08
Sertifika no: 18569

Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sokak
Betül Han 9/13 Kadıköy - İstanbul
0 216 338 52 59
iletisim@yazilama.com
www.yazilama.com

Kıbrıs
Taksim mi, Federalleşme mi?

Ahmet An

yazılama

Ahmet An: 1950 yılında Lefkoşa'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden 1975'te mezun olduktan sonra, Almanya'nın Leipzig kentinde çocuk doktoru ünvanını aldı. 1982'den beri Lefkoşa'da serbest hekim olarak çalışmaktadır.
1971'den beri İstanbul ve Lefkoşa'daki çeşitli gazete ve dergilerde Kıbrıs sorunuyla ilgili makale ve araştırmaları yayımlanmaktadır. Kıbrıs Türklerinin siyasal, kültürel ve tarihsel geçmişi üzerine araştırmalarını sürdüren Ahmet An'ın yazılarını topladığı ve yayımlanmış kitapları şunlardır:

Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar (1942-1962), Kıbrıs'ta İsyanlar ve Anayasal Temsiliyet Mücadelesi (1571-1948), Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması-Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci (1900-1942), Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi, Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış Kitaplar Listesi (1878-1997), Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar, Kıbrıs sorununun perde arkası: Adadaki İngiliz üsleri ve Amerikan tesisleri, Kıbrıs nereye gidiyor, Kıbrıs'ın yetiştirdiği değerler (1782-1899), Küçük Adada Büyük Oyunlar: Kıbrıs'ta Ayrılıkçılık, Federal Çözüm ve AB Üyeliği, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler-Cilt:2 (1900-1920), Kıbrıslı Türklerde Sınıf Sendikacılığından Etnik Sendikacılığa Geçiş ve İşçi Muhalefeti (1944-1960), Tıp Alanındaki İlk Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Türklerin Siyasal Tarihi (1930-1960): Basının Aynasında Kıbrıslı Türklerin Unutturulan Siyasal Geçmişi ve Liderlik Kavgaları Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1896-1962), İlk Kıbrıs Türk Futbol Takımları ve Çetinkaya'nın Tarihi (1902-1963), Kıbrıs'ta Üç Dönem Üç Aydın

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

İki yarı bir tam eder mi?

Kaynayan Orta Doğunun yanıbaşında üzerinde AB'nin gömleği, sökülmüş dikişlerden fışkıran Türkiye ile bir garip ada Kıbrıs... Akdeniz'in göbeğindeki bu küçücük adanın meseleleri neredeyse yüz elli yıldır hallolmadı. Adı konamadı, sahibi bulunamadı. Kıbrıs uluslararası siyasette hep önemli bir gündem olarak yer tuttu. Oysa, yerlisini, yabancısını, işgalcisini, emperyalini hepsini toplasanız, 21. yüzyılın onaltıncı yılında toplam nüfus bir milyonu zor bulur Ada'da. O denli de küçük aslında.

Osmanlı'nın 1878'de Britanya'ya teslim ettiği dönemden beri Kıbrıs'ın başına gelmeyen kalmadı denebilir. Kolonyalizmin ettikleriyle başlanıp, 20. yüzyıl emperyalizminin oyunlarıyla devam edilebilir. Tüm bu saldırıların gölgesinde adacığın bir avuç halkından hem bağımsızlıkçı yurtsever hareketler hem de militan işçi örgütlenmeleri yeşermiş; öte yandan bölücü ve kırıcı milliyetçilik, anti-komünizm ve halk düşmanlığı devşirilmiş olduğu görülebilir.

Kıbrıs'ın bugününe bakarken, tarihini üç ayrı dönemde ele almak mümkün. Britanya sömürgeciliği, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ve 1974 darbesi sonrasından günümüze bölünmüş Kıbrıs dönemi.

Kıbrıs'ta sınıflar mücadelesi tarihi aslında 1900'lerin başına denk düşen ilk proterleşmelerden itibaren emperyalizmin ağırlığı altında milliyetçiliğin gericileştirici tehdidi ile ilerlemiş görünüyor.

20. yüzyıl başlarında adada eş zamanlı yayılan sömürgecilik ve karşısında sosyalist düşünce ve eylemlilik pratikleri, 1920'ler sonlarında Kıbrıs Komünist Partisi'nin kuruluşu ve anti-sömürgeci,

anti-emperyalist mücadeleyi emekçi sınıflar ekseninde kurmasıyla ilerler. Adada iki dünya savaşı arası dönemde başlayan işçi sınıfı hareketlenmeleri, ilk başlarda temel çalışma koşullarına yönelik bir tepki olarak ortaya çıkar. Britanya yönetimi farklı alanlara yayılmaya başlayan bu hareketlenmelere önce zorla ve kolluk gücüyle daha sonra da anti-komünist içerikteki yasal ve kurumsal düzenlemelerle yanıt verir.

KKP'nin ilk yılları Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum emekçilerin ortak sınıfsal gündemleriyle emperyalizme karşı yürüttüğü mücadele ile belirlenmiştir. Sınıfsal gündemin, bağımsızlıkçı hareketle birleşmesi ve giderek "milliyetçiliğe" yakınsayan yurtseverlik vurgusunda temel belirleyen, Britanya yönetiminin hem sömürgeciliği hem de adanın en büyük patronunu temsil ediyor oluşudur. Amerikan emperyalizminin varlığı da benzeri şekildedir. 1948 yılındaki büyük madenci grevinde çatışan taraflar, patron ve sendikalı işçiler olmanın yanısıra bir yandan da Amerikan CMC şirketinde somutlaşmış anti-komünizm ve karşısında yurtsever komünist Kıbrıslı (Türk ve Rum) maden işçileridir.

Önce KKP, sonra AKEL, 1950'li yıllara kadar öncelikli gündemi anti-komünizm olan ağır sınıfsal saldırıya karşı mücadele vermiş, komünist hareketin gündeminde "Kıbrıs sorunu" değil, anti-komünizme, emperyalizme ve faşizme karşı yürütülen sınıf mücadelesi yer almıştır.

1950'lerde adadaki şoven, sağcı ve gerici güçler her iki toplum kesiminde de palazlan(dırıl)dıkça komünistlerin mücadele cepheleri çoğalmıştır. O yıllarda hem TMT hem de EOKA karşıt alanlarda mücadele gerekçesiyle silahlanıp, ortak anti-komünist mücadele yürütür.

1959 yılına gelindiğinde Kıbrıs ve Britanya'nın bağımsızlık görüşmelerinde AKEL bu iki yönlü sağcı saldırının baskısıyla emperyalizmin oyununa direnmeyi denemektedir. Yunanistan ve Türkiye'nin de işin içine katılmasını sağlayacak garantörlük sisteminin, tepeden indirilecek bölücü bir anayasanın adadaki emperyalizmi kalıcılaştıracağını söyleyerek Zurih ve Londra Antlaşmaları sürecine karşı çıkar.

Oysa emperyalist planlar engellenemez; Zurih-Londra çizgisinde, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulur ve ada sözde bağımsızlığına kavuşur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla ortaya çıkan yeni duruma göre kendisine yeni bir mücadele hattı yaratan AKEL, bu dönemde ana vurguyu "bağımsız dış politikaya" yöneltir. AKEL bu yıllarda tüm bu karşıtlıkları sınıfsal ve anti-emperyalist mücadele bütünlüğüyle göğüslemek yerine, bağımsız Kıbrıs'ın öznesi olduğunu düşünerek Cumhurbaşkanı ve piskopos Makarios'a mutlak bağlılık göstermiştir.

1974 yılına gelindiğinde Yunanistan'daki faşist cuntanın gücüyle adaya sıçratılan darbe öncelikle Makarios'u ve onun yanısıra AKEL'i hedef alarak saldırır. Darbe girişimi bu sırada bir başka müdahaleye daha kıvılcım olmuş, Türkiye ordusu adaya çıkartma yapmıştır.Komünistler önce faşist darbecilerle savaşırken hemen ardından bu kez Kıbrıs'ın bağımsızlığı için Türkiye işgaline karşı cepheye geçer.

AKEL, 1974 Temmuz ayından itibaren yürüttüğü mücadeleyi *"Kıbrıs'ın toprak birliği ve bütünlüğü hedefi ile, işgal karşıtı mücadele"* olarak tanımlar. Buna göre de, Türkiye'nin Barış gücü adı altında adaya girişinden bugüne uzayan Kıbrıs düğümünün çözümünde Türkiye işgalinin sonlandırılarak adanın toprak bütünlüğünün sağlanacağı, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler olarak iki toplumlu iki bölgeli bir federatif yapının kurulacağı bir formülasyonda ısrar eder.

Bu doğrultuda, 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adını alarak kendisini ayrı bir devlet olarak ilan eden Denktaş yönetimini tanımamış, 1990 sonrası Bağlantısızlar Hareketi'ndeki dostlarını kaybedince, AB üyeliğinin Kıbrıs'ı Türkiye'den kurtarmanın bir yolu olabileceği yanılsamasına kapılmıştır.

2004 yılında AKEL 18. kongresinde *"...Kıbrıs'ın AB'ye girmesinin, Türkiye'nin AB'ye girme arzularıyla paralel biçimde, Kıbrıs sorununa doğru bir çözüm bulunması için katalizör rolü oynayabileceğini düşünerek..."* ve *"...Topluluk Müktesebatı'nın böylesi bir çözüm için bazı ek "silahları" sunabileceğini bilerek..."* AB üyeliğinden yana tavır alma kararı alır. O tarihten itibaren de AKEL'in bağımsızlıkçı çözümleri hep AB gölgesinde kalmıştır.

Aynı yıl BM aracılığıyla referanduma sunulan Annan planı için, Türk tarafından yana olduğu ve yeteri kadar müzakere sürecine dayandırılmadığı gerekçesiyle "Hayır" oyu çağrısı yapar.

AKEL'in Kıbrıs sorununda çözüme yönelik görüşmelerde inisiyatif aldığı dönem, Genel Sekreterleri Hristofias'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde Kuzey Kıbrıs'ın o dönemki lideri Mehmet Ali Talat ile sürdürdüğü müzakere dönemi olmuştur.

İki toplumlu federatif yapının kuruluşuna dönük müzakere çizgisi bugün de Anastasiadis ve Mustafa Akıncı görüşmeleri ile ilerlemektedir.

Ada'da AKEL başta olmak üzere Kuzeyde ve Güneydeki ilerici ve solcu kamuoyunun Kıbrıs sorunu konusundaki güncel politikası, AB ve BM öncelikli olmak üzere konunun mümkün olan her kanaldan uluslararası alana taşınması doğrultusunda gözükmektedir. Sözü edilen kesimler önceliklerini barış ve iki toplumlu birleşme olarak dillendiriyor. Çözümün adı "Birleşik Federal Kıbrıs" olarak konmuş durumda.

Öte yandan, Yunanistan Komünist Partisi, Kıbrıs sorununun ancak adanın Kuzeyindeki Türkiye işgali ve tümüne yönelik NATO müdahaleleriyle ele alınması gerektiğini ileri sürerek çözümün Kıbrıs Türkiye ve Yunanistan işçi sınıflarının ortak mücadelesi ile gelebileceğini iddia ediyor. YKP, bağımsız Kıbrıs için iki ayrı devletli bir federatif yapı değil, birleşik yapıda uniter bir devlet yapısı öngörüyor.

AKEL, ise bu eleştirileri, *"...İnancımız, İki Bölgeli İki Toplumlu Federasyon'un terk edilmesinin üniter devlete değil, Kıbrıs için yıkıcı olan taksime götüreceği yönündedir. Her halükarda, Kıbrıs'ın geleceğinin nasıl biçimleneceği Kıbrıslıların meselesidir ve nihayetinde bu konuda karar verecek olanlar Kıbrıslılardır."* diyerek yanıtlıyor.

Müzakereler 2016 yılının son aylarında ulaşılan noktada kesilecek ve 2017 yılında ikinci bir referandum oylaması ile Kıbrıs halkına kararı sorulacak.

Yazılama işte tam böyle bir zamansal kesitte aydınlatıcı bir kaynak olarak Kıbrıslı aydın Ahmet An'ın görüşlerine ve zengin arşivine başvurmayı uygun buldu.

Bilgilendirici ve politik anlamda kışkırtıcı okumalar dileğiyle...

Burçak Özoğlu
Kasım 2016, Kıbrıs

Kıbrıs'ın Taksim Edilmesi Fikrinin Geçmişi ve Adanın Taksimi, Federalleşme ile Nasıl Önlenebilir?[1]

Günümüzde, dünya nüfusunun yarıdan fazlası, anayasa ve devlet yapısının federal olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Daha önce sosyalist olan ülkelerdeki (örneğin SSCB, Çekoslovakya, Yugoslavya) sosyalist federasyonu bir yana bırakırsak, burjuva federalizmi bugün ekonomik gelişmişlik açısından ileri, orta ve az gelişmiş olarak farklılaşan 28 ülkede uygulanmaktadır. Bu ülkeler şunlardır: ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Bosna ve Hersek, Brezilya, Etiyopya, Hindistan, Güney Afrika, Irak, İspanya, İsviçre, Kanada, Komor Adaları, Malezya, Meksika, Mikronezya Federe Devletleri, Nepal, Nijerya, Pakistan, Rusya Federasyonu, St. Kitts ve Nevis, Güney Sudan, Sudan ve Venezuela.

Büyük Britanya ve Fransa gibi eski sömürgeci ülkeler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yeni bir federalizm politikası uyguladılar. Kapitalizmin genel bunalımının bu yeni döneminde, sömürgelerin federalleştirilmesi, bu ülkelerin anayasalarına federatif unsurların konması ve ayrıntılı yasal düzenlemeler yapılmasıyla gerçekleştirildi. Böylece, yakında bağımsızlığına kavuşacak olan bu yeni devletlerin karakterini, yapısını ve şeklini etkileme olasılığı, yeni sömürgeciliğin bir unsuru olarak ortaya çıktı. Emperyalist

Lefkoşa Üniversitesi'nin Avrupa ve Uluslararası Sorunlar Merkezi tarafından 11 ve 12 Mart 2016'da Lefkoşa'da düzenlediği "Kıbrıs Sorunu, Çözümlenmesi ve Daha Geniş Etkileri" konulu iki günlük konferansta okunan bildiri.

güçlerin bu yeni stratejisinin amacı, eski sömürge topraklarını olabildiğince uzun süre, kendi etki alanları içinde tutmak ve her bölgedeki özel koşullar altında, kendi ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumaktı.[2]

Sömürge ülkelerinde en çok federasyon kuran emperyal ülke olarak Büyük Britanya, hem Kanada ve Avustralya hem de ABD gibi etkin olduğu ülkelerdeki yasal düzenlemelerden elde ettiği deneyime dayanmaktaydı. Büyük Britanya, Hindistan'daki egemenliğini uzatmak için Roma İmparatorluğu'nun "böl ve yönet" ilkesini kullandı ve çeşitli milliyetler, kabileler ve kastlar arasında düşmanlık yarattı. Aynı politika, Afrika'daki Britanya sömürgelerinin de hepsinde kullanıldı.

Bütün eski sömürgelerde, sömürge ülkedeki ulusal direniş ve milliyetler politikası arasında yakın bir ilişki vardı. Sömürgeciler, ulusal kurtuluş hareketlerinin oluşup güçlenmesinden sonra, milliyetleri bölücü politikalarını yoğunlaştırdılar. Emperyalist sömürgecilik sisteminin çökmeye başladığı bu dönemde ortaya çıkmaya başlayan bu politikaya paralel olarak sömürgeciler, önceden anlaşmış gibi, sömürge ülkelerde federalizm ve özerklik doğrultusunda özel bazı düzenlemeler yapmaya çalıştılar. Onlar bunu yaparken, ulusal farklılıkları, ulusal karşıtlıklar ile büyük ölçüde bir araya getirmeye ve bu düzenlemeler yoluyla egemenliklerini başka şekillerde koruyarak anti-emperyalist birlik cephesini zayıflatmaya çabaladılar.

Hatırlanacağı gibi bu politika, 1948'de Kıbrıs'ta "kendi kendini yönetim" adı altında uygulanmaya çalışıldı, ama Kıbrıslı Rumların enosis emelleri yüzünden başarılı olamadı.[3] Yine aynı yıl içinde, İngiliz ve Amerikalıların radyo dinleme tesislerini Ortadoğu'dan Kıbrıs'a taşıdıklarını ve Büyük Britanya'nın Kıbrıs'taki Ağrotur ve Dikelya köylerine iki askeri üs inşa etmek için 50 milyon sterlin harcadıklarını görüyoruz.[4]

W.G.Grafski-B.A.Straschun, Asya ve Afrika'nın Gelişmekte olan Ülkelerinde Federalism, Moskova, 1968, aktaran Ertan Yüksel, Kıbrıs'ta Federal Çözüm, Ortam gazetesi, Lefkoşa, 22-23-24 Ocak 1985

3 Yunancada (Kıbrıs'ın Yunanistan ile) birleşme(si)

4 Ahmet An, Kıbrıs Sorununun Perde Arkası, Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri, İstanbul 2000, s.9

Yukarıda da belirtildiği gibi, sömürgecilerin milliyetler politikasının ana silahı yönetimsel ve siyasal ayrılıktı. Bunun yardımıyla toplumlar veya milliyetler arasındaki yüzyıllara dayanan siyasal, ekonomik, kültürel ve diğer bağları koparmayı veya gelişimini saptırmayı başardılar. Sömürgeciler, ulusal bütünleşmeyi sağlamak için herhangi bir girişimde bulunmadılar. Aksine, ulusal hareketlerin bölünmesi için açıkça yıkıcı bir politika uyguladılar. Devlet yapısını federal bir şekle dönüştürmeyi başardılar veya azınlıkları bölmeyi başardılar. Ulusal önyargıları öne çıkartarak, kışkırttılar. Sömürge ordularının etnik bileşimi içinde yer alan zayıf toplumların etkisini artırabildiler ve zayıf toplumlar daha güçlü olanlara karşı kullanıldı. Bunun tipik bir örneği, ağırlıklı olarak Kıbrıs Türk toplumundan oluşan polis gücünün Kıbrıslı Rumların direniş savaşçılarına karşı kullanıldığı Kıbrıs'taki sömürgecilik karşıtı mücadelede görülmüştür.

Kıbrıs'ta federal bir anayasa olması fikrinin kaynağı

Adamızın federalleşmesi fikrini incelemeye geçmezden önce, Kıbrıs'ın taksimi fikrine bir bakalım. Çünkü resmi Türk bakış açısına göre ikisi arasında bir bağlantı vardır. Adamızın taksim edilmesine ilişkin ilk öneriyi kimin ne zaman yaptığını bulmak için bir araştırma yapmış olmamın nedeni de budur.

Kıbrıs Türk gazetesi *İstiklâl'in* 30 Kasım 1951 tarihli nüshasında çıkan ve Türkiye'deki *Kudret* gazetesinden aktarılan bir mektupla ilgili bir haber buldum. Hikmet Bayur, kendisine gönderilmiş olan bir mektubu aktarırken, adını vermediği bu kişiden, *"Kıbrıs Türkleri adına konuşmaya en yetkili olan bir zat"* olarak söz etmekteydi.

Bu kişi, 1931'de ortadan kaldırılan Kıbrıs Kavanin Meclisi'nin eski üyesi olan Necati Özkan'dan başkası değildir ve aynı zamanda *İstiklâl* gazetesinin sahibi ve başyazarıdır. Mektupta şunlar yazılıdır:

> *"Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs'ın Hatay gibi, misak-ı milli sınırları dahiline alınmasını candan özlemektedir"* ve *"Kıbrıs Rumları ile Batı Trakya Türkleri mübadele edilerek, Kıbrıs Türkleri güçlendirilmelidir."* [5]

5 İstiklâl, 30 Kasım 1951

Talepler arasında, son paragraftaki 4. maddede şöyle denmekteydi:

> *"Kıbrıs meselesinde hiç bir başarı elde edilmiyecek ve mazallah Yunanistan'a verilmesi cihetine gidilecek olursa, Kıbrıs, Hindistan ve Pakistan gibi iki bölgeye ayrılarak, Kıbrıs Rum ve Türkleri özel bölgelere yerleştirilmeli ve Türkle sakin olan kısmı Türkiye'ye verilmelidir."* [6]

Fahir Armaoğlu'na göre, Kıbrıs meselesinde "taksim" formülü ilk defa, Forum dergisinin 15 Temmuz 1955 tarihli 32. sayısında imzasız olarak yayımlanan *"Kıbrıs! Kıbrıs! Kıbrıs!"* başlıklı bir makalede ileri sürülmüştür. Fahir Armaoğlu, *Forum*'daki bu makalenin kendisi tarafından yazıldığını dipnot olarak daha sonra açıklamıştır. Yazar bu makalede, adanın bir bütün olarak Yunanistan'a veya Türkiye'ye verilmesinin imkânsızlığını belirttikten ve üçlü müşterek idare şeklinin de pratik bir hâl çaresi olamayacağını söyledikten sonra, adanın İngiltere'nin elinde kalmasının Türkiye'nin güvenliği için iyi olacağına, lâkin bu durum devam ettikçe İngiltere'nin adada kalamayacağına işaret ediyor ve en iyi hâl çaresinin de, adanın Türkiye ile Yunanistan arasında "taksim" edilmesi olacağını bildiriyordu.[7]

Araştırmamı sürdürürken Kıbrıs'ta komünizm tehdidinin artmakta olduğu hususunda İngiltere'nin ABD tarafından uyarılmasından sonra Kıbrıs'a gönderilmiş olan New York Üniversitesi'nden Dr. Alexander Melamid tarafından yazılmış bir başka makaleye rastladım. Dr. Melamid adada bir alan araştırması yapmış ve bulgularını *Geographical Review* adlı derginin Temmuz 1956 tarihli nüshasında "Kıbrıs'ta Toplumların Coğrafik Dağılımı" başlığı altında yayımlamıştı.[8]

Aynı uzman, Mart 1960'da da "Taksim Edilmiş Kıbrıs: Uygulamalı Politik Coğrafyada bir Sınıf Çalışması" başlıklı başka bir makale daha yayımlayarak, adanın bölünmesi için birincisi adayı

6 A.g.y.

7 Dr. Fahir Armaoğlu, 1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk hükümeti ve Türk Kamuoyu, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Temmuz 1959, No. 2-3, s.69

8 Vol.46, No.3, New York 1956, s.355-374

kuzey ve güney kısım, ikincisi de doğu ve batı kısımlar olarak bölecek iki çizgi önermekteydi.[9]

Claude Nicolet tarafından hazırlanan *Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs'a İlişkin Politikası, 1954-1974* başlıklı kitapta da, Kıbrıs adası üzerindeki ABD ile Büyük Britanya'nın stratejik çıkarları hakkında yeterli arşiv malzemesi bulunmaktadır.[10] Her iki ülke de, geçmişte ve günümüzde, *"böl ve yönet"* politikasını kullanmışlardır. İngilizler, Kıbrıs'taki egemen üs bölgelerini hâlâ daha korumaya istekli iken[11], Amerikalılar da, 1949'dan beri kullanmakta oldukları ada üzerindeki dinleme tesislerini kendi güvenlikleri altında tutmak istemektedirler.[12]

Ankara Üniversitesi'nde Devletlerarası Hukuk ve Anayasa Hukuku öğreten, İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi'nin de üyesi olan Profesör Nihat Erim, 1956 yılında, Başbakan Adnan Menderes tarafından, Kıbrıs meselesi hakkında bir rapor hazırlaması ve Kıbrıs hakkındaki politikayı oluşturmada hükümete yardımcı olması için görevlendirilir. Menderes, Erim'e ayrıca, Başkan Eisenhower'in arkadaşı olan emekli bir Amerikan generalinin Ankara'ya gönderildiğini ve onun adanın taksimini önerdiği ve bunun olumlu karşılandığı bilgisini de verir.[13]

Profesör Erim'in Türk hükümetine verdiği ilk rapor, 24 Kasım 1956 tarihlidir ve şunları yazmaktadır: *"Ortalama hâl şekli, Kıbrıs adasının taksimidir. Taksim fikri Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Amerika hükümetleri arasında gizli, resmi veya yarı resmi bazı görüşmelerde ele alınmıştır... Taksim önerisinin kabul edilmesi ihtimali göz önünde tutularak, Türkiye bakımından Kıbrıs'ın ne biçimde bölünmesinin daha elverişli olacağı askerlik, ekonomi ve adadaki Türk nüfusunun menfaatleri göz önünde tutularak, şimdiden yetkili uzmanlara tespit ettirilmelidir."*[14]

9 Vol.59, March 1960, Chicago, s.118-123

10 Claud Nicolet, United States Policy Towards Cyprus, 1954-1974, Removing the Greek-Turkish Bone of Contention, Mannheim und Möhnesee 2001
Nicolet, A.g.y., s.87

12 Nicolet, A.g.y., s.141

13 Nihat Erim, Bildiğim, Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara 1975, s.18

14 A.g.y., s.22 ve 24

İngiliz-Amerikan emperyalizminin böl ve yönet politikası

Kıbrıs Rum yeraltı örgütü EOKA[15], 1 Nisan 1955'de Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetimine karşı enosis emeli ile tedhiş eylemlerini başlattığı zaman, İngiliz emperyalizmi Orta Doğu'nun stratejik bölgesindeki son sömürgesini yitirmek istemedi. Ama Büyük Britanya daha sonra iki askeri bölgenin topraklarına çekilmeyi tercih etti ve ada yönetimini Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumlarına devretme kararını aldı.

ABD Başkanı Eisenhower Haziran 1956'da bir toplantı sırasında kendi Dışişleri Bakanına adanın taksim edilmesi ve Kıbrıslı Türklerin kuzeydeki kısma kaydırılması ile çatışmaya bir son verilmesinin olası olup olmadığını sordu.[16] ABD Başkanı, Mart 1957'de Bermuda adasında Britanya Başbakanı Macmillan ile buluştuğu zaman bu dört günlük toplantı sırasında ona şunları söyledi: *"Askeri üsler bizim için yeterlidir. Onlar geriye kalanları kendi aralarında bölüşebilirler."* [17]

Profesör Nihat Erim, 18 ile 22 Ocak 1957 tarihleri arasında Kıbrıs ziyaret sırasında, 19 Ocak 1957'de, AKEL[18]'in Türk Kolu tarafından kendisine verilen mektupta şöyle denmekteydi:

"Son zamanlarda Parlamentoda Britanya Dışişleri Bakanı tarafından ortaya atılan adayı taksim fikri, Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli olmayacağı gibi, kabili tatbik de değildir. Çünkü Kıbrıs Türk ve Rum halkı ayrı ayrı iki mıntıkada yaşamamaktadır. Böylece ortaya bir muhaceret işi çıkacaktır ki, o zaman Kıbrıs çıkmazı ikinci ve en büyük çıkmaza girecektir. Böyle hadiselerin hangi menfaatlere hizmet ettiğini tarih hepimize göstermiştir." [19]

Hindistan'ı taksim edip, Pakistan'ı ayıran İngiliz hukuk uzmanı Lord Radcliff, Aralık 1956'da ada daha bir sömürge iken, Kıbrıs için yeni bir anayasa önerisi hazırladı. Raporunun 28.

15 Yunanca kısaltma: "Ethniki Organosis Kyprion Agoniston" (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü)

16 Nicolet, A.g.y., s.92

17 A.g.y., s.101

18 Yunanca kısaltma: "Anorthotiko Komma Ergazomenu Lau" (Emekçi Halkın İlerici Partisi)

19 Erim, A.g.y., s.56

paragrafında, Kıbrıs'ta federal bir devlet düzenlemesi için bir önkoşul olan etnik-bölgesel bölünmenin olmadığını belirtti. Kıbrıslı toplumların federasyon oluşturmasının çok zor bir anayasal şekil olduğuna ilişkin görüşünü de dile getirdi. Öte yandan Lord Radcliff, ada için ikili bir yönetim önerdi. Biri, Dışişleri, Savunma ve İç Güvenlik'ten sorumlu olacak olan ve Britanyalı valinin başkanlığında bir yönetim, ötekisi de yasama meclisi, yürütme ve yargıdan oluşacak olan özerk bir yönetim.[20]

Nicolet'in bize verdiği bilgiye göre, ABD Ulusal Güvenlik Kurulu (NSC)'nun *"Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için ABD politikası"* konulu ilk bildiri, Washington'da 18 Temmuz 1957'de kaleme alınmıştır. Adadaki askeri üs ve tesisleri korumayı, huzur ve güven havası yaratarak, komünistlerin etkisini azaltmayı hedeflemektedir.[21]

İngiliz ve Amerikalılar arasında Kıbrıs sorununa ilişkin ilk ikili tartışmalar, 10 - 18 Eylül 1957 tarihleri arasında yer almıştır. Esas Amerikalı katılımcı olan Walworth Barbour'un vurguladığı gibi, ABD özgül bir çözüm üzerinde ısrar etmeyecek, ama Temmuz sonunda İngilizlerin sözlü olarak ilettikleri üç parametre, yararlı hareket noktası olacaktı. Bu noktalar şunlardı: *"a) önemli askeri tesislerin İngiliz egemenliği altında kalması; b) adanın komünist etkisinden korunması; ve c) bir bütün olarak adada barış ve sükûnetin kurulması."*[22]

Kıbrıs Rum liderliğinin EOKA örgütüne paralel olarak, Kıbrıs Türk liderliğinin de kendi yeraltı örgütü olan TMT[23]'yi Kasım 1957'de kurmasının bir rastlantı olmadığı fikrindeyim.

Britanya Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd, "çifte self-determinasyon"a ilişkin meşhur görüşünü Aralık 1957'de açıkladı ve taksim politikası için yeşil ışığı yaktı. Kıbrıs konusundaki Türk politikasının mimarı olan Prof. Nihat Erim, Ankara'da 14 Ocak 1958'de yaptığı bir konuşmada, Kıbrıs'ta 120 bin nüfuslu bir Türk devletinin kurulabileceğini söyledi.

Proposals for Cyprus: Report submitted to the Secretary of State for the Colonies by the Rt. Hon. Lord Radcliffe, GBE, December 1956, Cmnd 42

21 Nicolet, A.g.y., s.104

22 A.g.y., s.108

23 Türkçe kısaltma: "Türk Mukavemet Teşkilatı"

Kıbrıslı Türkler, taksim planında bir oyuncu olmak için 27/28 Ocak 1958'de İngilizlere karşı ayaklandı. Nicolet, 30 Ocak 1958 tarihli bir nottan şu alıntıyı yapmaktadır: *"CIA Başkan Yardımcısı, General Charles P.Cabell, NSC'nin 353. toplantısında, Kıbrıslı Türklerin, adanın taksimini zorla gerçekleştirmek amacıyla, ilk defa olarak İngilizlere karşı saldırı başlattıklarını bildirdi."*[24]

EOKA saldırılarının Kıbrıs Türk köylerine yönelmesi karşısında, Kıbrıs Türk liderliği, bazı Kıbrıslı Türk köylerinin Dr. Küçük'ün 1958'de taksim çizgisi olarak önerdiği 35. Paralelin kuzey kısmına yerleştirilmelerini öngören bir plan hazırladı. Bu göç planı, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderildi.[25]

Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk işçilerin 1 Mayıs 1958'de taksim ve tedhiş eylemlerine karşı birlikte düzenledikleri gösterilerden sonra ilerici Kıbrıslı Türk işçilere karşı TMT tarafından bir dizi öldürme ve sindirme saldırıları yapıldı.[26] TMT, 6/7 Eylül 1955'de İstanbul'da meydana gelen olaylara benzer bir şekilde, 6/7 Haziran 1958'de Kıbrıslı Rumlara karşı taksim ve toplumsal intikamın önkoşullarını yaratmak amacıyla, kışkırtma eylemleri düzenledi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğuşu

Büyük Britanya, Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, 16-18 Aralık 1958'de Paris'te yapılan NATO Bakanlar Konseyi'nin özel toplantısından sonra, 11 Şubat 1959'da Zürih'te imzalanan bir anlaşma ile bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında anlaştılar. Bu durumda her iki tarafça savunulan adanın taksimi ve adanın Yunanistan'a bağlanması (enosis) fikirleri terkedilecekti.

19 Haziran 1958'de ilan edilen ve Kıbrıslılara işbirliği ya da nihai taksim tercihini vermiş olan Macmillan planının[27] ayrılıkçı unsurları, yeni anayasaya aktarılmıştı.

24 A.g.y., s.115

25 Mehmet Yüksel, Kıbrıs'ta Faşist Baskılar ve Faşist Örgütlenmeler, İlke dergisi, İstanbul, Kasım 1974, s. 127

26 Ahmet An, TMT'nin Kurbanları, Lefkoşa 2008, s.25-39

27 Harold Macmillan, Riding the Storm, London 1971, s.667

Üçü de NATO üyesi olan Büyük Britanya, Türkiye ve Yunanistan bir *Garanti ve İttifak Antlaşması* ile yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünün garantörleri oluyordu. Ağrotur ve Dikelya'daki İngiliz askeri üsleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprakları dışında tutulmuştu ve Britanya'nın egemenliği, emperyalizmin çıkarlarını korumak üzere bu bölgelerde devam edecekti. Böylece garantör ülkeler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çıkarlarından çok, ada üzerindeki kendi çıkarlarını korumakta ve geliştirmekteydiler.

Amerikalılara göre, *"uzun erimli olarak başarı şansı olduğu görünen tek çözüm, Nisan 1957'deki Amerikan planlarına göre, garantili bağımsızlık şeklindeki, taksim ile enosis arasındaki ara zemindi."*[28]

Kıbrıslı bir diplomat olan Alaaddin Gülen'in anılarında yazdığına göre, nüfusun %20'sini oluşturan Türk azınlığını, Kıbrıs devleti çatısı altında %80 oranındaki Rum çoğunluğuna eşit hale getirmek, normal sayılacak bir olgu değildi. Ne var ki Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, gelmiş geçmiş en Amerikancı bakan olarak bunu kabul ettirmişti![29]

Artık, taksimle ilgili Türk fikri, adanın coğrafik olarak bölünmesi şartı yerine, her iki toplumun, bir diğeri tarafından yönetilmemesi fikrinin verilmesini yeterli buluyordu. İleride bundan hareketle taksime varılabilirdi.

Kıbrıs Türk lideri Rauf Denktaş da, Zorlu ile yaptığı görüşmede, yeni anlaşmayı sadece iki koşulla kabul edebileceğini açıkladı: *"Adaya Türk askeri gönderilsin ve Kıbrıs Türklerine her yıl mali yardım yapılsın."*[30] Ama sorunun püf noktası da burada şekillenecekti. Kıbrıslı Türkler, artık emperyalizmin hizmetinde stratejik bir azınlık olarak tepe tepe kullanılacaktı.

Nicolet şunları yazıyor: *"Zorlu, Washington'da iken Dulles'a, taksimle ilgili Türk fikrinin, adanın coğrafik olarak bölünmesini içermesinin mutlaka gerekli olmadığını söyledi. Dışişleri Bakanı Zorlu, "her iki topluma, bir diğeri tarafından yönetilmemesi*

28 Nicolet, A.g.y., s.132

29 Bellekte Kalanlar, Ankara 1998, s.244

30 Ahmet An, Kıbrıs'taki Çıkmazın Kökeni, Sol dergisi, Mart 2006, Sayı: 245, İstanbul

fikri"nin verilmesinin yeterli olabileceğini söylemişti. Bu kavram, Kıbrıs'ın bağımsızlığı statüsü ile hayret verici bir şekilde uyuşur görünmekteydi."[31]

Böylece 1960'da bağımsızlığını kazanan Kıbrıs Cumhuriyeti, coğrafik olarak değilse bile, en azından yönetim olarak Kıbrıs'ı bir şekilde taksime doğru götüren bir diplomasinin sonucuydu.[32]

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası

Nihat Erim anılarında şunları yazmaktadır:

> *"1959 yazında Kıbrıs'ta anayasayı hazırlarken ben bir konuşmamda, 'Bu Kıbrıs devleti, Zürih'te ve Londra'da düşünülen Kıbrıs devleti, aslında bir federasyondur. Bu, kendisine öz bir takım özellikleri olan bir federasyondur, ama federasyondur. Coğrafi esasa dayanmasa bile bir federasyondur' demiştim."*

Erim, devamla şöyle demektedir:

> *"Bu federasyonun her şeyi güzeldi, yalnız bir şey lazımdı iyi işleyebilmesi için: tarafların iyi niyeti!"*[33]

1960 Anayasası, yönetimi Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında bölüştürmüştü. Bütün yürütme organlarında 70:30 oranının, orduda da 60:40 oranının korunmasını öngörüyordu.

Prof. Stanley Alexander de Smith'in değerlendirmesine göre, Kenya Anayasasından sonra dünyanın en karmaşık ve en ayrıntılı anayasası Kıbrıs'ta yapılmıştı. Toplumların hakları, güvence ve sınırlamalar yoluyla denetlenip, dengede tutulmak istenirken, anayasacılık ile toplumsal egoizm atbaşı gitmişti.[34] Getirilen uzun ve karmaşık önlemlerle, tarafların yetkilerini kötüye kullanmaları engellenmek istenmiş, ama etkin bir devlet örgütlenmesi gerçekleştirilememişti.

31 Nicolet, A.g.y., s.133

32 A.g.y., s.133

33 Erim, A.g.y., s.98-167

34 Prof. Stanley Alexander de Smith, The Commonwealth and its Constitutions, London 1964, s.285

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası, toprak ayrımı esasına göre değil de, toplumsal ayrılığa dayanan federal bir devlet düzenini getirmeyi amaçlıyordu. 35 Rum ile 15 Türk üyeden oluşan Temsilciler Meclisi yanında ayrı Cemaat Meclisleri de kuruluyor, ama üyeleri kendi toplumları tarafından seçildiği için bir anlamda klasik federal sistemdeki bölgesel yönetimdeki yürütmeyi temsil ediyordu. Fakat açıkça belirlenen yürütme yetkilerine sahip olmaması yüzünden, bu ikili yapı, kamu hizmetlerindeki ayrılıkçı eğitimlerin güçlenmesine yardım ediyordu. Bunun ilk tohumları, 1958'de başlatılan ayrı belediyeler sorunu ile atılmıştı. Böylelikle, toplumlararası işbirliği için gerekli olan kuruluş güvenceleri ihmal edilmiş ve federal ilişkiler ortadan kalkmış oluyordu.[35]

16 Ağustos 1960'da bağımsızlığını ilan etmiş olan bu yeni Kıbrıs Cumhuriyeti, hem adanın Yunanistan'a bağlanması için mücadele etmiş olan Kıbrıs Rum liderliği hem de adanın taksim edilmesi için mücadele etmiş ve emperyalist güçlerle işbirliği yapmış olan Kıbrıs Türk liderliği tarafından açık yüreklilikle benimsenmiş değildi.

Komünist AKEL'in desteğine sahip olan Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un herhangi bir bloğa bağlı olmama politikası, yeni devletin bağımsızlık egemenlik ve toprak bütünlüğünü garanti etmiş üç NATO ülkesi olan Büyük Britanya, Yunanistan ve Türkiye tarafından da takdir edilmemişti. New York Times gazetesi, komünistlerin dürüst ve demokratik bir seçimle Kıbrıs'ta iktidara gelebilecekleri tehlikesine dikkati çekiyordu.[36] Bu makalenin yayımlanmasından hemen sonra, Başkan Kennedy 25 Eylül 1961'de, "Ulusal Güvenlik Eylemi Andırısı 98" başlıklı bir programı onayladı. Burada *"ABD'nin Kıbrıs'ta geçmişte olduğundan daha aktif bir rol üstlenmesini ve bu amaçla, açık ve mümkünse kapalı önlemleri de içerecek şekilde etkin olarak ilerletilmesi ve komünist tehlikenin bastırılıp, azaltılması"* arzusu dile getiriliyordu.[37]

35 Carl J.Friedrich, "İkiliğin Tehlikeleri: Kıbrıs" başlıklı bölüm, şu kitap içinde: Trends of Federalism in Theory and Practice, New York 1968

36 12 Ağustos 1961

37 Nicolet, A.g.y., s.166-167

1963'deki çatışma ve Türk tezi

Cumhurbaşkanı Makarios, 1960 Anayasasının zorluklarını tartışmak için 22 ile 26 Kasım 1962 tarihleri arasında Ankara'ya resmi bir ziyarette bulundu, ama orada anlayış ile karşılanmadı.

Kıbrıs Türk liderliğinin organı olan Halkın Sesi gazetesi, 11 Ekim 1963 tarihli nüshasında şunları yazmıştı: *"Kıbrıslı Rumlar istesin veya istemesin, Kıbrıs bir gün taksim edilecek... O zaman kimin rüya gördüğünü anlayacaklar."*

Makarios, 6 Aralık 1963'de Anayasa için 13 maddelik değişiklik önerisini ilan ettiği zaman, bu öneriler, Kıbrıs Türk toplumuna bazı azınlık hakları vereceğinden Türkiye tarafından derhal reddedildi.

21 Aralık 1963'de toplumlararası çatışmalar başladı ve yabancı güçlerle bağlantıları olan yeraltı örgütleri, her iki toplum içinde yeniden etkin bir duruma geldiler. Her iki liderlik de terkettikleri emellerine, yani enosis ve taksime geri döndüler. Kıbrıs sorunu artık, yeniden uluslararası arenaya dönmüştü.

Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi'nin Başkanı olan Rauf Denktaş, 28 Aralık 1963'de bir demeç vererek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin öldüğünü duyurdu.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Dr. Küçük, 5 Ocak 1964'de, anayasa tarafından yasaklanmış olan adanın taksiminden yana olduğunu, Kıbrıslı Türk Bakanların ve kamu görevlilerinin işlerine dönmeyeceklerini ve Makarios Yönetiminde çalışmayacaklarını açıkladı. Dr. Küçük, Kıbrıs Türk toplumunun bütün haklarını tehlikeye atarak, liderliğe Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki makamlarına geri dönmelerini tavsiye eden ve İnönü tarafından gönderilmiş olan bir mektuba olumsuz yanıt verdi.[38]

Dr. Fazıl Küçük bu olumsuz kararını Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye bildirdi. 10 Ocak 1964 tarihli Fransız gazetesi *Le Monde*'a da bir demeç vererek, 35. paralelin adanın taksim edilmesi için "en ideal çizgi" olarak alınabileceğini söyledi.

Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, 8 Eylül 1964 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kıbrıs'ın geleceği konusundaki Türk politikası hakkında konuşurken, şunları vurguladı: *"Muahede hükmü*

38 Rauf R.Denktaş, Memoirs (1964), Volume:1, pp.174-175

dahilinde bulunmak için resmî ağızdan taksim sözü ile değil, federasyon şekli ile münakaşaya başladık."[39]

Birleşmiş Milletler örgütünün soruna bir çözüm bulmak amacıyla göreve atadığı Genel Sekreterliğe bağlı arabulucu Dr. Galo Plaza, 26 Mart 1965 tarihli raporunun 150. paragrafında şöyle demekteydi:

> *"Kıbrıs'ta federal bir rejimin kurulabilmesi için ayrı bölgelerin bulunması gerekmektedir. Ama bu temel, Kıbrıs'ta bulunmamaktadır. Aralık 1963'ten sonra bu durum değişmedi. Oluşan Türk enklavlarının ada yüzeyine dağılmış halde bulunmasına rağmen, hâlâ daha binlerce Kıbrıslı Türk, karma köylerde yaşamaktadır."*

Plaza Raporu'nun 154. paragrafında belirtildiğine göre, Türk tarafının önerilerde sözünü ettiği federal hükümet şekli, aslında adanın taksimini veya resmi deyişle coğrafi federasyonunu öngörmekteydi. Hatta taksim çizgisinin nerelerden geçeceği bile saptanmıştı.

Nicolet'in kitabında, hukuk danışmanı Donald A.Wehmeyer'in hazırladığı ve 11 Aralık 1963 tarihini taşıyan bir Çalışma Belgesinde *"Kıbrıs'ın ortak egemenliğinin Yunanistan ile Türkiye arasında paylaştırılması için"* bir sözleşmenin önerildiğini okuyoruz. Aynı ABD yetkilisi, bu andırıya eklediği *Olası Kıbrıs Çözümünün Anahatları* başlıklı bir başka belgede, çözümde Türkiye için daha cazip olan önemli bir unsuru daha ortaya koymuştu. Wehmeyer'in düşüncesine göre, Kıbrıs eyaletlere ayrılmalıydı. Yukarıdaki plana ek olarak, taksim veya federasyon hayali, Kıbrıslı Türklerin özel haklara sahip olacakları bölgelerden meydana gelen ve baskın bir şekilde Türk olacak olan bazı eyaletlerin oluşturulmasıyla yaratılabilirdi.[40]

Salahi R.Sonyel ise, Britanya hükümetinin, Kıbrıs'ın federal bir çözüm ile yeniden yapılandırılmasının ilginç bir çözüme işaret ettiğini yazmaktadır:

> *"Bundan hareketle, 3 Ocak 1964'de Sir Francis Vallat, anayasa uzmanı olan H.G.Darwin'e, Kıbrıs'ı ileride federal bir devlet olarak şekillenebilecek, Türk ve Rum bölgelerine*

39 Dışişleri Belleteni, Ekim 1964, Sayı: 2, s.63

40 Nicolet, A.g.y., s.226 ve 229

> *ayırma olasılığını araştıracak bir belge hazırlamasını istedi. Böylesi bir planın hazırlanabilmesi halinde bile, uygulanmasında bir dizi sorunun çıkacağı öngörülebilmekteydi. Darwin, birinde çoğunluğun Rum, ötekisinde de Türk nüfustan oluşacak olan iki devletli bir federasyonu öneren bir andırı hazırladı. Ayrıca, Türk devletini gerçekleştirmek için nüfus mübadelesi yapılmasını da önerdi. Türk devletinin başkenti, Girne olacaktı."*[41]

Britanya Dış İşleri Bakanlığı, Şubat 1964'de, Rum ve Türk toplumlarının coğrafik ayrılmasını belirten, *Kıbrıs'ın Geleceği* adlı kapsamlı bir plan hazırladı.

ABD Dışişleri Bakanı George Ball, 1964'de adayı ziyaret ettiği zaman Martin Packard, bu olayları yerinde görme gezisinde ona eşlik etmekteydi. Packard şöyle yazmaktadır: *"Lefkoşa'ya geri döndüğümüz zaman, Sayın Ball, başarılan işler için beni övdü. Daha sonra sempatik bir şekilde şöyle dedi: Ama hepsini yanlış anladın be oğlum. Bizim buradaki hedefimizin taksim olduğunu, sana herhangi bir kimse söylememiş mi?"*[42]

Makarios 1964 yazında Cenevre'de tartışılan ve Karpaz yarımadasında Türkiye'ye askeri bir üs verilmesi koşuluyla adanın Yunanistan'a bağlanmasını öngören *Acheson Planı*'nı reddetti. Cumhurbaşkanı Makarios, 1968'de enosis yerine, *"mümkün olan çözüm"*'ü isteyen yeni politikası ile seçimleri yeniden kazandı.

Kıbrıs anayasasının mimarlarından olan Nihat Erim, yukarıda sözü edilen anılarında, 1959 yazında General Turgut Sunalp'in Kıbrıs'ta konuşlandırılacak olan Türk Alayı'nın hazırlıklarını yapmak üzere, adada bulunduğu süre içinde, *"fırsat buldukça araba ile adayı köşe bucak, dağ bayır dolaştığını, kucağına açtığı haritaya gerekli işaretleri koyduğunu"* yazmaktadır.[43] Sunalp, 1964'de Cenevre'de Acheson Planı üzerinde yapılan

41 Cyprus, The Destruction of a Republic and its Aftermath, British Document 1960-1974, Extended second edition, Ankara 2003, s.78-78

42 Martin Packard, Getting it wrong: Fragments of a Cyprus Diary 1964, London 2008, s.166

43 Erim, A.g.y., s.367

görüşmelerin Üçüncü Turu sırasında, Nihat Erim ile birlikteydi. Acheson, Nihat Erim'e *"General Sunalp gibi komutanlara Pentagon'da ihtiyaç var"* şeklinde konuşmuştu![44]

Yine Nicolet'in kitabından okuyalım:

> *"Acheson, Brand'ın sözleriyle, 'Kıbrıs sorununu, Kıbrıs'ı yok etmekle ortadan kaldıracak olan bir planı düşünüp bulmaya hazırdı.' Onun özellikle merakını uyandıran, Don Wehmeyer'in 8 Temmuz'da Ball'a telgrafla bildirilen, Kıbrıslı Türk yöneticiler tarafından yönetilecek bazı eyaletlerin kurulmasıyla Türklere taksim veya federasyon hayalini veren bir enosis'i sağlayacak olan 24 Nisan tarihli plandı.45 Ve bu da, Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Christos Ksantopoulos-Palamas ile 1969-1971'de NATO Genel Sekreteri'nin Birinci Yardımcılığını yapmış olan yeni Türkiye Dışişleri Bakanı Osman Olcay arasında kararlaştırılmış olan ABD'nin "denetimli müdahale"46 politikası ile 1974 yazında gerçekleştirildi. Bu iki bakan, 3-4 Haziran 1971'de Lizbon'da yapılan NATO toplantısı sırasında bir görüşme yaparak, Makarios'tan nasıl kurtulacaklarını ve "çifte enosis" yoluyla taksim edecekleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına nasıl son vereceklerini tartışmışlardı."*

Kıbrıs Cumhuriyeti için yeni bir anayasa hazırlanmasına yönelik toplumlararası görüşmeler, 1968 ile 1974 yılları arasında üniter devlet esasına göre sürdürüldü, ama iki taraf bir çözüme varamadı.[47]

Türkiye'de CHP'nin, Milli Selamet Partisi ile koalisyon yaparak iktidara gelmesi ve hükümet programında "Kıbrıs sorununun çözümü için federal bir devlet şeklinin" önerilmesi üzerine, toplumlararası görüşmeler, 2 Nisan 1974'de kesintiye uğradı. Öte yandan, Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş da, ayrı bir

44 Erim, A.g.y., s.366

45 Nicolet, A.g.y., s.257

46 Nicolet, A.g.y., s.213

47 Görüşmelerde üzerinde anlaşılan ve anlaşılmayan hususların ayrıntılı bir analizi için bkz. Polyvios Polyviou, Cyprus in Search of a Constitution, Nicosia 1976

Türk devletinin ilan edileceği yolunda konuşmaya başladı. Rum toplumunun görüşüne göre, Türkiye'nin, görüşmelerin 1968 yılından beri üniter devlet temelinde yürütülürken, aniden federal devlet tezine yönelmesi ve zamanın Başbakanı Bülent Ecevit'in ağzından bunu dile getirmesi, görüşmelerin temelini yıkmış ve devamını da gereksiz kılmıştı.[48]

Emperyalist komplo

Üç ay sonra 15 Temmuz 1974'de faşist Yunan Cuntası ve onun Kıbrıs Rum kesimindeki askeri güçleri eliyle Başkan Makarios'a karşı başarısız bir darbe girişimi düzenlendi. Yaratılan bu defakto durum, Türkiye'de Ecevit başkanlığındaki koalisyon hükümetine Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale etme olanağını verdi. Türkiye, adanın %37'lik kuzey kısmını işgal etti ve 16 Ağustos 1974'de, yani Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 14. yıldönümünde, ada toprakları kuzeyde Türk ve güneyde Rum bölgesi olmak üzere ikiye taksim edildi. Taksim çizgisinin her iki tarafına yapılan nüfus değişimi ile iki bölgeli coğrafik bölünme defakto olarak elde edilmiş oldu. Geriye, Türkiye hükümetlerinin 1964'den beri hedefi olan "federasyon" için dejure bir merkezi hükümetin kurulması kaldı.

ABD Dışişleri Bakanlığı Danışmanı Helmut Sonnenfeld tarafından ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'e gönderilmiş olan 14 Ağustos 1974 tarihli önemli bir "Gizli Bildiri", yıllar sonra gizliliği kalkınca *Cyprus Weekly* gazetesinin 10 Ağustos 2007 tarihli nüshasında yayımlandı. Bu andırıda şöyle denmekteydi: "... *Türklerin Mağusa'yı hızlı bir şekilde ele geçireceklerini var sayarsak, Türklere özel olarak söz ver, bir çeşit federal düzenleme çerçevesinde, adanın üçte birinde, kendilerinin de içinde olacakları bir çözümü onlara sağlayacağız.*"

Çarpışmaların iki gün daha sürmesinden sonra, Türk askerleri, en azından 1964'den beri, belki de 1950'lerden beri var olan bir plana göre, bugüne kadar hâlâ daha elinde bulundurduğu Kıbrıs'ın yaklaşık %37'sini işgal etti."[49]

48 Ahmet An, Ecevit'in Önerisi ve Federasyon, Embros, 20 Mayıs 1990

49 Nicolet, A.g.y., s.452

Nicolet, *"Sonunda, 1974 savaşı, ABD'nin 1970'li yılları ortasından başlayarak, defakto taksime hoşgörü ile bakması ile sonlanmıştır. Çünkü böylece, daha önceki durumlara göre, bölgedeki istikrar daha iyi güvence altına alınmış görünüyordu"*[50] şeklinde yazmasına karşın, taksimin ABD tarafından beğenilen bir çözüm olarak resmen onaylanmış olduğunu kabul etmemektedir.[51]

Ancak hâlâ ABD'nin gündeminde olan, hukuk danışmanı Donald A. Wehmeyer tarafından hazırlanmış, 11 Aralık 1963 tarihli bir Çalışma Belgesinde *"Kıbrıs'ın ortak egemenliğinin Yunanistan ile Türkiye arasında paylaştırılması için bir sözleşme"* başlıklı plandı. Aynı ABD yetkilisinin, bugünkü çözüm önerileriyle yakın ilişkisi olan, 24 Nisan 1964 tarihli "Olası Kıbrıs Çözümünün Anahatları"nı hazırlayan kişi olması da ilginçtir. Nicolet şöyle yazıyor:

> *"Bu andırının ilk defa ortaya konduğu gün, yani 24 Nisan (1964)'de, Hukuk Danışmanı Wehmeyer, çözümde Türkiye için daha cazip olan önemli bir unsuru daha ekledi. Wehmeyer'in düşüncesine göre, Kıbrıs eyaletlere ayrılmalıydı. Yukarıdaki plana ek olarak, taksim veya federasyon hayali, Kıbrıslı Türklerin özel haklara sahip olacakları bölgelerden meydana gelen ve baskın bir şekilde Türk olacak olan bazı eyaletlerin oluşturulmasıyla yaratılabilirdi. Bu eyaletlere sürekli bir Türk yöneticinin (eparch ad perpetuum) atanmasıyla da buna ulaşılacaktı."*[52]

Toplumlararası görüşmeler 1975 ile 1976 arasında Viyana'da beş tur olarak yapıldı ve Kıbrıslı Rum lider Makarios ile Kıbrıslı Türk lider Rauf Denktaş arasında 12 Şubat 1977'de yapılan bir doruk toplantısında anayasal sorunun iki toplumlu federal bir temel üzerinde çözümlenmesi için dört maddelik bir yol gösterici belge üzerinde anlaştıkları duyuruldu.

Toplumlararası görüşmeler 1983'de ilan edilen ve sadece Türkiye tarafından tanınan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" adı altındaki "Tek Taraflı Bağımsızlık" kararından sonra da devam etti.

50 Nicolet, A.g.y., s.485
51 Nicolet, A.g.y., s.445
52 Nicolet, A.g.y., s.229

Bu "tek taraflı bağımsızlık", BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu bütün kararlara ters düşmekteydi.

Bu ayrı devleti, Kıbrıslı Türklerin kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde gören bir değerlendirme yapmak hem yanlış, hem de hukuk dışı bir durumdur. Çünkü Kıbrıs Türkleri bu ayrılma kararını Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü garanti etmiş olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin askeri desteği ile aldılar. Dahası, bu "devlet" savaş nedeniyle Kıbrıslı Rumların terk etmek zorunda kaldıkları ve Türk Ordusu tarafından işgal edilen topraklar üzerinde kurulmuştur. Adanın kuzeyindeki bu işgal edilmiş kısmına 1974'den sonra Anadolu'dan binlerce yerleşimci aktarılmıştır ve onların işgal edilmiş bölgelerde yapılan seçimlere katılmaları Kıbrıslı Türklerin gerçek iradesinin yansımasına engel olmaktadır. Ayrıca yerleşimcilere Kıbrıslı Rumlara ait olan ve terkedilmiş ev ve araziler verilmiştir. Bunlar, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine aykırı eylemlerdir.

Kıbrıs'ta birlik yolu, federalizm'den geçer

Bazı çevreler, Kıbrıs'ta 1974'den sonra defakto oluşan iki ayrı bölgenin yeniden birleştirilmesinden söz ederken, iki ayrı devletten hareketle merkezi otoritesi zayıf olan federal bir Kıbrıs devletini benimser görünmektedirler. Oysa resmi Türk makamlarının federasyondan algıladığı şey, adanın taksimini öngören bir konfederasyon ile eş anlamlıdır.

Türkiye'nin eski Başbakanlarından İsmet İnönü'nün 1964'de "federasyon" sözünü nasıl yorumladığını akılda tutmak gerek: *"Muahede hükmü dahilinde bulunmak için resmi ağızdan taksim sözü ile değil, federasyon şekli ile münakaşaya başladık."*[53] Federasyonun bu resmi şekli, adanın taksimini öngören konfederasyon ile eş anlamlıdır.

Bilindiği üzere konfederasyonda, biraraya gelen birimlerin halkları arasında ne doğrudan doğruya bir temas vardır, ne de merkezi bir otorite söz konusudur. Konfederasyonda merkezi otorite, sadece bu temasa izin veren veya vermeyen bölge hükümetleri aracılığı ile halka ulaşmak durumundadır. Oysa bunun aksine federasyonda, merkezi hükümet ile halk arasında dolaysız bir temas vardır.

53 Dışişleri Belleteni, Ekim 1964, Sayı:2, s.63

Halk, bölge hükümetlerinin aracılığı olmadan hem merkezi hükümetin oluşumuna katılmakta, hem de merkezi hükümetin yetki alanları içinde o yönetime bağlı olmaktadır.[54]

Konfederasyonun aksine federasyonda egemenlik bölünmez, federasyonu oluşturan birimler sadece belli bazı alanlarda özerktirler. Federasyon oluşturulduğu zaman eyalet devletleri, anayasal sözleşmenin kendini yetkili kıldığı konularda kesin söz sahibi olan merkezi hükümetin kararlarına uymak zorundadırlar.[55] Federasyonda merkezi ve bölgesel hükümetler arasında sadece eşgüdüm değil, ayrıca işbirliği yapılması da zorunludur.[56] Her iki tarafın muhalif duyguları arasında bir denge oluşturmak gereklidir. Ama bu denge öyle oluşturulmalıdır ki, birlikten yana olan güçler ayrılıktan yana olan güçlere üstün gelmelidir. Wheare'ın dediği gibi[57], eğer söz konusu toplumlar kendilerini bağımsız bir hükümete ayak uydurmaya hazırlamamışlarsa, federal hükümetin ilk ön koşulu sağlanmamış demektir. Bu çok önemli bir noktadır. Çünkü Riker'in belirttiği gibi[58], federalizm, birlik isteyen ve ondan umutlu olan ulusal liderler ile daha geniş yerel denetim isteyen bölgesel hükümet yetkilileri arasında olan bir pazarlıktır. Aslında "gerçek bir federal hükümet, federasyona katılan her devletin ulusal bağımsızlığının inkârı demektir."[59]

Federal hükümet için bazı önkoşullar

Şu anda adamızda var olan koşullar altında tek çıkış yolu, devletin ve Kıbrıs adasının birliğini yeniden sağlamak için, var olan üniter veya fonksiyonel federatif devleti, iki bölgeli federal bir devlete dönüştürmektir. O nedenle, Britanyalı anayasa uzmanı Sir Kenneth Wheare'nin yazmış olduğu ve bir federal hükümet için gerekli olan şu önkoşullar geçerlidir:

54 Dikshitt, Ramesh Dutta, The Political Geography of Federalism-An Inquiry into its Origins and Stability, New York 1975, p.3
55 Dikshitt, A.g.y., s.3
56 Dikshitt, A.g.y., s.8
57 Federal Government, London 1953
58 Riker, W.H., Federalism: Origin, Operation, Significance, Boston 1964, s.11
59 Dicey, A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution, London 1939

Ramesh Dutta Dikshitt, yukarıda alıntıları ile birlikte aktardığımız *"Federalizmin Siyasal Coğrafyası – Kökenleri ve İstikrarının Soruşturulması"* başlıklı kitabında, yine Wheare'a atıfta bulunarak, onun "Federal hükümet için bazı önkoşullar" adlı bölümde, federalizmin kökenlerine ilişkin olarak gerekli gördüğü ve birlik-ayrılığa ilişkin bazı faktörleri belirginleştirmeye çalıştığını yazar. Hepsi de ABD, İsviçre, Kanada ve Avustralya'da, ilgili toplumlar arasında birlik isteğini oluşturmak için uygulanmaktadır.[60] Wheare, bu faktörler, şöyle sıralanmaktadır[61]:

> *"1. Ortak savunma ihtiyacı: Kıbrıs adası üzerinde 400 yıl birarada yaşamış olan Türk ve Rum toplumlarının ortak savunma ihtiyacı var mıdır? Evet, hem de ülkeyi bölüp, ada halkının sosyal kurtuluş mücadelesini engellemek isteyen emperyalizme karşı, Kıbrıs'ın NATO'nun etki alanı içinden çıkması için, özellikle Kıbrıs Türk liderliğinin tutarlı bir bağlantısızlık politikasını benimsemesi ve uygulaması kaçınılmazdır.*
>
> *2. Bazı dış güçlerden bağımsız olma isteği ve sadece birlik yoluyla bağımsızlığın kazanılabileceğinin anlaşılmış olması: Kıbrıs'ın tam bağımsızlığının birlik yoluyla kazanılacağını kavramış olan ilerici ve demokrat güçler açısından, emperyalizm ve onun askeri üslerinden olduğu kadar, "anavatan"lardan da bağımsız olma istemi geçerlidir.*
>
> *3. Birlikten ekonomik yarar sağlama beklentileri: Özellikle Kıbrıs Türk toplumunun emekçi kesimlerinde yaygındır.*
>
> *4. Federal birlikten önce, sözkonusu birimlerin belli siyasi hedef birliği: Federal birlikten önce, Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının belli siyasi hedef birliği, belli siyasi partilerin sınıfsal bakış açıları doğrultusunda halen sözkonusudur. Bu siyasi hedef birliği, demokratik bir ortamda daha da kristalleşecektir.*
>
> *5. Coğrafi komşuluk: İkiye bölünmüş küçük bir ada olan Kıbrıs'ta, başka yerlerdekinden daha uygundur.*

60 A.g.y., s.37

61 A.g.y., s.220-222

6. Siyasi kurumların benzerliği: Bu açıdan benzerlik olmasına karşın, her iki taraftaki demokratik hayatın olgunluğu açısından farklar vardır. Ancak bu da, herhangi bir dış karışma olmadan, karşılıklı dayanışma ve özellikle anti-demokratik unsurların etkisizleştirilmesiyle geliştirilebilir ve hatta etnik-ulusal esasa göre değil, sınıf temeline dayalı ortak politik örgütlenmelere gidilebilir."

Burada vurgulanması gereken nokta, Wheare'ın birlik için gerekli olan önkoşullar listesine dil, ırk, din veya milliyet gibi faktörleri almamış olmasıdır.

Wheare, yukarıdaki 6 önkoşula bir tane daha eklemektedir: "*Gerekli olduğu anlarda liderlik veya devlet adamlığı niteliğini gösterebilme.*" Bu da, acil olarak şu günlerde Kıbrıs'taki bütün toplum liderlerinden beklenen bir yurtseverlik görevi olmalıdır.

Burada gözden uzak tutulmaması gereken bir diğer nokta, Kıbrıs somutunda sorunun çözümlenmesinin, bir yandan adanın emperyalizmin ve yeni sömürgeciliğin etkilerinden, askeri üslerden arındırılmasına bağlı iken, öte yandan da ana sorun olan içteki milliyetler sorununun nasıl çözümleneceğine bağlı olduğudur ve ben bunu, ana mesele olarak görmekteyim. Ama yine de tayin edici faktörün her iki toplum arasındaki ulusal farklılıklar olmayıp, aksine ülke içindeki ve uluslararası plandaki sınıf mücadelesi olduğunu vurgulamak gerekir.[62]

Öyle görünüyor ki, ilk defa "1989 Uluslararası Komünist Meseleler Yıllığı"nda sözü edilmiş olan emperyalistlerin şu korkusu hâlâ daha geçerlidir:

"Kıbrıs'ın kuzeyi ve güneyi, gelecekteki bir "federal Kıbrıs"ta yeniden birleşirse, Rum ve Türk komünistlerin birlikteki seçim gücü, hiç alışılmamış böylesi bir hükümet yönetiminde yapılacak herhangi bir başkanlık seçiminde oyların çoğunluğunu kazanabilir."[63]

62 Ayrıca şuraya bakınız: Ertan Yüksel, Kıbrıs'ta Birlik Yolu, Konfederal Değil, Federal Devletten Geçer, Ortam gazetesi, 20-21 Aralık 1984

63 s.530, ayrıca Ahmet An, ABD'nin Kıbrıs Türk Soluna Bakışı, Sosyalist Gözlem, Lefkoşa, Ekim 1993, Sayı:5

Ama buradaki can alıcı sorun, burjuva çevrelerinin öne sürdüğü gibi, Kıbrıs'ta hangi toplumun hangisini yöneteceği sorunu değil, tüm ada yüzeyinde hangi sınıfın iktidarı elinde bulunduracağı sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Benim değerlendirmem budur.

Kıbrıs Sorununda İngiliz-Amerikan Emperyalizminin İzleri

1-LONDRA KONFERANSI VE BAZI GERÇEKLER[64]

Konferans girişimi Britanya'dan geliyor

15 Ocak 1964'de Londra'da toplanan Kıbrıs sorunu ile ilgili konferans, 1959 tarihli Zürih ve Londra Anlaşmalarıyla kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantör ülkesinden biri olan Büyük Britanya'nın girişimiyle toplanmıştı. Konferansın başkanlığını, toplantının yapılmasında önemli bir rol oynamış bulunan İngiliz Uluslar Topluluğu ile ilişkilerden sorumlu zamanın Devlet Bakanı Duncan Sandys yapıyordu. Konferansa üç garantör ülke olan Britanya, Yunanistan ve Türkiye ile Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun temsilcileri katılıyordu. Türk heyetinde yer alan kişiler şunlardı: Feridun Cemal Erkin, Zeki Kuneralp, Haluk Bayülken, T.Tuluy, Suat Bilge, Turgut Sunalp ve Erdem Ernay.

Kıbrıs heyeti ise şu kişilerden oluşmuştu: S.Kipriyanu, C.Tornaritis, A.G.Soteriadis, G.Kleridis, T.Papadopulos, S.Sulyoti, P.Kakoyannis, P.Paşalidis, Frank Soskice, R.Denktaş, O.Örek, Halit Ali Riza.

64 Ortam, 31 Ocak -14 Şubat 1989- Buradaki orijinal metin, o zaman gazete tarafından yapılan bazı küçük değişikliklerle "Ertan Yüksel" adı altında yayımlanmıştı.

Konferansın amacı, Aralık 1963'te çıkan toplumlararası çatışmalardan doğan sorunlara çare bulmak ve anayasal konuları tartışmaktı.

Konferans çalışmalarına geçmezden önce, Kıbrıs'taki trajik olayları ve onu izleyen İngiliz hükümetinin konferansı toplanması girişimine yol açan nedenlere kısaca göz atalım.

Aralık 1963'de Kıbrıs'taki trajik olaylara yol açan üç temel neden şunlardı:

1- Gerek Türk, gerekse Rum liderliklerinin taksim ve enosis emellerini gerçekleştirmediği için benimsemeden imzaladıkları Zürih ve Londra Anlaşmaları'nın eksiklikleri ve Kıbrıs Anayasasının iki toplum arasında ana sürtüşme kaynağı olan anti-demokratik yapısı ve işleyemez durumda olan maddeleri.

2- Kıbrıs Rum liderliğinin yeni kurulan devlete tamamen sahip çıkmak yerine, onu Yunanistan'a bağlanma (enosis) yolunda ara bir aşama olarak görmesi.

3- Kıbrıs Türk liderliğinin de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı olumsuz tutumu, onun bağlantısız dış politikasına karşı çıkması ve adanın taksim edilmesi doğrultusundaki istemini terk etmeyerek gizli ve açık çalışmalarını sürdürmesi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk başkanı seçilen Makarios, Şubat 1959'da katılması için çağrıldığı Lancaster House'daki konferansta, Zürih'te Yunan ve Türk hükümetlerince üzerinde anlaşmaya varılan ve İngiliz hükümetince benimsenen Anlaşmanın bazı noktalarına kesin olarak karşı çıktığı ve hoşnutsuzluğunu sert bir şekilde ifade ettiğini 30 Kasım 1963'de verdiği bir demeçte açıklamıştı. Anlaşmanın en azından bazı noktalarını değiştirmek için çok çaba sarf etmiş, ama bunu başaramamıştı. Ya anlaşmayı olduğu gibi imzalayacak, ya da çıkabilecek bütün acı sonuçlarına katlanarak reddedecekti. O koşullar altında anlaşmayı imzalamaktan başka seçeneği yoktu. 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti işlemeyen bir anayasanın yükü ile ilan edilirken, İngiliz Guardian gazetesi bunu *"içinde bir çıkmazı barındıran sistem"* olarak tanımlamıştı.

Anayasanın "kendine özgü" yanları

Oluşturulan Kıbrıs hükümeti üç yıl boyunca anayasal çerçeve içinde çalışma çabası gösterirken, anayasanın bazı maddelerinin işlemezliği ortaya çıktı. Devletin rahat işleyişi ve gelişmesini

engelleyen maddelerin en azından bazılarının değiştirilmesi gerektiği, üç yıllık bir deneyimden sonra açık-seçik ortaya çıktı. Anayasadaki birçok "sui generis" (kendine özgü) maddelerin uluslararası kabul gören demokratik ilkelere ters düşmekte olduğu ve Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında sürtüşme kaynağı oluşturduğu yaygın bir kanıydı.

Anayasanın bazı maddelerinin yarattığı sonuçlardan biri de, Kıbrıslı Rumlarla Türklerin anlayış ve dostluk havasında işbirliği yapmasını önlemek, aralarındaki ilişkileri bozmak ve onları birbirine yakınlaştırmak yerine, daha da uzaklaşmalarına yol açmak ve bir bütün olarak Kıbrıs halkının refahına zarar vermekti.

Hükümetin çabalarına rağmen, Kıbrıs Türk liderliğinin bütün eylemleri, devletin rahat çalışmasını engellemeye yönelik olup, anayasanın ayrılıkçı unsurlarını vurgulayarak, tam bir bölünmeye giden yolu açmaya yönelikti. Bu konu üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Kıbrıs Türk liderliği anlaşmayı benimsememişti

Ocak 1964'de ele geçirilen ve 18 Şubat 1964'de BM Güvenlik Konseyi'nin yaptığı toplantıya sunulan Kıbrıs Türk liderliğinin bir raporunda şu görüşler yer alıyordu:

> *"Biz Zürih ve Londra Anlaşmalarını geçici bir dönem için kabul ettik ve bu nedenle onları imzaladık. Eğer bir geçici dönem için olmasalardı, yani nihai bir çözüm olsalardı, bu anlaşmaları kabul etmeyecektik. İki toplum arasındaki anlaşmazlıkları bir süre daha uzatarak, BM'den adanın taksim edilmesini isteyecektik. Bizim için Zürih Anlaşmasını nihai bir çözüm olarak kabul etmek, adadaki Türk unsurunun yok olmasına neden olmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle TC hükümetiyle o zaman varılan anlaşmaya göre, geçici bir dönem için, nihai amacımızı gerçekleştirmemiz için bize, mümkün olan en fazla miktarda ekonomik ve diğer yardım sağlanacaktır. Geçici hükümetimizin başkanı Gürsel Paşa ile yaptığımız ilk temaslar sırasında aynı şeyler üzerinde anlaşmaya varıldığını ve bize bu Anlaşmaların hem Türkiye, hem de bizim için ara bir aşamadan başka bir şey olmadığı mümkün olan en kesin bir yoldan duyurulduğunu belirtmek gerekir."*

Aynı raporda, Kıbrıs Türk liderliğinin ayrılıkçı politikasına karşı çıkan demokratlarla ilgili olarak da, şu görüşlere yer veriliyordu:

"Ayrı belediyeler sorunu, ayrılacak olan toplumun rejim temelini oluşturmaktadır. Bu ayrılma Türkler için maddi yönden kötü ve çok pahalı bir proje olmasına rağmen, yine de her ne pahasına olursa olsun ilerletilmesi gerekir. Bugünkü muhalefet (Ahmet Gürkan ile Ayhan Hikmet'in çıkarmakta olduğu Cumhuriyet gazetesi çevresinde toplanan demokratların muhalefeti kastediliyor. E.Y.) bu ayrılığı mümkün olduğu kadar engellemeye ve belediyeleri birleştirmeye çalışmaktadır. Onlar, belediyelerin ayrılması nedeniyle sınırlı sayıda insanın zarar gördüğünü ve bedeline bakılmaksızın Rumlarla birlikte davranılmasını savunmaktadır. Muhaliflerden Gürkan ile Hikmet, yabancı gazete muhabirlerine belediyelerin birleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu ve Denktaş ile Küçük'ün ayrı belediyeler isteme nedeninin, taksim davasını ilerletmek olduğunu söylemişlerdir."

Raporun daha sonraki bölümünde şöyle denmektedir:

"Önümüzde açık duran ve görebildiğimiz tek yol vardır, o da şudur:

a) Ada çapında bir inancı ve kanaati propaganda edip, nesilden nesile iletmek. Bu inanç ve kanaat, genç veya yaşlı her Türkü, Anlaşmaların geçici bir durum olduğu ve toplumumuzun ayrı bir rejim oluşturması gerektiği gerçeği ve bu gerçeğin haklılığına inandırmak gerekmektedir.

b) Ayrı bir toplum olarak rejimimizin yıkılması için çaba göstermekte olan Rumların her türlü gayretine azami derecede tepki göstermek.

c) Ulusal mücadeleyi propaganda ve yayınlarıyla boşa çıkartanları tutup, engellemek ve Türk toplumu içindeki muhalefet üyelerine, eylemlerinin ulusal mücadelede esaslı bir hata oluşturduğunu kabul ettirmek."

Raporda bundan sonra şu görüşe yer verilmekteydi:
"Yazıları ve eylemleri, Rumların amaçlarına hizmet eden Gürkan ve Hikmet durdurulmalıdır ve eğer bu kişiler ulusal mücadelemizin

varlığı inanmıyorlarsa, susturulmalıdır!" Nitekim adada Türk-Rum işbirliğini ve Cumhuriyetin yaşatılmasını isteyen Cumhuriyet gazetesinin bu iki yayımcısı ve yazarı A.Gürkan ile A.Hikmet, 23 Nisan 1962 akşamı canice öldürülecek ve raporda istendiği şekilde susturulacaklardı!

14 Eylül 1963 tarihli rapor: *"Ayrı devlet ilan edilecek"*

BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Şubat 1964 günkü oturumuna sunulan ve Kıbrıslı Türk liderlerce imzalanmış bulunan bir diğer rapor ise daha sonraki bir tarihi, 14 Eylül 1963'ü taşımaktaydı. Aralık 1963 olaylarından sadece üç ay önce kaleme alınan bu raporda ise şöyle denmekteydi:

> *"Anayasanın Rumlar tarafından resmen feshedilmesi halinde veya anayasanın değiştirilmesi teşebbüsü yapılması durumunda, bizim görüşümüze göre, Türk toplumunun yapacağı tek şey vardır: Kaderini kendi eline alacak ve anlaşmalar dışında bağımsız bir Kıbrıs Türk Cumhuriyetini ilan edecektir!*
>
> *Böylesi bir planın uygulanmasının başarısı, Türk toplumunun, birçok iç ve dış faktörün desteğini sağlamasını isteyen çok zorlu bir mücadele vermesinin gerektirecektir. Şüphesiz, anavatan Türkiye'nin maddi ve manevi desteği, dış faktörlerin en önemli olanıdır. Gerçekten de Kıbrıs Türklerinin anavatanının kararlı ve sürekli desteğini önceden sağlamadan bugünkü koşullarda mücadele edebilmesi imkansızdır. Bu nedenle ayrıntılı bir plana dayanan eylem doğrultusu hakkında anavatanla önceden anlaşmaya varmamız mutlaka gereklidir. Makarios henüz anlaşmaları feshetme veya değiştirme doğrultusunda ciddi çabalara girişmemiştir. Bu nedenle önümüzde böylesi bir planı hazırlamak için zamanımız vardır ve bundan yararlanmalıyız."*

"Çarpışmalar başlayınca Türkler bir bölgeye toplanacak"

Kıbrıs Türk liderliğinin bu raporunu BM Güvenlik Konseyi toplantısında okuyan zamanın Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Spiros Kipriyanu, sözlerine devamla, bütün raporu okumak

istemediğini, çünkü bütün eylem planında yer alan ayrıntıların o aşamada açıklanmamasından yana olduğunu belirterek, bir başka paragrafta yer alan şu bölüme geçmişti:

> *"Ekonomik, askeri ve moral açıdan kelimenin tam anlamıyla hazır olduğu zaman Türk toplumu, anayasal bunalımın ortaya çıkmasıyla kendine sunulacak olan olanağı kullanacak, başarı sağlamak için harekete geçecektir. Kuşkusuz Türk toplumunun bu planı Rumların güçlü karşı tepkisine yol açacaktır, onların misillemeleriyle karşılanacaktır. Bu karşı önlemlerin Rumlarca alınması, sonucu tayin edecek olan toplumlararası çarpışmayla sonuçlanacaktır. Çarpışmalar başlayınca, ada çapında dağınık halde bulunan Türk toplumu, zorla bir bölgeye toplanacak ve o bölgeyi savunmak zorunda kalacaktır. Bu bölgenin yeri, uzmanlarca hazırlanacak olan stratejik plana bağlı olacaktır. Çarpışmaların başlamasından önce Türk toplumu gerekli levazımata, yiyecek stoğuna ve anavatanla bağlarını güçlendirecek ayrıntılı planlara sahip olmalıdır."*

Hem Türklerin, hem de Rumların planları hazırdı

Bu konuyla ilgili olarak İngiliz yazar H.D.Purcell'in değerlendirmelerini de aktarmak gerekmektedir. Purcell, 1969 yılında Londra'da "Nations of the Modern World" dizisi içinde yayımlanan *Cyprus* adlı kitabında, gerek Rum gerekse Türk tarafının, toplumlararası ilişkilerin bozulması halinde uygulanmak üzere "beklenmedik hâl planları" bulunduğundan hiç şüphe olmadığını yazmaktadır:

> *"Rumlar 2 Mart 1964'de yayımlanan "Cyprus Bulletin"de, 14 Eylül 1963 tarihini taşıyan ve hem Küçük, hem de Denktaş'ın imzalarını taşıdığı öne sürülen ve "bir Türk Bakan'ın bürosunda bulunduğu" söylenen bir belgeyi yayımladılar. Belgede "Engel kaldırılırsa, yasak olana dönüş" ilkesi gereğince, anayasanın Rumlar tarafından tek taraflı olarak feshedilmesi halinde taksim'in gündeme geleceği yazılıydı. Bütün bu söylenenler, Türkiye'nin çarpışmaların başlamasından yedi buçuk ay sonraya kadar müdahale etmediğini göz önünde bulundurulursa, yeterince akla yakın*

gelmektedir. Ama çarpışmaların ciddi olarak başlamasına kadar, yani Türklerin kendilerini tehdit altında hissetmek için makul bir nedenleri bulununcaya kadar, dağınık olarak yaşadıkları bölgelerden başka bir yere herhangi bir kitlesel göç yapmadıkları bilinmektedir. Sonunda TMT, iyi silahlanmış Rum çetelerinin her tarafta ortaya çıkması ile hayret içinde kalmamıştı. Çünkü Türklerin, güçlendirilmiş mevzileri hazır durumdaydı. Ama çoğu kez sadece av tüfekleriyle silahlanmış olan ve kendi kesimlerinin ele geçirilerek etkisizleştirilmelerine engel olmada tayin edici bir rol oynayan sıradan Türklerin güçlü direnişi olmasaydı, bu mevziler belki de Rumlarca ele geçirilecekti."

Makarios'un dört aşamalı planı

Purcell daha sonra, Kıbrıs Türk liderliğinin karşı-propagandasına temel oluşturmuş bulunan Rum liderliğinin Akritas Planı'na değinir:

"Rumların beklenmedik hal planı hakkında elde daha çok bilgi vardır. Çünkü çok gizli olan bu belgenin bazı bölümleri, Grivas yanlısı Patris gazetesinde 21 Nisan 1966 günü yayımlanmıştır. Belgenin yayımlanmasındaki amaç, bu işin örgütleyicileri olan "Akritas" (Yorgacis), Kliridis ve Papadopulos'un ne kadar yeteneksiz kişiler olduklarını ortaya koymaktı. Varlığından söz edilen Türk belgesi gibi bu belge de, tarafsız bir araştırma amacıyla (tam metin olarak) elde edilememiş, ama Türk belgesinin aksine Rum belgesi, hazırlayanların kendi toplumundan kişiler tarafından yayımlanmıştır. Bir de, belgenin tam metni kamuoyunun malı haline gelecek olursa, bazı bölümlerinin açıklanmamış olmasının daha yararlı olacağı sanılmaktadır. Ayrıca bu belgenin Makarios tarafından onaylandığı anlaşılmaktadır. Ama kendisi henüz bunu kabul etmemiş değildir. Son olarak bu plan, Yunanlı korgeneral Karayannis tarafından Ethnikos Kiryx adlı gazeteye verilen 15 Haziran 1965 tarihli demeçte de açıklandığı gibi, Makarios'un planının 4 aşamasına da uymaktadır:

1. Anayasanın olumsuz kısımlarını değiştirmek
2. Uluslararası anlaşmaları feshetmek
3. Davayı, kendi kaderini tayin hakkı açısından yeniden savunmak
4. Bir plebisit yoluyla enosisi gerçekleştirmek"

Kıbrıs Rumlarının beklenmedik hâl planının özellikle bir bölümü geniş bir şekilde aktarılmalıdır. Çünkü ilk olarak, planın gerisinde yatan temel ilkeyi ortaya koymaktadır. İkinci olarak çok zeki, biraz da Makyavelist bir düşünce şeklinin söz konusu olduğunu göstermektedir. Ama bu sanıldığı gibi Yorgacis'e ait değildir. Üçüncü olarak da "dünya kamuoyu"nun, yani uluslararası basının, Filistin'deki Siyonist yayılmacılık karşısında uyguladığı çifte standardın ne kadar önemli olduğunu gösterdiği için aktarılmalıdır. Üstesinden gelinemeyecek olarak tanımlanan tek tehlikenin Türkiye'nin askeri müdahalesi olduğunu belirten belge şöyle devam etmektedir:

> *"Son zamanlarda birçok benzeri olayın tarihi bize göstermektedir ki, yasal olarak affedilmiş bile olsa hiçbir müdahale olayında, müdahaleyi yapan ne BM, ne de diğer güçler tarafından saldırılan tarafın zararına önemli tavizler vermeden saldırgan taraf geri çektirilememiştir. Süveyş'e İsrail tarafından yapılan saldırı olayında bile, ki BM'in hemen bütün üyeleri tarafından kınanmış ve Rusya, olaya müdahale tehdidinde bulunmuştur, İsrail geri çektirilmiştir, ama bir taviz olarak Kızıl Deniz'e bakan Eilat limanını elinde tutmayı sürdürmüştür."*

İsrail'in Eilat'ı 1949'da BM'in 14 Ekim 1948 tarihli kararına ters düşecek şekilde ve ateş-kes hattının ötesine ilerlememe konusunda verdiği ciddi sözü çiğneyerek ele geçirdiği de söylenmelidir. Haziran 1967'de aynı tipte bir örnek yaşanmış, BM ateşkesi yürürlüğe girmezden önce ve sonraki süre içinde ustaca zaman kazanılmıştı.

Enosis'ten önce anayasa değişiklikleri

Kıbrıslı Rumların gizli belgesinde daha sonra, Türkiye'ye müdahale etmesi için iyi bir gerekçe verecek olan, enosisi ilan etmekten çok, anayasanın değiştirilmesinin planlandığı belirtilmektedir.

Lüksemburg Radyosu ile 13 Mayıs 1965'de bir söyleşi yapan Makarios, Yunan hükümetinin tavsiyesi üzerine, enosis'e giden yolda geçici olacak bir dönemi kabul etmeye zorlandığını açıklayacaktı. Belgede devamla, Kıbrıs Türk toplumunun, anayasa değiştirildikten sonra olay ve çatışma çıkartmaya çalışacağı tahmininde bulunulmakta, böylece Rumları paniğe sevketmeye çalışarak, "geniş bölgeleri" ele geçirebileceklerini, bu nedenle hükümetin "karşı saldırısı"nın derhal ve güçlü bir şekilde yapılması gerektiği belirtilmektedir: "Bir veya iki gün içinde duruma hakim olabilirsek, dış müdahale mümkün, muhtemel veya haklı olmayacaktır." Bir başka nokta ise şuydu: "Kışkırtma olmaksızın Türklere karşı katliam veya saldırıya girişmeye niyetli değiliz." Nedeni ise müdahale için hiçbir gerekçe sunmamaktır. Değinilen kışkırtma, Makarios'un önerilerinin Türkler tarafından açıkça reddedilmesiydi. Çünkü daha sonra Kıbrıs Milli Muhafız Ordusu'nun resmen komutanı olan General Karayannis şöyle yazmıştı: "Türkler anayasa değişikliğine karşı çıktıkları zaman, Başpiskopos Makarios planını uygulamaya koydu ve Rum saldırısı Aralık 1963'de başladı. Rumlar, bir karışıklık durumunda Türkleri ezip geçmek için hazırlıklıydılar ve böyle yapmaya da teşebbüs ettiler, ama öyle anlaşılıyor ki yer alan mezalim, gerçek planın bir parçası değildi."[65]

Makarios'un 13 maddelik önerileri

Yeniden konumuza dönmezden önce, Cumhurbaşkanı Makarios'un 30 Kasım 1963'de Yardımcısı Dr.Küçük'e sunduğu 13 maddelik *"Devletin rahat çalışmasını sağlamak ve toplumsal sürtüşmenin belli bazı nedenlerini ortadan kaldırmak için önerilen önlemler"* başlıklı önerilerini kısaca özetlemekte yarar vardır: Madde 1 ve 9, ordu konusunda meydana gelen açmazı kırmaya yönelikti. Madde 10,12 kamu hizmetine yapılan memur tayinlerinde ortaya çıkan sorunlara ilişkindi. Madde 6, kasabalardaki etnik ayrılığı önlemek, Madde 5 ise vergi yasasının geçmesini engelleyen Kıbrıslı Türkleri etkisiz bırakmak içindi.

Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserinin bilgisi dahilinde hazırlanan Makarios'un 13 maddelik önerileri, ayrıca Yunanistan,

65 H.D.Purcell, Cyprus, London 1969, s.321-323

Türkiye ve Britanya hükümetlerine de sunulmuştu. Makarios amacının, *"Türk toplumunu herhangi yasal hakları ve çıkarlarından, ya da eksiksiz güvencelerden mahrum kılmak olmadığını, ancak dostça bir anlaşmaya ulaşmak için Kıbrıs Türk liderleriyle görüşmelerin başlatılması"* olduğunu söylemekteydi. Ne var ki, 6 Aralık 1963 günü toplanan Türkiye Bakanlar Kurulu, daha Kıbrıslı Türkler önerilerle ilgili yanıtlarını hazırlamaya vakit bulmadan, Makarios'un önerilerini reddetti. Türk hükümetinin bu eylemi, Kıbrıs'taki durumun karışmasına yol açtı ve 1963 yılı Noel'inin trajik olaylarıyla sonuçlandı.

Britanya Kıbrıs konusunda Londra'da bir konferans yapılmasını öneriyor

1963 bunalımı Lefkoşa'daki *yeşil hattın* çizilmesine yol açarken, adanın böylece bölünmesi fikrinin de önceden planlanmış olduğu ortaya çıkıyordu.

28 Aralık 1963 günü İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan sorumlu Devlet Bakanı Duncan Sandys Kıbrıs'a geldi. Ziyaretinin amacı, adadaki trajik olaylardan sonra meydana gelen durumu görüşmek için, her iki toplumun 15 Ocak 1964'de Londra'da başlayacak olan bir konferansa katılmaları için onlara çağrıyı iletmekti.

Konferansın toplanmasına ilişkin öneri Ankara ve Atina tarafından derhal kabul edilirken, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios önce bu fikri reddetti ve BM'e gitmek istedi. Ama sonunda konferansın toplanması konusunda anlaştı.

3 Ocak 1964 günü bir basın toplantısından konuşan Makarios şöyle diyordu:

"Kıbrıs sorununun çeşitli yönlerinin aşamalar halinde ele alınmaması, aksine bu sorunun bir bütün olarak yeniden değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Konferansta bütün ümitlere rağmen Kıbrıs sorununun adil bir çözüm üretilmezse, biz bu çözümü elimizdeki bütün barışçı araçları kullanarak aramaya kararlıyız. Londra Konferansındaki hedefimiz, gerçekten bağımsız ve birleştirilmiş, dış müdahale ve karışmanın herhangi bir şeklinden arındırılmış bir devlet yaratmak olacaktır. İşte tam da bu nedenledir ki, Garanti ve İttifak Anlaşmalarının feshedilmesi gerekmektedir. Kıbrıs Türklerini azınlık haklarından mahrum bırakmak istemiyoruz.

Aksine onların bu haklarını güvence altına almak istiyoruz. Ama diğer bütün açılardan Kıbrıs devleti, demokratik bir anayasaya dayanmalıdır."

Doktor Küçük: "Biz ayrı bir devlet oluşturmak istiyoruz"

Öte yandan Kıbrıs Türk liderliği, Kıbrıs'ın taksim edilmesi fikrini ilerletmekteydi. Çarpışmaların başlamasından hemen sonra ve taksim planı uyarınca Dr. Küçük, 30 Aralık 1963 günü *"Anayasanın öldüğünü"* ve kendisini artık Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak görmediğini, kendisi ile Kıbrıslı Türk bakanların hükümet toplantılarına katılmayı reddettiklerini açıkladı. Türk liderliği ayrıca, Kıbrıslı Türk devlet memurlarını görevlerine gitmeyerek, Türk denetimi altındaki bölgelerde paralel hizmetler oluşturmaya zorladı.

Kıbrıs Türk gazetesi *Bozkurt*, 2 Ocak 1964 günkü sayısında şöyle yazıyordu: *"Kıbrıs için en iyi çözüm şekli taksimdir. Alınması gereken önlemlerin biri de Kıbrıs'taki Türk ordusunun güçlendirilmesidir."*

Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Küçük, 10 Ocak 1964 tarihli Fransız Le Monde gazetesinde, muhabire "35. enlemin Kıbrıs'ın taksimi için ideal çizgi olacağını söyleyerek, Girne ve Mağusa limanları da içinde adanın kuzey yarısının Kıbrıslı Türklere verilmesini istiyordu. Dr. Küçük, şunları ekliyordu: *"Biz ayrı bir devlet oluşturmak istiyoruz. Rum-Türk karma köyler artık var olamaz. Yurttaşlarım, Rum komşularının tedhişi altında yaşamaktadır. Kıbrıs Türkleri bir azınlık değildir. Kendi dili, dini ve gelenekleri olan bir halktır. Bu adada Rumlar kadar bizim de hakkımız vardır."*

Dr. Küçük devamla, öngörülen yeni devletin bağımsız mı kalacağı, yoksa Türkiye ile mi birleşeceğinin kararlaştırılacağını söyleyerek, sözlerini şöyle sürdürmüştü: *"Biz, ayrı bir yönetimin oluşturulması için şimdiden ileri adım atmaktayız. Kendi polisimize ve iletişim olanaklarımıza sahibiz. Londra Konferansından sonra, kendi özerklik bölgemizi genişleteceğiz. Bizim açımızdan Başpiskopos Makarios'un hükümeti artık yoktur."* Küçük, sözlerini şöyle bağlamıştı: *"Türkiye, Garanti Anlaşması gereğince bizi kurtarmak için mutlaka müdahale edecektir!"*

Yunanistan'daki durum

O sıralarda Yunanistan'da parlamentoya dayalı bir hükümet yoktu. Seçimlerin yenileceği açıklanmış ve Saray'a bağlı kişilerden oluşan bir seçim hükümeti oluşturulmuştu. Yannis Paraskevopulos Başbakan, Ksantopulos Palamas da Dışişleri Bakanıydı ve herhangi bir kamusal yetkiye sahip olmadıkları halde, görüşmelerin yapılmasında ısrar ediyorlardı. Atina'daki seçim hükümetinin duruma nasıl baktığını, Yunanistan Dışişleri Bakanı tarafından Cumhuriyet gazetesine verilen ve Atina'daki Vima gazetesi tarafından da aktarılan (24 Ocak 1964) şu söyleşi ortaya koymaktadır: *"Kıbrıs sorununun BM'e götürülmesi ne Yunanistan'ın, ne de Türkiye'nin yararınadır. Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta toprak iddiaları yoktur. Hem Balkanların ve Orta Doğu'nun savunma sistemi, hem de Kuzey'den gelen ortak tehdide karşı oluşturulan cephe, her iki ülkenin arasında kurulmuştur."*

Londra konferansı'nın çalışmaları

Kıbrıs'la ilgili Londra -Konferansı, yukarıda sözü edilen havada ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edeceği tehditleri altında 15 Ocak 1964 günü Marlborough house'da yapılan ilk toplantı ile başladı.

İngiliz Uluslar Topluluğu ile ilişkilerden sorumlu olan zamanın Devlet Bakanı Duncan Sandys'in açılış konuşmasında, toplantının Kıbrıs'taki trajik olayların gölgesi altında yapıldığını ve Britanya'nın Kıbrıs'taki farklı soydan toplumlar arasında artan düşmanlık duygularını görmekten derin bir huzursuzluk duyduğunu söyledi. Ayrıca, çarpışma başladığı zaman Britanya'nın bir iç savaşa yol açılacağı ve Türkiye ile Yunanistan'ın bu çatışmaya karışabilecekleri olasılığı karşısında endişeyle dolu olduğunu belirtti.

1960 Anlaşması uyarınca, Kıbrıs'ta düzenin yeniden sağlanması görevi ile 3 hafta önce oluşturulan Ortak Askeri Güç'e değinen Sandys, Britanya'nın bu görev için 2,500'den fazla asker sağladığını, bu askerlerin her iki toplumun da güven ve iyi niyetine sahip olduğu için barışı koruma görevinde başarılı olduğunu söyledi. Britanya'nın belirsiz bir süre Kıbrıs'ta bir polis gibi davranamayacağına işaret ederek, İngiliz askerlerinin karışıklıklara yol açan sorunlara şerefli ve işleyebilir bir çözüm bulunana kadar görevlerini

yapacaklarını ifade etti. Konferansın başarısızlığa mahkum olduğuna ilişkin yaygın inanışa değinen Sandys şöyle konuştu:

> *"Burada, Londra'da yapılan görüşmeler eğer başarısızlıkla sonuçlanırsa, bu durum her iki tarafı da kaçınılmaz olarak kendi çözümlerini zorla kabul ettirme yönüne itecek bir ümitsizlik duygusu yaratacaktır. Eğer çarpışmalar ikinci bir kez başlayacak olursa, onları durdurmak son defa olduğundan daha zor olacaktır ve Kıbrıs bir kez daha, birkaç hafta önce çok zor savuşturulan iç ve dış bütün tehlikelerle yüzyüze kalacaktır. Başarısızlık olasılığı, uzun uzadıya düşünülecek kadar çok acıdır."*

Duncan Sandys konuşmasının sonunda, bir çözüme ulaşmanın aşırı derecede çok zor bir görev olduğunu söyleyerek, her heyetin önemli bir katkıda bulunması gerektiğini ve bir çözüm şeklini bulmalarının zorunlu olduğunu vurguladı.

Marlborough House'da 16 Ocak 1964 günü yapılan ikinci toplantı açılış konuşmaları

Zamanın Türkiye Dışişleri Bakanı F.C.Erkin uzun konuşmasında daha çok Kıbrıs'ın coğrafik konumu ve ada nüfusunun bileşimi üzerinde durdu. Kıbrıs'ın stratejik önemine değinerek, *"adanın Türkiye için hayati öneminin sadece adada bir Türk toplumunun bulunmasına bağlı olmadığını, ayrıca jeo-stratejik önemini de göz önünde bulundurduklarını"* vurguladı. Kıbrıs'ın coğrafik olarak Anadolu yarımadasının bir uzantısı olduğunu da belirterek, stratejik öneminin şu sözlerle değerlendirilmesi gerektiğini söyledi:

> *"İlk olarak, ada Doğu Akdeniz'de yeterince büyük ve uygun bir yerde bulunması nedeniyle kullanışlı bir üs oluşturmaktadır ve Doğu Akdeniz'de denetimi sağlamaktadır. İlerleyen dünya stratejisi göz önünde tutulursa, Türkiye, Batı ve hatta Atlantik bölgesi içinde yer alan bir ülkedir. Gerçekten de Türkiye'nin lojistiği, Atlantik'ten Doğu Akdeniz'e doğru gelen ve Güney Anadolu limanlarına bağlanan deniz iletişim yollarıyla yakından ilişkilidir. Bütün bu tedarik yolları, Türkiye'nin güney sahillerinden sadece 40 mil uzakta*

olan Kıbrıs adasının denetimi altındadır. Öte yandan Kıbrıs, Orta Doğu ve Balkanlardan Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika yönünde kullanılabilecek olan Türkiye'nin ve ardından Batı'nın savunma sisteminin gerisinde bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Adanın jeo-stratejik konumu nedeniyle Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin savunması birlikte düşünülmelidir. Dahası, Doğu Akdeniz'in savunması açısından Kıbrıs, Türkiye ve NATO bağlamında, Türkiye ile Yunanistan'ın savunma sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu olgunun doğal sonucu olarak Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında bir İttifak Anlaşması bağlanması ve adanın savunmasının güvence altına alınması gerekmektedir."

Erkin, nüfusun bileşimi hakkında konuşurken de, Kıbrıs'ta homojen bir halkın ya da ulusun bulunmadığını ama komşu iki ülkenin Yunanistan ve Türkiye'den ayrı olarak gelişmiş, onların birer parçası olan Rum ve Türk toplumlarından oluşan iki ana toplumun bulunduğunu söyledi. İki topluma sadece sayısal bir konu ve bir çoğunluk-azınlık açısından bakılamayacağını belirten Türkiye Dışişleri Bakanı, adada sadece homojen bir etnik grup varmışçasına davranıp, bu görüşten hareketle bir siyasal rejimi göz önünde bulundurmanın olanaksız olduğunu ekledi.

Erkin, Kıbrıs'ın iç statüsüyle ilgili olarak da Anayasanın iki toplum esasına dayalı bir çeşit federal devlet kurduğunu ve Kıbrıs'ın uluslararası statüsü ile ilgili olarak da, sözleşmeyi imzalayan güçlerden ikisinin kendi toplumlarının ada üzerinde var olma haklarını elde ettiklerini ve 3. gücün, Batı'nın yararına olan stratejik görevleri yerine getirmek için askeri üsler elde ettiğini söylemiştir. Garanti ve İttifak Anlaşmaları ile bu amaçlara ulaşıldığını ifade eden Erkin, Kıbrıs devletinin bu anlaşmaların çevresi dışında düşünülmesinin olası olmadığını sözlerine ekledi.

Daha sonra uzun uzadıya Kıbrıslı Rumların Zürih ve Londra Anlaşmalarını uygulamadıklarını, bu anlaşmalara karşı bir kampanya yürüttüklerini ve anayasayı kötülediklerini kanıtlamaya çalıştı. Sonunda da Kıbrıslı Türklerin, Rumlar tarafından nazarı itibara alınmadıklarını belirterek, Rumların Aralık 1963 olaylarından sorumlu olduğunu öne sürdü.

Zamanın Yunanistan dışişleri bakanı C. Palamas Kıbrıs'taki trajik olaylara değinerek Yunanistan'ın Türk dostlarından geniş askeri önlemleriyle karşı karşıya kaldığını vurguladı. Yunan basını ve kamuoyundan ağır baskı görmesine rağmen, Yunanistan'ın kendini büyük ölçüde frenlediğini söyledi. Kıbrıs anayasasıyla ilgili olarak anayasanın işlemez durumda olduğunun kanıtlandığını belirten Palamas, iki toplumun makul bir oranda katılacağı birleşik bir devlet oluşturmak yerine, anayasanın iki farklı ve muhalif siyasal faktörden oluşan bir karışım ortaya çıkardığını vurgulayarak şöyle dedi:

> *"Şimdi gördüğümüz gibi, anayasanın esas eksikliği, ayrımcı önlemlerle birleşik bir devlet oluşturmayı hedeflemiş olmasıdır. Çoğunluk, engellenmiş olma duyguları beslemekte olup, herhangi önemli bir girişimi sürekli olarak azınlığın karşı çıkmasına maruz kalmaktadır."*

Palamas devamla, Başpiskopos Makarios'un anayasanın işleyebilir hale gelmesi için bazı noktalarını değiştirme önerisi sunma girişiminde bulunduğuna değinerek, bunun iyi niyetle ve yasal yoldan yapıldığını, ama ne yazık ki, önerinin Türk tarafınca derhal reddedildiğini söyledi. Üçlü Garanti Anlaşmasıyla ilgili olarak da anlaşmanın amacının, Kıbrıs'ın asla bir tehlike veya hatta Türkiye'nin güvenliği için potansiyel bir tehdit oluşturmayacağına ilişkin olarak Türk ulusuna etkin bir güvence vermek olduğunu belirtti. Yunanistan Dışişleri Bakanı ayrıca, adadaki Yunan ve Türk alaylarının şiddet olaylarının patlak vermesini önleyemediğini, ama aksine Yunan ve Türk güçleri arasında doğrudan bir çatışma tehlikesi yarattığını vurguladı. Palamas şunları ekledi: *"Aynı şekilde Garanti Anlaşması, tek yanlı müdahale olasılığının varlığına atıf yaptığından, Yunanistan ile Türkiye arasında her an tutuşabilecek yeni bir cephe açmaktadır."* Palamas, son olarak da soruna bulunacak gelecekteki çözümde aşağıdaki temel noktaların göz önünde bulundurulmasına dikkat çekti:

> *"a) Eğer makul bir eşgüdüme varılamazsa, Kıbrıs'taki iki toplumun çıkarları bütün diğer tarafların çıkarları üzerinde tutulmalıdır.*

b) Kıbrıs uluslararası planda bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı korunmalıdır.

c) Barış içinde bir arada var olma ve iki toplum arasında işbirliği, anayasal sorunların kalıcı bir çözüme vardırılmasına olanak sağlayacak tek temeldir.

d) Türk toplumu bir azınlık olarak zırhlı güvenceler sağlama hakkına sahiptir.

e) Herhangi bir çözümde, Hür Dünya'nın ve NATO topluluğunun çıkarlarına yeterince önem verilmelidir."

Rauf Denktaş konuşmasında, Kıbrıs Türk heyetinin konferansa şu düşüncelerle gittiğini söyledi:

"İlk olarak Kıbrıs'taki trajik olaylarla yaratılan sorunlara bir çözüm bulunmalıdır ve böylesi olayların yeniden çıkmasını önleyecek tatmin edici bir çözüm şekli üzerinde çalışılmalıdır.

İkinci olarak, Kıbrıs Türk toplumu, kendi sorunlarıyla Rum toplumunun sorunları birbirinden ayrı tutulması ve karıştırılmaması için tamamen tatmin edilmelidir."

Denktaş daha sonra, Türk tarafının anayasada değişiklik için Rumların yaptığı önerileri reddettiğini, çünkü bunlarla, bütün Türk haklarını gasbetme ve enosis'e yol açmanın hedeflendiğini söyledi. Denktaş, "Bütün karışıklığın kökü, anayasanın kendisi değil, Rumların anayasayı uygulamak istememe kararıdır" dedi.

Türk toplumunun haklarının Kıbrıslı Rumlarca çiğnendiğini öne süren Denktaş, Kıbrıs'taki trajik olaylardan ve Kıbrıs Türklerine karşı yapılan mezalimden Rumların sorumlu olduğunu söyledi. Konferansta Kıbrıslı Türklerin *"daha gerçekçi ve etkin garantiler aramakta olduklarını"* ifade eden Denktaş, şu noktaya işaret etti:

"İsimler veya tanımlamalar veya başka bir şey üzerinde ısrar etmiyoruz. Biz yazılı söz veya anlaşmalara güvenmiyoruz."

Daha sonra iki toplumun bir arada var olmasının olanaklı olmadığını kanıtlamaya çaba gösteren Denktaş, iki toplumun yanyana, iyi komşular olarak yaşayabilecekleri bir çözümün bulunması

gerektiğini söyledi. *"Aralarındaki bütün fiziksel ilişkilerin kaldırılarak"* iki toplumun ayrılmasını talep eden Denktaş, böylece can ve malın kutsallığı, insan onuru, haysiyet ve adaletin, her ne pahasına olursa olsun iki toplum için ayrı ayrı sağlanması gerektiğini söyledi. İlk adım olarak Kıbrıs Türklerinin başka bölgelere aktarılmasını ve "mal mübadelesi veya tazmini"ni sağlayacak bir mekanizmanın kurulmasını öneren Denktaş, devamla ayrılma önerisini tekrarladı:

> *"İki toplumun tamamen fiziksel ayrılığı gerçekleştirilmelidir. Bundan sonra her iki toplum da üzerinde anlaşılacak siyasal çerçevede iyi komşular olarak Kıbrıs'ta yanyana yaşamayı deruhte etmelidirler. Bu ayrılma ilkesi esastır. Mutlak surette yaşamsal ve ivedi olup, gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Türklerin can ve mallarının güvenliği için güvenlik duygusunun tam olarak yerleşmesi için artırılmalıdır... İngiliz Uluslar Topluluğunun veya BM'in vereceği bir garanti, Türk toplumu için güvence oluşturmamaktadır."*

Denktaş konuşmasının şöyle sonlandırdı:

> *"Taksime giden herhangi bir çözümü bulmak, ya da başka bir çözüm bulunmazsa, taksim için tam olarak ilerlemek gerektiği konusunda karar vermemiz zamanı gelmiştir."*

"Kıbrıs Rum heyetinin amacı, çeşitli sorunlara yapıcı bir biçimde yaklaşmaktadır" diyerek, sözlerine başlayan zamanın Kıbrıs temsilciler meclisi başkanı G. Kleridis, buna rağmen bazı temel ilkelerde uzlaşma olamayacağını ve görüşlerini değiştirmeyeceklerini vurguladı. *"Kıbrıs'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması, temel ilkelerden biridir. Aynı derecede temel olan bir başka ilke, gerçek bağımsızlık durumu, konferanstan çıkacak bir meziyet olmalı ve Kıbrıs halkı böylece kendi sorunlarına kendisi hakim olmalıdır"* diye konuşan Kleridis, şöyle devam etti:

> *"Kıbrıslı Rumlar, Cumhuriyetin bütün yurttaşları için, insan haklarını tanıyan evrensel maddelerin anayasaya eklenmesini arzulamaktadır, ama her topluma ayrı ayrı hakların verileceği herhangi bir sistemi kabul etmeye hazır değildirler.*

Değerli zamanımızı karşılıklı şikayetlerle harcayarak, olmuş olaylarla ilgili olarak suçun yükünü bir taraftan öteki tarafa atmaya çalışmak, yapıcı bir yaklaşım olmayacaktır." Erkin ve Denktaş'ın yaptıklarının aksine (konuşmalarının uzun bir kısmını ayrıntılı olarak Kıbrıs Rum tarafını suçlamaya ayırmışlardı), Kleridis, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr.Küçük tarafından TC Dışişleri Bakanı Erkin'in yanında 9 Ocak 1963'de verdiği bir demeci okuyarak, Denktaş'ın Türk gençlerini Kıbrıs'ı Türk yapmak için mücadeleyi sürdürmeye teşvik eden sözlerini aktardı. Kleridis, "Türk tarafı silahlıydı ve çarpışmaya hazırdı" dedi. Dr.Küçük, adı geçen demecinde şöyle konuşmuştu: "Kıbrıs Türkleri yeni bir bağımsızlık mücadelesi vermek zorundadır ve artan yardım, kendi özgürlüğümüz ve barışın korunması için bir mücadele vermemizi sağlamaktadır."

Anayasanın Kıbrıs Türk toplumuna verdiği haklara değinen Kleridis, bu hakların sadece aşırı haklar olmadığını, ayrıca devletin çalışmasını önlemek için kullanıldığını ve ülkenin ekonomik yıkımın eşiğine gelerek, gelişmeyi engellediğini söyledi.

Son olarak Kıbrıs Rum heyetinin eskiden ne olduğuna ilişkin ayrıntıya girmeyeceğini, ama geleceği güvence altına almak için ne yapılması gerektiği konusuyla ilgilenilmesi gerektiğini belirtti.

Zamanın Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kipriyanu sözlerine başlarken, Kıbrıs'taki trajik olayların nedenlerinin anayasa ve anlaşmalarda bulunmadığını söyledi. Kıbrıs anayasasının sadece işleyemez ve antidemokratik unsurlar içermekle kalmayıp, ayrıca esas özelliğinin, ana sürtüşme kaynağını oluşturmuş olan halkı bölmesi olduğunu vurgulayarak, şunları ekledi:

"Bu tamamiyle işlemez olan ayrılık teorisinin uygulanmasından çok şey öğrendiğimize inanıyorum. Yine aynı hatayı yapmayalım. Eğer bütün Kıbrıs halkı için mutluluk ve refahın güvence altına alınması isteniyorsa, bunun için gerekli olan koşulları yaratmak bizim görevimizdir ve bu, toplumların ayrılmasıyla sağlanamaz. Aksine toptan ve tamamen bir işbirliği ve birleşme ile sağlanır.

Hem tecrübe, hem de gerçekçilik bize göstermiştir ki, Yunanistan ve Türkiye ile bağlanan ve kabul edilemez unsurlar içeren Kıbrıs Anlaşmalarının mutlaka feshedilmesi kaçınılmazdır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprağı bütün, bağımsız ve egemen bir devlet olarak, uluslararası tanınan ve kabul gören demokratik ilkelere dayalı, herhangi bir dış müdahale, karışma veya bağımlılık olmaksızın bir anayasaya sahip olma hakkı vardır. Bütün yurttaşların temel insan hakları tamamiyle korunmalıdır."

Kipriyanu son olarak, Erkin'in öne sürdüğü bazı noktalara değinerek, Kıbrıs hükümetinin önceden hazırlanmış bir planı olduğu yolundaki suçlamayı reddetti ve diğer heyetler, özellikle Erkin'in, Türkiye hükümetinin nihayet Anlaşmaya uygun olarak tek yanlı eyleme başvurmaya karar verdiği şeklindeki ifadelerine yanıt vermek istediğini söyledi.

Yeniden söz alan Erkin, yaptığı ikinci konuşmada Sandys ile tamamen uyuştuğunu söyleyerek, eğer ikinci bir defa bir çatışma çıkarsa, Kıbrıs'ın yeniden dış istila tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını belirtti.

16 Ocak 1964'de Marlborough House'da yapılan alt komite toplantısı

Bu toplantıda hem Kıbrıs Rum hem de Kıbrıs Türk heyetleri Duncan Sandys'in başkanlığında yer almışlardı. Bu görüşmeler esnasında Türk tarafı, Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin, Anayasa, İttifak ve Garanti Anlaşmaları üzerinde herhangi bir tartışmanın başlamasından önce, derhal dikkat merkezine getirilmesi gerektiğini belirtti. Türk nüfusun güvenliğini sağlamanın tek yolunun, iki toplumun fiziksel olarak ayrılması olduğunu öne sürdü. Tecrit edilmiş köylerde veya karma köylerde yaşayan Türklerin, tamamen Türklerle meskûn köylerin yanına yerleştirilmesi için nüfus aktarması ve değiş-tokuş yapılmasını istedi. Ayrıca malların değişimi ve tazmini konularının da düzenlenmesini isteyen Türk heyeti, nüfusun yeniden yerleştirilmesi sorununda bir anlaşmaya varılmadan, anayasal konuyu görüşmeye hazır olmadığını söyledi.

Denktaş ile Halit Ali Riza arasında ayrı bölgelere nüfus kaydırılması konusunda görüş ayrılığı vardı. Denktaş, Türklerden oluşan birkaç bölgenin yaratılmasından yana iken, Ali Riza bütün Türklerin bir bölgeye toplanmasını ve buradaki Rumların dışarıya çıkarılmasının daha iyi olacağını savunuyordu. Halit Ali Riza, Türk bölgesinin bağımsız bir Kıbrıs içinde kendi ayrı hükümeti ile ayrı bir devlet olmasını isterken, oluşturulacak bu iki ayrı devletin merkezde bir çeşit eşgüdüm organı bulunmasını öneriyordu.

İngiliz Bakan Sandys, kendi görüşüne göre bunun taksim olduğunu belirtti. Kıbrıs Rum heyeti ise Türk önerisini baştan reddetti. Ayrıntılı olarak verilen gerekçeler ve rakamlar ışığında nüfus aktarması ile ayrı bölgeler oluşturmanın imkânsız olduğunu açıkladı.

Kıbrıs Türk heyetinin görüşüne göre, Kıbrıs'ta Yunan ve Türk askeri birliklerinin bulundurulması konusunda varılacak anlaşma ne olursa olsun, Türk askerlerinin sayısı artırılmalı ve Türk birlikleri, karışıklık çıkma olasılığı olan bölgelerde üslenmeliydi.

Kıbrıs Rum delegesi, Garanti ve İttifak Anlaşmasının olması veya Kıbrıs'ta Yunan veya Türk askerlerinin üslendirilmesini gerektiren bir ilke üzerine temellendirilecek herhangi bir çözümü kabul etmeyeceklerini belirtti. Kıbrıs Rum heyeti, Sandys'in Türklerin fiziksel güvenliği ile ilgili olarak güven yaratmak için ne önereceklerini sorduğu zaman, Türk tarafının ayrılıkçı yapıda siyasal haklar elde etmek için kendi fiziksel güvenliklerinden endişe eder gibi göründüğünü belirtti. Kleridis, Kıbrıslı Rumların güvenlik güçlerinin eylemlerini gözlemlemek için sınırlı bir süre Kıbrıs'ta örneğin BM gözlemcileri gibi yabancı gözlemcilerin bulundurulabileceğini düşünmeye hazır olduklarını sözlerine ekledi.

Sandys, adadaki Yunan ve Türk askeri birliklerinin geri çekilmesi için bir miktar uluslararası askeri gücün Kıbrıs'ta üslenmesinin düşünülmesi gerekebileceğini ve bunun bir ara dönem için geçici bir önlem olarak düşünüldüğünü söyledi. Türk tarafı bu öneriyi derhal reddetti. Yunanistan'ın kendi birliklerini artırmak istememesi halinde endişe etmeyeceklerini vurgulayan Türk tarafı, Kıbrıs'ta Türk varlığının artırılması talebini yineledi.

Sandys kendi görüşlerini şöyle özetledi:

> *"Bana öyle geliyor ki, Türklerin fiziksel güvenlikleri için bazı düzenlemeler yapmalıyız. Hepimiz de Kıbrıs'ın birleşik bir ülke ve tek bir yönetimle varlığını sürdürmesini olanaklı kılacak bir çözüm şekli bulmak istiyoruz. Güvenlik sorununun önemli olduğunu kabul ediyorum, ama Türkler tarafından önerilen çözümün tek yol olduğunu sanmıyorum."*

Sandys, geçici bazı adımların atılması gerektiğini söyleyerek, Kıbrıs'ın bir güven ortamı yaratılmasına yardımcı olmak için geçici bir süre bir çeşit uluslararası polis gücüne çağrı yapmasını önerdi. Yedek güvenlik gücü olan Yunan ve Türk ordularının Kıbrıs'taki birliklerini bu iş için düşünmediğini, "ama son çıkanlar gibi çatışmaları durdurmak için yeterli gücü olan başka birlikleri" düşündüğünü söyledi. Anlaşma için ortak bir zemin bulmanın olası olmadığı belirgin olunca, Duncan Sandys toplantıyı 20 Ocak gününe erteledi. Böylece önce Yunan, sonra da Türk heyetiyle Chequers Malikanesi'nde yapılacak ilk özel görüşmeler için zaman ayrılmış olacaktı.

Chequers'te Sandys ile Kıbrıs Rum Heyeti arasında 17 ve 18 Ocak 1964'de yapılan toplantı

Sandys, toplantının başında kendi görüşüne göre Türklerin fiziksel güvenliklerine ilişkin endişelerini tatmin edecek bazı önlemlerin alınması gerektiğini söyleyerek, ondan sonra anayasal ve diğer konular üzerinde anlaşma sağlamasının daha kolay olacağını belirtti.

Kıbrıs Rum heyeti, önce Kıbrıs'ın yeni anayasasının tartışılması gerektiğini ve sürtüşmenin nedenlerinin, yani anayasanın işleyememezliği ve ayrılıkçı eğilimlerin ortadan kaldırılması halinde, herhangi bir özel güvenlik düzenlemesine gitme ihtiyacı kalmayacağını söyledi.

Sandys ise, belirli bir süre için bazı özel güvenlik önlemlerinin alınmasının gerekli olduğuna inandığını belirtti ve şunları önerdi: *"Devletin normal polislik görevi, geçmişte olduğu gibi Kıbrıs Rumları ve Türklerden oluşan karma polis gücüyle sağlanmalıdır.*

Ama güven yeniden sağlanıncaya kadar, belirli bir süre toplumlararası çatışma durumları için, ayaklanmalara karşı koyacak bir birlik gibi çalışacak küçük uluslararası bir polis gücünün bulundurulması gerekecektir."

Sandys devamla, kendi görüşüne göre, Kıbrıs hükümetinin Kıbrıs'ta belirli bir süre için yukarıda tanımladığı gibi küçük bir polis gücünün üslendirilmesi konusunda anlaşmaya istekli olması halinde, İttifak ve Garanti Anlaşmalarından kurtulması ve Yunan ve Türk alaylarının uzaklaştırılmasının daha kolay başarılabileceğini söyledi. Bu gücün Kıbrıs'ta ciddi bir karışıklık çıkması halinde, dış güçlerle güçlendirilmesinin mümkün olması gerektiğini de sözlerine ekledi.

Sandys'e göre, eğer Kıbrıs NATO'ya katılırsa, Yunanistan ve Türkiye dışındaki NATO üyesi ülkelerce, bu sözü edilen küçük polis gücünün güçlendirilmesi için düzenlemeler yapılabilecekti:

> *"Bu güce katılacak askerler, NATO'ya üye ülkelerin askerlerinin sayısal gücüne göre oranlama temelinde saptanacaktır. Eğer Kıbrıs NATO'ya katılacaksa, Kıbrıs'ın stratejik önemi hakkındaki Türkiye'nin gerekçeleri artık geçerli olmayacak. Çünkü Kıbrıs'ın savunması, NATO'nun bir sorunu olacak ve dolayısıyla Türkiye'nin iletişim hatları tehdit altında kalmayacak."*

Kıbrıs Rum heyeti Sandys'e verdiği yanıtta, Kıbrıs'ın NATO'ya katılması önerisini kabul edemeyeceklerini söyleyerek, Türkiye'nin bir NATO ülkesi olarak Kıbrıs'la ilgili konularda NATO konseyinde önemli ağırlık koyacağını belirtti. Heyet, ciddi bir uluslararası bunalım halinde, Türkiye'nin büyük bir olasılıkla NATO bloğuna en yakın askeri güç olarak Kıbrıs'ta asker üslendirmek isteyeceğine dikkat çekti. Kıbrıs Rum heyeti, Kıbrıs'ta küçük bir uluslararası polis gücünün üslenmesini düşünebileceklerini belirterek, ancak bunun Cumhuriyet hükümetinin yönetiminde çalışmasını ve güven sağlanana kadar sadece sınırlı bir süre kabul edileceğini söyledi. Ama böylesi bir gücün NATO ile hiçbir bağlantısının olmaması gerektiğini vurguladı. Sandys'in nüfusun yer değiştirmesi ve içinde Türklerin kendilerini emin hissedeceği bölgeler oluşturulmasına ilişkin Türk önerisi hakkındaki sorusuna verilen

yanıtta, Kıbrıs Rum heyeti, ayrıntılı bir şekilde Kıbrıs'taki gerçekleri ve rakamları vererek, sorunun birçok pratik zorlukları olduğunu ve gerçekleştirilmesinin imkansız olduğunu açıkladı. Nüfusun fiziksel olarak ayrılması mümkün olsa bile, siyasal açıdan bunun tamamen kabul edilemez olduğunu açıklıkla ortaya koydu. Kıbrıs Rum tarafı, Türk tarafının nüfusun ayrılmasının mutlak surette zorunlu olduğunu öne sürerek nihai hedef olan Rumlarla Türklerin iki bölgeye ayrılmasını ve böylece adanın taksimine doğru bir aşama daha yaklaşılmış olacağını vurguladı. Karma köylerdeki Türklerin, buralardan ayrılmaları için liderlikçe emir verildiğine ve hatta tehdit edildiklerine dikkat çeken heyet, bu tehditlere rağmen birçok Türk nüfusun evlerini terk etmeyi reddettiğini ifade etti.

Kıbrıs Rum heyeti daha sonra anayasa konusundaki görüşlerini anlattı. Bütün yurttaşların eşit haklara sahip olduğu, bağımsız, egemen, birleşik bir devlet istediklerini vurguladı. Parlamentonun yasama organına üyelerin seçiliş biçimiyle ilgili olarak da, iki toplum arasında hiçbir ayrılık yaratmayan bir sistemin getirilmesi niyetinde olduklarını belirtti. Türklerin ortak seçim listesinden seçilmiş olmaları halinde, Türk nüfusuyla orantılı olacak sayıda sandalyeye sahip olacaklarını söyleyen Kıbrıs Rum heyeti, din, eğitim ve kültürel konularla ilgili olarak, Kıbrıs Türk toplumuna özerklik verme yollarını aramaya hazır olduklarını açıkladı.

Kıbrıs Rum ve Türk önerileri - Tartışma için uzlaşma önerileri

Sandys ile iki heyetin ayrı ayrı yaptıkları özel görüşmelerden sonra, anlaşma için henüz ortak bir zeminin bulunmadığı görüldü. Aslında 20 Ocak günü yapılan toplantıda Kıbrıs sorunu tartışılmamıştı. Bu arada Kıbrıs Rum heyeti ile Kıbrıs Türk heyeti, Sandys'e kendi önerilerini ayrı ayrı sundular ve Sandys, her iki heyete kendi uzlaşma önerilerini tartışılmak üzere iletti. Kıbrıs Rum heyeti adil bir çözüm arayışı ve katkıda bulunmak çabasıyla 21 Ocak'ta Sandys'e bir andırı göndererek, sorunun bazı yönlerine ilişkin olarak kendi görüşlerini açıkladı.

Kıbrıs Rum tarafının önerileri:

1. Devlet bağımsız, birleşik ve bütün bir devlet olacaktır.
2. Bütün yasama gücü, ortak seçim listesi ve genel oyla seçilecek olan parlamentoya verilecektir.
3. Yürütme gücü, parlamentoya sorumlu olan bir Bakanlar Kurulu'na ait olacaktır.
4. Yargı gücü, bağımsız ve birleşik bir yargı organına verilecektir.
5. Evrensel olarak kabul görmüş Roma Sözleşmesi gibi İnsan Hakları anayasaya eklenecektir. Bunlar, parlamentonun belirlenecek bir çoğunluğu dışında değiştirilemeyecektir.
6. Türkler din, eğitim ve kültür konularında kendi kendilerini yöneteceklerdir.
7. İnsan haklarının zedelendiğine ilişkin iddialarda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi bir uluslararası organa başvuruda bulunma hakkı olacaktır.
8. Türklerin parlamento ve kamu hizmetinde temsiliyetini sağlamak için düzenlemeler yapılacaktır.
9. Garanti ve İttifak Anlaşması yürürlükten kaldırılacaktır.

Kıbrıs Türk tarafının önerileri:

1. Yönetimsel ve siyasal yapı, coğrafik yönden ayrılmış, iki toplum kavramı temeline dayandırılmalıdır.
2. Nüfus aktarması yapılacaktır. Bunun amacı, Türk nüfusun hepsini veya çoğunu tek bir veya mümkünse iki büyük bölgede, Rum nüfusu da adanın geri kalan bölgelerinde toplamak olacaktır. (Bu çözümle 35 bin kadar Rum ile 45 bin kadar Türkün zorla yer değiştireceği tahmin edilmektedir.)
3. İttifak ve Garanti Anlaşmaları korunmalıdır.

Tartışma temeli oluşturmak için uzlaşma önerileri:

1. Jandarma ile Kıbrıslı Rum ve Türklerden oluşan Kıbrıs Sivil Polis Gücü yeniden oluşturulacak, suçların önlenmesi ve diğer normal polis görevlerinin yerine getirilmesinden sorumlu olacaktır. Geçici bir dönem için bazı eski İngiliz sömürge yetkilileri, bazı danışma ve denetim görevleri için atanmalıdır. Güveni yeniden sağlamak için, eski İngiliz sömürge yetkililerinin de katılacağı bağımsız bir Polis Hizmet Komisyonu kurulmalıdır.

2. Toplumlararası şiddet olaylarını önlemekten sorumlu olacak uluslararası bir barış gücü bulunacaktır. Bu güç iki unsurdan oluşmalıdır:

a) Kıbrıs'ta üslendirilecek olan ve diğer ülkelerin askerlerinden oluşacak olan orta boyda bir askeri birlik

b) İhtiyaç halinde dıştan sağlanacak destek birlikleri, Uluslararası Askeri Güç Komutanı, barışı korumak, gerekli bütün eylemlerde bulunmak için başka bir makama başvurmaksızın yetkili kılınacak.

3. Nüfusun gönüllü olarak aktarılmasına yardımcı olmak için bir plan hazırlanacak. Amaç, olabildiğince karma köyleri azaltıp, ortadan kaldırmak olacaktır. (Karma köylerde azınlık olarak yaşamakta olan Türklerin sayısı 4,700 kadardır.)

4. Yönetimin sınırları ve polisiye görevler, uygulanabilen yerlerde öyle bir şekilde çizilmelidir ki, bir grup Rum köyü bir arada, bir grup Türk köyü de bir arada bulunsun.

5. Türk temsiliyetini garanti edecek şekilde, Başkanlık sistemi yerine parlamenter sistem benimsenmelidir. Her iki toplumun desteğini sağlayacak adaylara kolaylık sağlayacak bir seçim sisteminin hazırlanması konusu görüşülmelidir.

6. Parlamentodaki temsiliyet için, şimdiki 70:30 oranı ve diğer konular aynen kalmalıdır.

7. Yasama organına karşı sorumlu bir Bakanlar Kurulu olmalıdır.

8. Anayasa Mahkemesinin çalışmasının iyileştirilmesi için yöntemler bulunması ve Yüksek Mahkeme ile birleştirilmesinin istenilirliği konusunda görüşmeler yapılmalıdır.

9. Anayasal konularda Kıbrıs içinde bir mahkemeye son başvuru hakkı olmalıdır.

10. Son karışıklıklarla ilgili bütün eylemleri kapsayan genel bir af çıkartılmalıdır.

11. Karışıklıklar sırasında kayıp ve zarara uğrayanlar için genel bütçeden finanse edilmek üzere makul bir tazminat planı hazırlanmalıdır.

12. Toplumsal haklar ve güvenceler yeniden gözden geçirilmeli ve gerektiği hallerde daha etkin kılmak için önlemler alınmalıdır.

Marlborough House'da Sandys ile Kıbrıs Rum Heyeti rasında 31 Ocak 1964 günü yapılan toplantı

"Uzlaşma önerileri"ni içeren belge üzerinde bir anlaşmaya varılamaması üzerine Sandys, Kıbrıs'ta bir Barış Gücü oluşturulması için öneriler hazırladı. 31 Ocak 1964 günü bu önerilerini bütün ilgili taraflara, Yunan, Türk - Kıbrıs hükümetlerine ve iki Kıbrıs heyetine resmen sundu. Bu önerilerin "Kıbrıs sorununa bir çözüm şekli bulmak için yapılan görüşmeler sürerken" geçici bir önlem olarak kabul edilmesini istedi.

Sandys, önerilerin 31 Ocak 1964'de Marlborough House'da yapılan toplantıda zamanın Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spiros Kipriyanu'ya ve Kıbrıs Rum heyetine sundu.

Sandys, toplantıda konferansın çok yavaş ilerlediğini söyleyerek *"bütün aldığı raporların Kıbrıs'ta gerginliğin arttığını ve bunun, daha fazla kan dökülmesine yol açıp Türkiye'nin müdahalesine bir gerekçe hazırlayabileceğini gösterdiğine"* dikkati çekti. Devamla, en iyi şeyin Kıbrıs'taki sorunların çözümü üzerindeki görüşmeler sürerken, dış müdahaleyi önlemek için bir barış gücünün kurulması olduğunu söyledi. Sandys, böylesi bir güç için iki olası kaynağın söz konusu olduğunu belirterek, birinin BM, diğerinin de NATO diye bilinen grup olduğunu ama NATO'nun kendisini demek istemediğini açıkladı. Bir BM gücünün gönderilmesi olasılığını dikkatlice düşündüğünü, ayrıca Kıbrıs Rum heyetinin bir "İngiliz Uluslar Topluluğu Gücü"nün oluşturulması önerisini de değerlendirdiğini, ama "büyük zorluklar sezdiğini" söyleyerek, böylesi bir gücün oluşturulmasının imkânsız olduğunu göstermek için birçok nedenler öne sürdü.

Sandys, daha sonra 17 Ocak 1964'de Chequers'de yapılan toplantıda önerdiği temel üzerindeki önerilerini sundu ve şöyle konuştu:

> *"Bazı çekincelerle şu sonuca vardık ki, eğer askerlerin İngilizleri de içeren ve Kıbrıs halkı gibi benzer bir halktan oluşmasını istiyorsak, böylesi bir güç için Batı Avrupa ve ABD dışında bakılacak başka bir yer yoktur. ABD'ye konu açıldı ve çok isteksiz davrandı. Bazı zorluklarla onları bu birliğe katılmaya ikna ettik. Ancak konuyla doğrudan ilgili ülkeler, yani*

garantör güçler ve Kıbrıs hükümeti, buna onay vermelidir ve gücün yapacağı işin değmesi için yeterli katkının sağlanması gerekir. Karışıklık çıkarmak isteyen herhangi bir kimseye, bunu boş yere yapacağını açıklıkla belirtecek kadar yeterince büyük bir askeri güce, caydırıcı bir güce ihtiyacımız vardır. Biz halen Kıbrıs'ta bulunmakta olan Yunan ve Türk alaylarına ek olarak 10 bin kişilik bir birlik düşünüyoruz. Bu alayların sayısında herhangi bir artış olmaması görüşünü benimsemiş bulunuyoruz. Birliğin komutanı bir İngiliz subayı olmalı, çünkü hâlâ daha Kıbrıs'ta en çok sayıda asker bulunduran bizleriz.

Bu birliğin komutanı, daha çok siyasal yönlendiricilik olarak danışma koşullarına sahip olmalı. Genel siyasal yönlendiricilik, Londra'daki bir komiteden gelebilir ve günlük yönlendirme de hemen hemen şimdiki İrtibat Komitesi'nin çalışma hattı doğrultusunda Lefkoşa'daki bir komiteden yapılabilir.

Garantör ülkeler, birlik Kıbrıs'ta iken müdahale yetkisini kullanmamayı taahhüt etmelidirler. Bu nedenle garantör ülkelerin taahhüt edecekleri koşullardan biri, Garanti Anlaşması tahtında haklarını kullanmama olabilir. Biz ilgili ülkelere üç ay süreyle barışa katkıda bulunan birliklerini çekmemelerini rica ediyoruz. Üç ay içinde her şeyin halledileceği gibi bir hayale kapılmış değilim, ama önemli olan bütün bu süreci başlatmış olmaktır.

Bu konferansın belirsiz bir süre devam etmesinden yana olamayız kanısındayız ve bu çok ağır arabuluculuk görevi için gerekli olacak zamanı veremem. İki yaklaşım arasında çok büyük bir mesafe vardır. Bu nedenle önerdiğimiz şey, tarafların bir arabulucunun atanmasına onay vermeleri ve ona görevinde yardım etme konusunda anlaşmaları gerektiğidir. "Arabulucu"dan kastımız, bir "hakem" değildir ve kimse de arabulucunun önerebileceklerini önceden kabul etmek zorunda değildir. Arabulucunun görevi, bir anlaşmaya ulaşmada iki tarafa yardım etmek olacaktır. Her iki tarafın da güvenini kazanmış önemli bir kişi bulmak ve iki toplumu bir araya getirmeye çabalamak amacımız olmalıdır.

Biz şimdi bu önerileri Yunan ve Türk hükümetlerine resmen iletmiş bulunuyoruz. Onaylarını aldığımız zaman, Kıbrıs hükümetine de resmen sunacağız ve onların da onayını aldığımız vakit, eğer alabilirsek, asker verecek olan diğer ülkelere yaklaşmaya başlayacağız. Ortaya çıkarılacak herhangi bir soruyu açıklamak amacıyla Başpiskopos Makarios ve Dr.Küçük'e önerileri aktarması için (özel temsilci) Pickard'ı görevlendirdik."

Kıbrıs Rum tarafının NATO askeri gücü önerisine tepkisi

Öneri hakkında görüş bildiren Kıbrıs Rum tarafı, öneriye ilişkin birçok itirazları bulunduğunu söyleyerek, bütün önerinin Kıbrıs'ın yabancı bir askeri birlik tarafından işgali anlamına geldiğini vurguladı. Kıbrıs Rum tarafı özellikle şunları belirtti:

1. Amacının ne olduğu bilinmeyen ve üzerinde Kıbrıs hükümetinin herhangi bir denetimi olmayacak olan askeri bir gücün Kıbrıs'a yerleştirilmesi ilkesinin kabul edilmesi istenmektedir.

2. "Londra'daki bir komitenin yönlendiriciliği" konusuyla ilgili olarak heyete hiçbir şey söylenmemiştir. Hatta bu komitenin kimlerden oluşacağı dahi bilinmemektedir.

3. Heyet, Güvenlik Konseyi'nden hiç söz edilmemesine dikkati çekerek, ihtiyacı duyulan şeyin, Kıbrıs'taki normal koşulları yeniden sağlamak ve Kıbrıs'ı dıştan yapılacak bir saldırıya karşı korumak için bir miktar askeri güç olduğunu vurguladı. "Bu gücün etkin olabilmesi için, uluslararası bir güç olması, yetkisini Güvenlik Konseyi'nden alması ve ona karşı sorumlu olması gerekmektedir" diye ekledi.

4. Üç garantör ülkenin, askeri güç Kıbrıs'ta iken anlaşma tahtındaki müdahale hakkını kullanmamayı taahhüt etmelerini isteme önerisi, tamamıyla kabul edilemez bir husustur. Öneriye göre, garantör ülkelerin böyle bir hakları var kabul ediliyor -oysa ki yoktur- ve söz konusu süre sonunda Kıbrıs'a müdahale edebilecekleri öngörülmektedir. Bu, Güvenlik Konseyi'ne getirilmesi gereken önemli bir konudur. Aksi takdirde BM Kuruluş Bildirgesi'ne karşı davranılmış olacaktır.

5. Kıbrıs Rum heyeti ayrıca, anlaşmanın açık ihlâli demek olan adanın taksim edilmesini savunan ve teşvik eden Türkiye ile Garanti Anlaşması gereği birlikte davranması gereken Britanya ile Yunanistan'ın bunu nasıl gerçekleştireceklerini anlamanın zor olduğuna dikkat çekti.

Sandys, Kıbrıs Rum tarafının öne sürülen yukarıdaki hususlara ilişkin olarak şu yanıtları verdi:

1. Askeri gücün amacı, barışı korumaktır ve soruna çözüm arama görüşmeleri sürerken, istikrarlı bir durum yaratmaya yardımcı olacaktır.
2. Askeri güç, yetkisini Kıbrıs hükümeti de içinde ilgili hükümetlerden alacaktır. Kıbrıs hükümeti arzu ederse, yapılmasını istediği şeyler için istekte bulunabilecektir.
3. Güvenlik Konseyi ile en yakın temas sağlanacak ve bir gözlemci, ne yapıldığına ilişkin olarak Güvenlik Konseyi'ne rapor sunabilecektir.
4. "Müdahale" ille de "silahlı müdahale" anlamına gelmemektedir. Anlaşmaya göre, garantör güçlerin gerçekte sahip oldukları haklar anlamındadır.
5. BM Bildirgesine ters düşme diye bir şey söz konusu değildir. Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir askeri güç oluşturup oluşturmayacağı bile emin olmayabilir. Çünkü Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs'ta her şeyin toz-duman olmasını görmekten mutlu olacak ülkeler vardır. Eğer üç garantör ülke bu öneriyi kabul ederse, resmi olarak diğerlerine de sunulacaktır.

Bu arada Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahaleye yönelik tehditlerinde artış görüldü. Türkiye Başbakanı 26 Ocak 1964'de şöyle konuşmuştu:

> *"Kıbrıs'ta federal bir devlet istiyoruz ve eğer bunu elde edemezsek, taksim isteyeceğiz."* [66]

Türkiye Dışişleri Bakanı 28 Ocak 1964'de Londra'da *"Türkiye'nin ilke olarak Kıbrıs Konferansından çekilme kararı aldığını"* açıkladı.

66 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için başka bir çalışmamıza başvurulabilir: "Kıbrıs'ın taksimi kastedilerek federasyon tezinin Türk görüşü olarak ilk defa öne sürülüşü ve Sovyetler Birliği'nin federasyon anlayışı"Söz dergisi, Sayı:14, 17 Ocak 1986'dan başlayan 6 bölümlük dizi

Aynı gün Türk Başbakanı İsmet İnönü, ABD Elçisine şöyle demişti:

> *"Kıbrıslı Türklerin haklarıyla ilgili olarak garantileri güvence altına almak için ABD'nin müdahale etmesini istedim. Aksi takdirde Türkiye, şiddet olayları yeniden başlar başlamaz tek taraflı olarak eyleme geçecektir."*

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ise 30 Ocak 1964'de verdiği bir demeçte şu hususları vurguluyordu:

> *"Adadaki Rum ve Türkler arasında çıkabilecek olan çatışmaları önlemek amacıyla Kıbrıs'ın NATO veya herhangi diğer ülkelerden askeri birliklerin yerleştirilmesi, hiç de gerekli değildir. Sanıyorum ki, aksine, Kıbrıs'ta bu birliklerin varlığı, durumu karmaşıklaştıracak ve belki de birçok serüvenlere yol açacaktır. Türkiye, eğer Kıbrıslı Türklerin kışkırtıcı eylem ve huzursuzluk çıkarmaları için sürekli bir teşvik oluşturan Kıbrıs'a müdahale etme tehditlerini durdurursa, adadaki iç sükûnete ve normal duruma dönüşe büyük bir katkıda bulunabilir.*
>
> *Adada askeri birliklerin bulunması isteniyorsa, bu birlikler BM askeri birlikleri olmalıdır ve ana amacı dış müdahaleyi def etmek olmalıdır."*

Britanya ve ABD hükümetlerinin ortak önerisi

ABD Dışişleri Bakanlığı, başlangıçta ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümlenmesi görüşmelerine katılmaya karar verdiğini yalanlamışsa da, aslında Duncan Sandys tarafından sunulan öneriler bir İngiliz-Amerikan planıydı. Bu planın hazırlanmasında öncü rol, birkaç gün sonra başarısız bir şekilde bu planı kabul ettirmeye çalışan, zamanın ABD Dışişleri Bakanı George Ball tarafından oynanmıştı.

İngiliz-Amerikan önerilerinin resmi metni, Cumhurbaşkanı Makarios'a 31 Ocak 1964 günü Britanya'nın özel temsilcisi Cyril Pickard tarafından resmen sunulmuştu. İngiliz-Amerikan önerilerinin kabul edilemez olarak nitelenen özelliği, adanın yabancı bir askeri birlik tarafından işgali ile sonuçlanacağının açık olmasıydı. Öneriler 4 Şubat 1964 günü Makarios tarafından resmen

reddedildi. Makarios, Başkanlık Sarayı'nda ayrı ayrı görüştüğü İngiliz ve Amerikan temsilcileri Pickard ve Wilkins'e yanıtını iletti.

Makarios, 27 Ocak 1977 tarihinde Başkanlık Sarayı'nda Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmada, İngiliz-Amerikan önerilerini o zaman reddetmesine değinerek şöyle konuşmuştu:

> *"Kıbrıs Türk isyanının ve Aralık 1963'ün kanlı olaylarının başlamasından sonra, barışın yeniden kurulması için NATO ülkelerinden oluşacak askeri bir birliğin Kıbrıs'a gönderilmesi önerisinin kabul edilmesi için, özellikle Ocak 1964'deki Londra Konferansı sırasında birçok yerden Kıbrıs hükümetine büyük baskılar yapılmıştı. Türk askeri müdahalesinin gerçekleşmesi olasılığını gözardı etmemiş olmakla beraber bu öneriyi kabul etmedik ve reddettik. O zaman neler olduğu ve bir ültimaton şeklinde Kıbrıs'a karşı her yönden yapılan Türk istila tehditleri hakkında çok az şey bilinmektedir."*

Öte yandan 18 Şubat 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısında Kıbrıs sorunu görüşülürken zamanın Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spiros Kipriyanu'nun yaptığı konuşma içinde Kıbrıs'la ilgili Londra Konferansı hakkında ayrıntılı bir rapor yer almıştı. Kipriyanu şöyle konuşmuştu:

> *"O konferansa katılmayı kabul etmiştik. Çünkü konferanstan çıkacak sonuç hakkında hiç de iyimser olmadığımız gerçeğine rağmen, herhangi başka bir eyleme geçmezden önce, taraflar arasında dostça bir çözümün bulunması için bütün olasılıkların denenmesinin, BM Bildirgesi tahtında bizim görevimiz olduğuna inanmıştık. İnanıyoruz ki Londra Konferansı sırasında mümkün olan en fazla sabrı gösterdik ve konferansın en sonuna kadar, karşı tarafın zihninde mantığın hakim gelmesini ümitle bekledik. Bizim tavrımız bağımsız Kıbrıs devletinin temellerini güçlendirmek gerektiği şeklinde iken, öteki tarafın tavrı bu temelleri yıkmak şeklindeydi. Londra Konferansı sürerken, saldırı tehdidi de devam etti. Türkiye'nin güney sahillerinde Türk askeri birliklerinin toplanması ve Türk donanmasının İskenderun açıklarında*

> *hareket etmesi sürdürülüyordu. Birden fazla defa, belli bir noktada gerilemezsek görüşmelerin kesileceği ve sonucunda, Kıbrıs'ın Türkiye tarafından istila edileceğini bize anlatılmak istendi. Bu baskılar ışığında Londra Konferansından çekip gitmekle makul olmayan bir davranış içine girmiş olmayacaktık. Bu Konsey'de temsil edilen herhangi bir ülkenin hükümetinin, ülkesinin sürekli olarak istila edilmesi tehdidi altında görüşmeleri sürdürmeye razı olacağına inanmak istemiyorum. Bununla beraber biz bir anlaşmaya varılması için elimizden geleni yapma doğrultusundaki samimi arzumuza uygun olarak konferansı terk etmeme kararını almıştık.*
>
> *Şüpheye yer bırakmayacak şekilde o kadar çok kanıt vardır ki, Türkiye, Londra Konferansı sırasında Kıbrıs'a askeri bir saldırıda bulunma fikrini terk etmemişti. Aksine, Kıbrıs'a yönelik sahillerinde savaş gemisi ile askeri birliklerinin toplaşmasını artırmış ve saldırı tehditleri yapmayı sürdürmüştür. Londra Konferansı'nın başarısızlığa uğramasından sonra saldırı hazırlıkları hızlandırılmış ve tehditler yenilenmiştir."*

Kipriyanu, Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasında daha sonra Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal hazırlıklarını kanıtlayan bazı raporlardan söz ederek, konuşmasını şöyle devam etti:

> *"Londra'da bir siyasal çözüme varılmasının olası olmadığının anlaşılması üzerine, Konferans Başkanı dikkatini, halen yapılmış olan barışı korumaya yönelik düzenlemelerin yerini, uluslararası bir askeri gücün almasına çevirdi. Aslında zamanın çoğu, bu konuda tartışmakla harcanmıştır. Birkaç haftalık tartışmadan sonra ortaya çıkmıştı ki, askeri güç sorunu konusunda anlaşmaya varılamayacaktı. Ama bu uluslararası bir gücün Kıbrıs'a gönderilmesi konusundaki bir anlaşamamazlık değildi. Karşı tarafın bizim uluslararası bir güce ilişkin görüşümüzü niçin kabul etmediğinin nedenlerine girmek istemiyorum. Sadece bu konuda Konsey'e görüşlerimizi belirtmek istiyorum."*

Yukarıda belirtildiği gibi, Kıbrıs hükümeti İngiliz-Amerikan önerilerini reddetmişti. Ama Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Türk liderliği bu önerileri kabul ediyordu. Paraskevopulos başkanlığındaki zamanın Yunan hükümeti, İngiliz-Amerikan önerisine verdiği resmi yanıtta, öneriyi "ilke olarak" kabul ettiğini belirterek, onları koşul olarak öne sürmeden bazı küçük öneme haiz noktaları ileri sürmüştü.

Paraskevopulos, Başkan Makarios'un belirttiğinin aksine 7 Mart 1966'da yaptığı bir açıklamada, kendisi başkanlığındaki zamanın Yunan hükümetinin İngiliz-Amerikan önerisini reddettiğini söylemişti. Bunun üzerine başka bir seçeneği olmayan Makarios, gerçeği kanıtlamak üzere 9 Mart 1966'da bir açıklama yaparak, Yunan hükümetinin yanıtını kamuoyunun bilgisine sundu. Makarios verdiği demeçte, diğer şeyler yanında şöyle diyordu:

> *"Birleşik Krallık ve ABD'nin önerilerine ilişkin metin ile Yunan hükümetinin yanıtını içeren metin arasında yapılan bir kıyaslamada, Paraskevopulos başkanlığındaki Yunan hükümetinin Kıbrıs'ta bir NATO gücü oluşturulması, NATO'ya üye ülkelerden bir arabulucu atanması ve Londra'daki NATO üyesi ülkelerin büyükelçilerinden oluşan bir Hükümetlerarası Komite'nin kurulması önerilerini kabul ettiği açıkça görülmektedir. Sadece bir koşul olarak öne sürülmeden, Kıbrıs'ın bu komitede temsil edilmesinin istendiği gözlemlenmiştir."*

Yeni İngiliz-Amerikan planı

13 Şubat 1964'de zamanın Amerikan Dışişleri Bakanı George Ball Kıbrıs'a geldi ve Kıbrıs'ta uluslararası askeri bir güç yerleştirilmesine ilişkin, gözden geçirilmiş İngiliz-Amerikan planını beraberinde getirdi. Yeni öneriler, Kıbrıs'ın NATO birliklerince işgaline yol açacak olan ilk önerilerden pek farklı değildi. Planda, ayrıca özünde Kıbrıs hükümetinin yerini alacak kadar yetkileri bulunacak olan Hükümetlerarası Komite'nin kurulması öngörülüyordu.

Yeni plan, kesinlikle kabul edilemez durumdaydı ve Makarios, Ball ile yaptığı iki günlük tartışmadan sonra planı reddetti.

Ball, Kıbrıs'tan ayrılırken hava alanında gazetecilere şöyle konuştu:

> *"Sanıyorum ki, her iki tarafın görüşlerini daha iyi anlamış olarak ayrılıyoruz. Hükümetim açısından biz, Kıbrıs'ta barış ve düzenin yeniden sağlanması ve çözüm koşullarının yaratılması yollarını aramayı terk etmedik."*

Bu planla ilgili olarak 27 Ocak 1971'de konuşan Başpiskopos Makarios şöyle demişti:

> *"George Ball Kıbrıs'a gelirken NATO ülkelerinden oluşacak bir barış gücünün Kıbrıs'a müdahalesiyle ilgili yeni bir plan getirmişti. Onunla iki gün süren görüşmelerimiz oldu. Bu planın kabul edilmesi için üzerimize dayanılmaz baskılar uygulandı. Plan özünde Kıbrıs hükümetinin yerini alacak kadar geniş yetkileri olacak olan bir Hükümetlerarası Komite'nin kurulması koşulunu içeriyordu. Plan bizim kararlı direnişimizle karşılaştı. Ve inanıyorum ki, bizim olumsuz yanıtımız, ulusal açıdan doğruydu. Devletin bir çeşit feshedilmesi böylece önlenmiş oldu. Akabinde Güvenlik Konseyi'ne yaptığımız başvuru sonunda Kıbrıs sorunu BM örgütünün çerçevesine girdi ve BM Barış Gücü Mart 1964'de Kıbrıs'a gönderildi."*

Kıbrıs'la ilgili Londra Konferansının başarısızlıkla sonuçlanması ve kabul edilemez İngiliz-Amerikan önerilerinin reddedilmesi, Kıbrıs hükümetine BM Güvenlik Konseyine başvurmaktan başka seçenek bırakmamıştı. Aslında Kıbrıs hükümetinin temsilcileri New York'a giderek başvuruyu yapmaya hazırlanıyorlardı. Bu hazırlıklar sürerken Britanya, Kıbrıs hükümetinin hayretine yol açacak şekilde 15 Şubat 1964'de Konsey'in daha erken bir toplantı yapması için başvurduğunu açıkladı. Böylece Kıbrıs hükümetinin başvurusunun saf dışı bırakılması amaçlanıyordu. Bu arada Cumhurbaşkanı Makarios, BM'deki Kıbrıs Daimi Temsilcisi Rossidis'e emir vererek, adanın Türkiye tarafından yakında işgal edileceğine ilişkin açık tehditleri görüşmek üzere ivedi olarak toplanmasını istedi ve Kıbrıs'ın Güvenlik Konseyi'ne bu başvurusunun bir sonucu olarak Kıbrıs sorunu BM çerçevesine alındı. Bu görüşmelerin

ardından BM Barış Gücü, Mart 1964'de Kıbrıs'a gönderildi. Haziran 1964'de sayıları 6411 olan BM Barış Gücü askerleri, halen 2124 kişilik olup, Britanya (741), Kanada (575), Avusturya (410), Danimarka (341), İsveç (42), İrlanda (8) ve Finlandiya (7)'nın katkılarıyla görevini sürdürmektedir.

1963 Aralık ayında başlayan toplumlararası anlaşmazlık, 1974 Temmuz'unda Türkiye'nin askeri müdahalesi ardından adanın taksim edilmesi ile yeni boyutlar kazanmıştır. Taraflar arasındaki barış görüşmeleri ise halen BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisinin gözetiminde sürdürülmektedir.

2-ABD'NİN 1964'DEKİ HEDEFİ YİNE TAKSİMDİ[67]

Martin Packard, Malta'da NATO personeli olarak hizmet verirken, 1963'de, Kıbrıs'taki Birleşmiş Güçler kadrosuna Yunanca tercümanı olarak atanan bir İngiliz istihbarat yorumcusu idi. Birleşmiş Güçler, Aralık 1963'de toplumlararası çarpışmalar başladığı zaman, üç garantör ülke olan Büyük Britanya, Yunanistan ve Türkiye tarafından oluşturulmuştu. Packard, "istihbarat yorumcusu" tanımlamasının, bilgisiz kişiler arasında, kendisinin İngiliz İstihbarat Hizmetleri'ne mensup olduğuna ilişkin yanlış bir kanıya yol açtığını yazmaktadır. Packard, donanmada görevli iken 1956'da, Yunanistan'da tanıştığı Yunanlı bir hanımla evli olduğu için Yunancayı çok iyi biliyordu.

Packard, tuttuğu notları 44 yıl sonra, 2008 yılında, *Yanlış Anlayış: "1964 Tarihli Bir Kıbrıs Günlüğünden Parçalar"* başlığı altında yayımlamış bulunuyor. Kitap, yazarının da belirttiği gibi, Kıbrıslıların kendi sorunlarını kendilerinin çözmeleri yeteneğinin var olduğunu kanıtlayan, hissedilir derecede başarılı olan bir arabuluculuk sürecini anlatmaktadır. *"Bu süreç, Kıbrıs'ın bağımsızlığına tahammül etmekte isteksiz olanların derin inançsızlığı yüzünden, olası bir barış dalgasının gerçekleştirilmesine engel olmuştur."*

Martin Packard, şöyle yazmaktadır: *"Kıbrıs'taki bütün deneyimim, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin, uygulayacakları ve karşı karşıya oldukları sorunları doğru bir biçimde değerlendirecekleri uygun mekanizmaların sağlanması halinde, etkili*

67 Afrika gazetesi, Pazar eki, 30 Kasım 2008

çözümleri bulabileceklerini göstermiştir. Üçlü arabuluculuk sürecinin uygulandığı çeşitli yerel anlaşmazlıklarda durum böyle idi. Bu süreç, toplumlararası yanlış anlamaların köklerine kadar uzatılmış olsaydı, aynı şekilde sonuç verebilecekti. Her iki durumda da, can alıcı etmen, arabuluculuk surecinin, bir dış güce karşı değil, toplumsal liderliklere karşı sorumlu olmasıdır. Böylesi bir kavramın, Washington'a, Londra'ya veya Ankara'ya cazip gelmesi çok zordur. Mark Curtis'in ('Sahtekârlık Ağı'nda) yazdığı gibi, "Britanya ve ABD politikası, bütün ulusları eşit olarak kapsayan, gerçekten çok yanlı, yasal ve etik standardlara dayalı bir eylemi genel olarak reddetmektedir." [68]

Martin Packard ve arkadaşı binbaşı John Burgess, aslında Kıbrıs'taki çalışmaları hakkında bir rapor hazırlamışlar ve 250 sayfalık bu raporun bir kopyasını, kendilerini bu raporu yazmakla görevlendiren İngiliz Uluslar Topluluğu İlişkileri Dairesi'ndeki Bakan Yardımcısı'nın asistanlığını yapan Cyril Pickard'a, Ekim 1964'de teslim etmişlerdi. Pickard'ın kendisi de, 1964'ün ilk aylarında, Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiseri'nin yerine bakan görevli kişiydi ve bu raporu şöyle değerlendirmişti: *"Eşsiz bir operasyonun çekici bir öyküsüdür ve gelecekteki uzun yıllar boyunca, büyük bir değere haiz olacaktır."*

Ama daha sonra, bu raporun kaderi, tarihin karanlıklarına karışacaktı. Raporu yazanlara söylenen, bu belgenin güvenlik açısından bir sınıflandırmaya tabi tutulduğu idi. Kaydetmekte yarar vardır ki, raporu yazanların evlerine girilerek, ilgili malzeme, bilinmeyen kişiler tarafından müsadere edilmiş ve bunun hemen ardından da, ellerindeki raporun bütün kopyalarının ve işlenmemiş malzemenin teslim edilmesi talimatı verilmişti. Cyril Packard'a verilen kopya da, Dışişleri Bakanlığı'nın odalarında kaybolmuş ve geri verilmesine ilişkin taleplerine rağmen, ona geri verilmemişti.

Packard şunları yazmaktadır:

> *"Son zamanlarda himayesi altında çalışmakta olduğum Birleşmiş Milletler, kendisi için önemli bir vaka hikâyesini oluşturacak olan bu araştırmanın bir kopyasını elde etmek için Britanya hükümetine talepte bulundu, ama BM'ye*

68 A.g.e. s.353

söylenen, raporun nerede olduğunun belirlenemediği idi. 2000 yılında Dışişleri ve İngiliz Uluslar Topluluğu Dairesi'ne yaptığım bir ziyarette, Kıbrıs ile ilgili belgelerden sorumlu arşiv sorumlusu tarafından bana söylenen, raporun, kayıtlara göre 1964'de, basılmak üzere HMSO'ya gönderildiği ve daha sonra 'kaybolduğu' idi.

Günümüze kadar gelen raporla ilgili yorumların gösterdiği şudur ki, ben, Londra'daki yetkililer tarafından başıboş tehlikeli bir mayın ve kendi yetkilerini aşmış olan bir kişi olarak görülmekte idim. Yorumların genel havası, benim hikâyemin entrikalarla dolu olduğu şeklinde idi. Britanya hükümetinin herhangi bir doğrudan denetimi olmadan, benim bir arabuluculuk rolü oynamış olmamın tahmin edilmesi, açıkça kabul edilemez bir durumdu."

Kıbrıs'ta, 1974'de, iki garantör ülke tarafından gerçekleştirilen, önce faşist darbe, bunu izleyen istila ve işgalden sonra, anayasal anlaşmazlıktan ve bunu izleyen Aralık 1963'teki toplumlararası çarpışmalardan pek de söz edilmediği bilinen bir gerçektir. Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki anayasal uyuşmazlık, tâ o günlere kadar gitmektedir ve Kıbrıs sorunu diye adlandırılan sorunun, bazı iç yönleri olduğu gibi, çok önemli dış yönleri de vardır. NATO ülkelerine ait gizli servislerin, Kıbrıs'ta yaptığı işlerle ilgili olarak Packard'ın kitabında birçok değinme yer almaktadır. İngiliz ve Amerikan emperyalizminin rolü, yazarın günlük etkinlikleri ve temasları hakkında yazdığı raporlarda çok açık bir şekilde görülebilmektedir.

ABD Dışişleri Bakanı George Ball, 1964'de adayı ziyaret ettiği zaman, Martin Packard, ona bu görev ziyareti esnasında eşlik etmekteydi. Packard şunları yazmaktadır:

"Üniter devletin mutlaka çalışabileceği olgusuna ilişkin birçok kanıtı ona gösterebilmiştim. Hâlâ daha atılması gereken adımların neler olduğunu ona anlattım. Üçlü arabuluculuk yaklaşımının avantajları ve bunun, tedhiş kaynaklarını tesbit edip, izole etme konusunda tanıdığı fırsat hakkında, onunla uzun uzun konuştum ve Kıbrıslı Türklerin gerçek güvenliğinin sağlandığı, iki toplumlu bir Kıbrıs içinde, çok daha

güçlü, çok etnili bir toplumun yaratılabileceğine ilişkin gerçekçi bir ümidin var olduğunu söyledim. Karşılıklı anlaşma ile sınırlı nüfus hareketlerinin, özellikle gerginlik olan bölgelerde yararlı olduğunu ve çoğu bölgelerde, iki kırsal toplumun yeniden bütünleşmesinin, genel bir siyasal uyuma varıldıktan sonra, herhangi bir sorun oluşturmayacağını anlattım. Askerlerin barışı koruma çabasının genişletilmesinden çok, üçlü arabuluculuk sürecinin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç olduğunu ve aldığımız derslerin, toplumlararası diyalog ve işbirliğinin üst düzeylerde uygulanması gerektiğini önerdim."

"Lefkoşa'ya döndüğümüz zaman Sayın Ball, başarılmış olan işler nedeniyle bana takdirlerini belirtti ve daha sonra sempatik bir biçimde şöyle dedi: "Ama hepsini yanlış anladın be oğlum. Hedefimizin taksim olduğunu herhangi biri sana henüz söylemedi mi?". Ne yazık ki bu sözleri o zaman ciddiye almadım. Yanlış yönlendirilmiş bir Amerikan politikacısı saçma sapan konuşmaktadır, diye düşündüm. Kıbrıs'taki batılı politikadan sorumlu olanın ABD Dışişleri Bakanlığı değil de, İngiliz Uluslar Topluluğu İlişkileri Dairesi olmasından kendimi rahatlamış hissettim. Ada için yeni Washington politikasının formüle edilmesinde, Dean Acheson'ın desteğini alan George Ball'un anahtar bir konumda olduğunu kimse bana anlatmamıştı. Bölge için Birleşik Krallık/ABD girişimlerinin liderliğini elde etmeye çalışan Washington'un çabalarının ne gibi etkileri olacağı hakkında da herhangi bir anlayışa sahip değildim." [69]

Birleşmiş Güç'ün komutanı olan General Young, Londra'da, sertlik yanlısı General Carver tarafından "fazla Kıbrıslı yanlısı" olmakla suçlanarak, Şubat 1964'de değiştirilmişti. Haziran 1964'ün başlarında, Kıbrıslı Türkler'in terk etmiş oldukları bazı karma köylere dönmeleri konusunda, Örgüt, Gizli Ordu, TMT ve bütün ilgili siyasal ve yerel liderlerin onayı ile anlaşmaya ulaşılmıştı. Bu, Kıbrıs sorununun çözülmesi anlamına gelmiyordu, ama ileriye doğru atılmış önemli bir adımdı. Plan, BM Barış Gücü'nün eşlik

69 A.g.e. s.166

etme ve düzeni sağlamaya yönelik düzenlemeler yapmasını gerektirmekteydi . Bunun için de Martin Packard, zaten BM arabuluculuk başkanlığından 'ilerle' emrini almış bulunuyordu. General Carver, anlaşmaya varıldığını öğrenir öğrenmez, Packard'a, onun açık bir tutukluluk durumunda imiş gibi davranmasını söyledi. Packard, ertesi gün, aşikâr bir şekilde CIA tarafından sağlandığı belli olan, üzerinde herhangi bir işaret bulunmayan bir C-47 Amerikan uçağı içinde Kıbrıs'tan uzaklaştırıldı. İki saat sonra, Atina dışındaki Hellenikon'da yer alan ABD Hava Kuvvetleri üssünde alıkondu.[70]

Makarios, Küçük ve BM tarafından yapılan ve Packard'ın Kıbrıs'ta kalması gerektiğine ilişkin çağrılara rağmen, onun arabuluculuk operasyonu terk edildi. O zaman Packard'a, hem Birleşik Krallık, hem de ABD Bakanlıkları tarafından söylenen, rolünde ileri gittiği ve NATO'nun hedefinin toplumsal ayrılık olduğunu anlayamadığı idi.

1974'ün kanlı olaylarından beri, Kıbrıs'ta ayrılık ve taksim halen devam ettiğinden, Martin Packard'ın 1964'de bir barış oluşturucu olarak gün be gün yaşadıklarının okunması, çok etkileyici olmaktadır.

Aşağıda, Packard'ın notlarından ve değerlendirmelerinden bazı alıntılar verilmektedir:

> *"1958'de Kıbrıs'ta toplumlararası ilişkilerin dokusunda büyük bir değişiklik meydana gelmiştir. Enosis için mücadele eden EOKA önderliğindeki Kıbrıslı Rumların mücadelesine karşı koymak için, İngilizlerin Kıbrıslı Türklerden oluşan polis birimlerini kullanması, Kıbrıs'ın kendi kaderini tayin etmesi için Yunanistan'ın yürüttüğü uluslararası kampanyaya karşı koymak üzere, Kıbrıs'ın iç meselelerine Türkiye'nin karışması için İngilizlerin teşviki ve belediyelerde ayrı toplumsal yönetim için Türk taleplerini kabul etmede İngilizlerin açık bir şekilde istekli olması, bazı Kıbrıslı Türk liderler tarafından taksime doğru ilk adım olarak tanımlandı ve toplumlararası ciddi şiddet olaylarının patlak vermesi için gerekli ortamı yarattı. İngilizler, ayaklanma karşıtı bütün*

70 A.g.e. s.240

güçlerini Kıbrıslı Rumların EOKA'sına karşı yönelttiler. Karışıklıkların neredeyse sona erdiği vakti kadar, sömürge makamları tarafından yasadışı bile ilân edilmemiş olan, Kıbrıslı Türklerin paralel gizli örgütü TMT, herhangi ciddi bir engelle karşılaşmadan ve başlangıçta İngiliz ordusu tarafından bir müttefik gibi görülerek, savaşma gücünü inşa etmesine izin verildi. Londra'nın şiddete karşı yanıtı, Macmillan Planı oldu ve bu öneri, The Times gazetesi tarafından "yönetim açısından taksim" olarak tanımlandı.'[71] *(s. 136-137)*

"Kıbrıslı Rumlar, sayısal olarak üstün çoğunluğa sahip olmalarının kendilerine, eğer isterlerse, Yunanistan ile birleşme tercihi de dahil, Kıbrıs'ın geleceği hakkında karar verme yönünde demokratik bir hak verdiği hissine kapıldılar. Kıbrıslı Türkler de, nüfusun sadece yüzde on sekizini oluşturmalarına rağmen, 1960 Anayasasının kendilerine, devletle ilgili konularda bir eşitlik verdiğine ve güvenliklerinin, onaylamadıkları önemli hükümet kararlarını veto etme yetkisine bağlı olduğuna inandılar. Türkiye ise, kendi ulusal çıkarlarının, Kıbrıs'taki gelişmeler üzerinde açık bir denetim uygulayabilmesi ile mümkün olmasını talep etti. Amerika, Britanya, Türkiye ve Yunanistan'ın istihbarat hizmetlerinin hepsi de, üniter, sola doğru eğilimli bir Kıbrıs'ın kendi çıkarları için ters olacağına inandılar."

"Kıbrıslı Türkler, dış güçlerce yapılandırılan bir anayasa tarafından kayrılmakta idi. Kıbrıslı Rumlar, bu anayasayı eşitlikçi olmadığı ve değiştirilmesi gerektiği şeklinde değerlendirdiler ve kendilerinin demokratik ilkelere dayandıklarını düşündüler. Her toplum, ötekinin, silah gücü ile kendi anladığı hedef için mücadele edeceğine inandı ve her biri, bu olasılığa karşı koymak veya kendi isteğini zorla uygulama yolunu aramak için yasa dışı paramiliter örgütler kurdu. Böylece yaratılmış olan durum, demokratik süreci bir kenara koymak için çok uygun, milliyetçiler tarafından kaçırılmayacak fırsatlara açık ve dış ajanların istismarına elverişli idi."[72]

71 A.g.e. s.136-137

72 A.g.e. s.145

"BM'nin barış koruyuculuğunu gözetlemeye başlaması, karşılıklı yanlış anlamalar ile dikkati çekmişti. Kıbrıslı Rumlar, merkezi hükümetin ada çapında denetimini yeniden kurmasında desteklenmesini ümit ederken, Kıbrıslı Türkler, daha öncekinden daha etkin bir şekilde korunmalarını beklemekteydiler. BM ise, Kıbrıs'ın karmaşık durumundan habersiz veya İngilizlerden devraldıkları politikaların çoğunun, toplumların yeni uğraşlarına, ne kadar destek vermediğinin farkında değildi. Bu yanlış anlamaların sonucu da, gerginliklerde genel olarak bir yükseliş, bir dizi çarpışma ve daha sonra hayal kırıklıklarının başlaması idi."[73]

"Özellikle belediyelere ilişkin önerilerde formüle edilen ayrı toplumlar kavramının, yıllardır yabancılar tarafından teşvik edildiği bir ülke, daha sonra bölücü ve dış güçlerce yapılandırılmış bir anayasanın içine sokulmuş ve her toplum, dışarıdan desteklenen silahlı ve devlet dışı bir komplo tarafından tehdit edildiğini anlamış ve 1963'de kendini, hayret verici bir ikilemle karşı çetin unsurlar tarafından zorla dayatılmaktaydı. Buna bir çözüm, pro-aktif bir arabuluculuk yoluyla bulunabilirdi, ama Kıbrıs'ın bağımsızlığı hakkında İngilizlerin duyduğu antipati, buna imkân tanımamaktaydı. Bunun yerine, komplocularla birlikte NATO'nun katılımı söz konusuydu." (...)

"En sonunda, Britanya'nın Kıbrıs'ta kendi dar çıkarlarını savunması ve orada Türkiye'nin katılmasını teşvik etmesi yüzünden herkes kaybetti. Her iki ülke ve bütün Kıbrıslılar için muazzam ekonomik ve sosyal yarar sağlayarak, Türkiye ile Yunanistan arasında yakınlaşmanın bir katalisti olabileceği bir zaman, Kıbrıs, bölgesel ayrılığın ana nedeni haline geldi. AB, Doğu Akdeniz ülkelerinin yakınlaştırıcı birliğini miras alabilecekti. Türkiye de, AB'ye giden yolu, daha az engellerle dolu bir hat üzerinden bulabilirdi."

73 A.g.e. s.303

"Aşırılığa karşı her topluma gerçek bir koruma sağlayan, Türkiye'nin geçerli stratejik endişelerini tatmin eden ve Londra'yı güçlü bölgesel bir müttefikle başbaşa bırakacak bir formül içerisinde, Kıbrıs'ın gerçek bağımsızlığı sağlanmış olabilirdi. Britanya bu amaca doğru öncülük yapabilirdi, ama verdiği işaretlerle bunda başarısız oldu."[74]

Martin Packard'ın çok daha sonra 1995'de Atina'daki bir konferansta şöyle diyecekti:

"Kıbrıs'taki 1964 olayları, daha sonraki yıllarda Bosna'da uygulanmış olabilecek derslerle doludur. Ne yazık ki, BM'nin, o olayların bir analizini yapacağına veya bu dersleri uygulayacağına ilişkin herhangi bir işaret yoktur... Ama barışı koruyanlar, barışı yapanları etkisiz bırakmıştır. İngilizler, hâlâ daha üslerine sahiptirler. Kıbrıslı Türklerin haklarını ve güvenliğini garanti edecek olan federal bir formülün olmasına rağmen, Ankara, kendini, yabancı bir toprak üzerinde muazzam bir ordu bulundurma zorundaymış gibi hissetmektedir. Oysa ki bu, Türkiye'nin Avrupa hedefine, Kıbrıslı Türklerin daha iyi bir yaşam kalitesi için olan emellerine terstir. Kıbrıslı Türklerin dışa göç etme oranı, bunun kanıtıdır."

3-AMERİKAN BELGELERİ IŞIĞINDA KIBRIS UYUŞMAZLIĞININ KÖKLERİ[75]

İsviçre Güvenlik Çalışmaları ve Uyuşmazlık Araştırmaları Merkezi'nde çalışmakta olan Claud Nicolet, ABD'deki değişik arşiv, kitaplıklarda ve Birleşik Krallık'taki Kamu Kayıtlar Dairesi (Public Records Office)'de yaptığı araştırmaları, 2001 yılında Almanya'daki Bibliopolis Yayınevi'nin Peleus dizisinde, *"Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs'a İlişkin Politikası 1954-1974: Yunan-Türk Çekişme Noktalarının Giderilmesi"* başlığı altında yayınlandı.

74 A.g.e. s.353

75 *Yeni Çağ*, haftalık gazete, 21 Mart 2003 (Sayı:629), 28 Mart 2003 (Sayı:630) ve 4 Nisan 2003 (Sayı:631)

Prof.Dr.Heinz Richter, bu kitaba yazdığı Önsöz'de şöyle demektedir:

> *"Claude Nicolet, büyük ölçüde, geçen dört yıl içinde, çoğu sadece araştırma amaçları için açılan ve büyük bir kısmı da onun isteği üzerine gizliliği kaldırılan muazzam miktardaki arşiv malzemesine dayanmaktadır. Malzemenin çoğu, belgeler, telefon konuşmalarının kayıtları ve sözlü tarih söyleşilerinden oluşmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, Nicolet, sadece şimdiye kadar gizemli halde kalmış ve çok az bilinen Amerikanın Kıbrıs sorunundaki rolü ile ilgili konuları aydınlatabilmekle kalmamış, ayrıca bölgedeki şu veya bu olay hakkında sıkça işitilen bazı söylentileri de inanılır bir şekilde yalanlamayı başarmıştır."* [76]

Nicolet'in çalışmasına yardımcı olanlara "teşekkürler"ini sunduğu bölümde de belirttiği gibi, *"ABD'nin İsviçreli Dostları ve Stodola Vakfı, bu projeyi destekleme kararını nazikçe almış"* olduğundan, yazarın, Doğu Akdeniz'deki bu adanın defakto taksimine yol açtığı için ABD gizli servislerini suçlamasını bekleyemeyiz. Gerçi Nicolet, "Genel Sonuçlar" bölümünde "1974 savaşı, 1970'lerin ortasından beri defakto taksime karşı ABD'nin hoşgörüsü ile sonlanmıştı; çünkü en basitinden, bu durum bölgedeki istikrarı, daha önceki durumlardan daha iyi garanti etmekteydi" [77] şeklinde yazmaktadır, ama ABD'nin taksimi 1956'dan beri onaylamakta olduğuna ilişkin teoriyi kabul etmemektedir.[78]

Nicolet'in kitabında, Kıbrıs adası üzerindeki ABD ve İngiliz stratejik çıkarlarına ilişkin kanıtları görmek isteyen gözler için, yeterli arşiv malzemesi bulunmaktadır. Hem ABD hem de İngiltere, geçmişte ve günümüzde emperyalist "böl ve yönet" politikasını kullandılar. O nedenle, İngilizlerin "Kıbrıs'ı üs olarak" değil de, "Kıbrıs'ta egemen üsler" (s.87) bulundurmayı hâlâ istediklerini söyleyebiliriz ve Amerikalılar da 1949'dan beri ada üzerinde çalıştırdıkları iletişim tesislerinin kullanılmasını güvence altında tutmaya hâlâ daha isteklidirler. (s.141)

76 A.g.e. s.16

77 A.g.e. s.458

78 A.g.e. s.445

1950'lerden beri var olan ABD ilgisi

Şimdi, ABD'nin Kıbrıs'a olan ilgisi ve bu ülkenin Kıbrıslıların kaderini nasıl mahvettiğini gösteren bazı kanıtları, kitapta yer alan malzemeden alıntılarla vermek istiyoruz:

Nicolet şöyle yazıyor: *"ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bölgesel dairelerinde 1952'den beri dolaşmakta olan özel bir araştırma belgesinde, Kıbrıslı milliyetçiler, sırf "hareketteki girişimi komünistlerin ele geçirmesini önlemek" için enosis için yapılan etkinlikleri artırmakta olan iyi çocuklar olarak takdim edilmekteydi."*

Bu arada *"İngilizler, 1954'de Kıbrıs'taki komünist tehdit konusunda ABD'yi uyararak, onun desteğini elde etmeye çalıştılar"*. Öte yandan da İngilizler, adadaki *"sömürgecilik aleyhtarı duyguların artmasını önlemek amacıyla daha güçlü bir durumda olmak için"* Londra Üçlü Konferansı'na Türkiye'nin katılmasını sağlamayı başardı.

> *"Türkiye, Kıbrıslıların kendi kendilerini yönetmesine karşı çıkan İngilizlerin gerekçelerini adanın 'komünistlerin etkin olduğu bir nüfusun' eline geçeceği"ni tekrarlamaktaydı.*

New York'taki Sosyal Araştırmalar Yeni Okulu'nun Mezunlar Fakültesi'nde ekonomik ve siyasal coğrafya konusunda profesör yardımcısı olan Amerikalı Dr.Alexander Melamid'in 1954 yazında, Kıbrıs'ta bir alan çalışması yaptıktan sonra, *Geographical Review* dergisinde[79] "Kıbrıs'ta toplumların coğrafik dağılımı" başlıklı bir makale yayımlaması da bu dönemdedir. Yine New York Üniversitesi'nden aynı Alexander Melamid, *Journal of Geography* dergisinde[80], "Taksim edilmiş Kıbrıs: Uygulamalı siyasal coğrafyada bir sınıf çalışması" başlıklı makaleyi yayımlamış ve ada için iki farklı taksim çizgisinin ilkelerini tartışmıştı. Nicolet'in bu çalışmaları da okumuş olması gerek.

Müneccimlik mi? Planlanmış proje mi?

Nicolet şöyle yazıyor: *"Kıbrıs'ı taksim etme ve nüfus aktarmayı da dahil etme fikri, Birleşik Krallık ve ABD'deki bazı çevrelerde cazibe kazandı. Hayret vericidir ki, Batı'da ilk önce taksim önerisi ile*

79 Vol.46, No.3, New York 1956, s.355-374

80 Mart 1960, Vol.59, Chicago, s.118-123

gelenlerden biri, 1956 yılı Haziran'ı başında, genel olarak Kıbrıs anlaşmazlığı hakkında bilgisi olmadığı kanıtlanan bir kişi, yani Başkan Eisenhower'dir. Başkan, Dulles ile konuşurken, kendiliğinden gelen bir fikir olarak, adanın taksim edilmesi ve Kıbrıslı Türklerin kuzeye kaydırılması ile uyuşmazlığa bir son vermenin olası olup olmadığını sormuştu. O zaman düşündüğü taksim çizgisi, adanın gelecekteki kaderini müneccim gibi bildiğini kanıtlayan bugünkü çizgi idi."

Amerikalılara göre, uzun erimli olarak başarı şansı olduğu görünen tek çözüm, Nisan 1957'deki Amerikan planlarına göre, garantili bağımsızlık şeklindeki, taksim ile enosis arasındaki ara zemindi.

Zorlu, Washington'da iken Dulles'a, taksimle ilgili Türk fikrinin, adanın coğrafik olarak bölünmesini içermesinin mutlaka gerekli olmadığını söyledi. Dışişleri Bakanı Zorlu, "her iki topluma, bir diğeri tarafından yönetilmemesi" fikrinin verilmesinin yeterli olabileceğini söylemişti. Bu kavram, Kıbrıs'ın bağımsızlığı statüsü ile hayret verici bir şekilde uyuşur görünmekteydi.

1960'da bağımsızlığını kazanan Kıbrıs Cumhuriyeti, *"coğrafik olarak değilse bile, en azından yönetim olarak Kıbrıs'ı bir şekilde taksime doğru götüren"* bir diplomasinin sonucudur.

Nicolet şöyle yazıyor: *"EOKA'cıların silahlı mücadeleyi seçmesi, Amerikalılar için bir sürpriz oldu." (s.57) Kıbrıslı Rum yazar Makarios Druşiotis'in son yayınları, EOKA'nın ABD gizli servisleri ile olan bağlantıları ile ilgili olarak bize bilgiler verirken, Nicolet, EOKA-B'nin CIA ile olan daha belirgin bağlantısını kabul etmek istememekte ve şöyle demektedir: "Şubat 1974'den sonra CIA'nin EOKA-B'ye mali destek verdiğine ilişkin olarak Stern ve Evriviades gibi yazarlar tarafından öne sürülen kanıtlanmamış iddialar ve kuşkular mantık dışıdır."* [81]

Nicolet, Kıbrıs'ta Temmuz 1974'de Makarios hükümetine karşı düzenlenen Yunan darbesi ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: *"Cunta ile bir Amerikan komplosu olmamıştır."* Onun şu değerlendirmesi ilginçtir: *"ABD'nin başarısız olmasının sorumlusu, kötü inançtan çok, uygun olmayan işlem, bürokratik kesintiler, yanlış hükümler ve nihayet biraz kötü şanstı. Bütün bunların yanında,*

81 A.g.e. s.412

Başkan Makarios'un, cuntanın kendisinden kurtulmak istediğine karar verdiği konusunda hâlâ daha birincil olarak yanlış bir hükme varmış olması, Albayları yok yere tahrik edip, tehlikeli bir oyun oynayarak başarısız olması anımsanmalıdır. Kissinger'in daha sonra yazdığı gibi: "Makarios, yüksek cambaz ipinde oynamayı göze almıştı." [82]

Türklerin coğrafya ile ilgili görüşleri

ABD'deki Türk Konsolosu Feridun Erkin, 1954'de şuna dikkat çekmişti: *"Egemenlik sorunlarını sadece nüfusun çoğunluğunun isteği temelinde kararlaştırmak, uluslararası bir adet değildir. Ama hesaba katılması gereken aynı derecede önemli coğrafik görüşler de vardır."*

Türkiye hâlâ daha bu fikri desteklemektedir ve güney komşusu olarak bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne hoşgörü ile bakamamaktadır. Bu tutum, 1956 yılında, Başkan Yardımcısı Richard Nixon'un Ankara'ya yaptığı bir ziyaret sırasında 'Türklerin Kıbrıs sorununa karşı patolojik tavırları' diye nitelendirdiği ve çok derinden etkilendiği bir tutum olarak teşhis edilmişti.

Kıbrıs için ilk ABD planlarından biri

Bakan Dulles'in Julius C.Holmes adlı Özel Yardımcısı, Kıbrıs için 10 yıllık bir özerklik önermişti ve Vali, bazı veto yetkileri ile makamında kalacaktı. Bundan sonra bir halk oylaması yapılacak ve bu, NATO garantisi altında olacaktı. Eğer halk enosis için oy kullanırsa, bu gerçekleştirilecekti; ama oylamanın sonucuna bakılmaksızın İngilizler için geniş askeri hakların verilmesi güvence altına alınacaktı.

Bir Hint karar tasarısında, Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi çağrısının yapılmasından beri (1957), Yunan hükümeti, bu seçeneğe doğru yönelmeye başlamıştı. NATO girişimini kabul etmesi için Yunanistan'a yapılan Amerikan baskısına paralel olarak, Yunanlılar da Kıbrıs'ın bağımsızlığı fikri için Amerikalılarla lobi çalışması yapmaktaydı. Yine de Dışişleri Bakanı Averoff, ölümcül bir hata yaparak, bağımsızlığın ardındaki bir fikri açıkladı ve bunun

82 A.g.e. s.422-423

enosis'in gerçekleşmesi yolunda geçici bir aşama olacağını söyledi. İngilizler bunu derhal farketti. Amerikalılar da bağımsızlık temel fikri hakkında endişelerini eklediler. Çünkü bu ekonomik açıdan zayıf bir ülkeye yol açacak ve komünist etkisinin artması için verimli bir toprak oluşturacaktı. Averoff, bu tür korkuları dağıtmak için, daha 13 Şubat'ta, Dulles ile yapılan bir toplantıda, 1955'den beri Avusturya'ya uygulanan tipte bir sözleşmenin Birleşik Krallık, Türkiye ve diğer başka NATO ülkeleriyle birlikte imzalanabileceğini, Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir parçası olmayarak bağımsız kalmasının garanti edileceğini önermişti.

Daha 16 Nisan 1957'de, Bakan Yardımcısı Hertel Deptel, ilgili bölgedeki elçilik ve konsolosluklara mektup yazarak şu uyarıda bulunmuştu: *"ABD şimdi, İngiliz Uluslar Topluluğu içinde veya dışında bir bağımsızlığın, her halükârda enosis'i engelleyen bir anlaşma ile birlikte yapılmasını ciddi olarak düşünmeye değer bulduğuna inanmaktaydı... Belge, ilk defa olarak, bütünüyle Kıbrıs uyuşmazlığına ABD desteğinde özgül bir çözüm getirmekteydi."*

Nicolet'in bize verdiği bilgiye göre, ABD Ulusal Güvenlik Kurulu (NSC)'nun "Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için ABD politikası" konulu ilk andırısı, Washington'da 18 Temmuz 1957'de kaleme alınmıştır.

"İngiliz ve Amerikanlar arasında Kıbrıs sorununa ilişkin ilk ikili tartışmalar, 10 ile 18 Eylül 1957 tarihleri arasında yer almıştır... (Esas Amerikan katılımcı olan Walworth Barbour'un vurguladığı gibi) ABD özgül bir çözüm üzerinde ısrar etmeyecek, ama Temmuz sonunda İngilizlerin sözlü olarak ilettikleri üç parametre, yararlı hareket noktası olacaktı. Bu noktalar şunlardı: "a) önemli askeri tesislerin İngiliz egemenliği altında kalması; b) adanın komünist etkisinden korunması; ve c) bir bütün olarak adada barış ve sükûnetin kurulması."

Kıbrıs Türk liderliğinin kendi yer altı örgütü TMT'yi Kıbrıslı Rumlar'ın EOKA'sına paralel olarak bu dönemde kurmuş olmasının sadece bir rastlantı olmadığını düşünmekteyim. Bu örgüt, Kıbrıslı Rumlar'a ve ilerici Kıbrıslı Türkler'e karşı provokasyonlar yaparak çalışmalarını başlattı ve toplumlararası kan davasının önkoşullarını hazırladı. İşte bunu gösteren bazı alıntılar:

"CIA Başkan Yardımcısı, General Charles P.Cabell, NSC'nin 353. toplantısında, Kıbrıslı Türklerin, adanın taksimini zorla gerçekleştirmek amacıyla ilk defa olarak İngilizlere karşı saldırı başlattıklarını bildirdi. (30.1.58 tarihli not)"

Vali Yardımcısı Sinclair'in sözleriyle "Türk Kıbrıslılar, 'taksim için başlattıkları topyekün saldırıda' Lefkoşa'daki Türk Basın Bürosu'nun dışına bir bomba yerleştirip patlattılar ve Türk toplumunun şiddetli bir ayaklanma başlatmasına neden oldular." Kıbrıslı Türklerin çeteleri kentin Kıbrıs Rum mahallelerini istila edip, sakinlerine saldırıda bulundular ve Konsolos Belcher'in derhal, "neredeyse bir Filistin durumu"ndan korkmasına, yani İngilizlerin adadan ayrılmasına ve iki toplumun kendi aralarında adanın geleceği için kavga etmelerine yol açılmıştı. Bombanın patlaması ve bunu izleyen ayaklanmalar (1958 yazında), Rum tarafı için, İzmir ve İstanbul'da Rumlara saldırıldığı Eylül 1955'deki trajedinin tekrarı gibiydi. Kısa süre sonra Yunanistan, Kıbrıslı Türkler'in eyleminden resmi olarak üzüntü duyduğunu açıklamadığı için Amerika'yı suçladı ve Amerika, kendi isteği dışında uyuşmazlığın içine çekildi.

Öyle görünüyor ki, yazar Claud Nicolet, bu tür değerlendirmeleri yaparken, Kıbrıs Türk terör örgütü TMT'nin ana destekleyicileri hakkında herhangi bir bilgi sahibi değildir. [83]

Yine Nicolet, yazar Christopher Hitchens'ın Amerika'nın zamanında Orta Doğu bunalımı sırasında Ankara'ya önemli miktarda borç para vermesinden sonra Türklerin tutumunun aniden değiştiğine ilişkin olarak herhangi bir belge göstermediğini öne sürmektedir. Ama birkaç sayfa sonra şöyle yazmaktadır: *"Türklerden, yazın ABD'den bu kadar cömert bir yardım paketi aldıktan sonra, bu fikri zor reddedebilirlerdi diye söz eden Dulles'in buna bir itirazı yoktu."*

Nicolet'in değerli bir çalışma olan Kıbrıs Komplosu: Amerika, Casusluk ve Türk İstilası (1999) adlı kitaba yaklaşımı da buna benzer ve şöyle demektedir: *"Yine de, iki İngiliz gazeteci olan O'Malley*

[83] Kıbrıs sorununda TMT'nin rolü hakkındaki bir Kıbrıs Türkün değerlendirmesi için bkz. Ahmet An, "Kıbrıs nereye gidiyor? İstanbul 2002, s.121-171 ve Ahmet An, "Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar (1942-1962), Lefkoşa 1996, s.75

ve Craig adlı gazetecilerin sansasyonel ve hayret verici bir şekilde popüler olan kitaplarında sözü edilen, yani "Eisenhover, Harold Macmillan'ı egemenliği terketmeye zorladı, ama Kıbrıslılara gerçek bağımsızlığı vermeyi reddetti" şeklindeki çekişme konusu, gerçeklerin inanılmaz bir şekilde çarpıtılmasıdır."

Nicolet başka bir değerlendirmesinde de şöyle demektedir: *"Kadritzke'nin, AKEL kovuşturulacaktı, çünkü her iki etnik toplumdan üyeleri örgütleyen ve İngilizlerce niyetlenilen etnik-dinsel taksime karşı mücadele eden tek parti idi, şeklindeki iddiası, çok aşırı görünmektedir. Çünkü İngilizlerin taksime doğru yönelimlerini, siyasal karmaşanın sonucu ve birçok kötülerden en iyisi olarak görmelerinden çok, başlangıçtan bir hedef ve kötü niyet olarak göstermektedirler."*

Bu, İngilizler'in ve Amerikanlar'ın etnik çatışmayı kışkırtmasını ve Soğuk Savaş'ın en civcivli günlerinde komünizm aleyhtarı histerisini gizlemeye yönelik olan taksimci politikalarını aklamak demektir.[84]

Nicolet, kitabında Kıbrıslı Rumların olasılık planı olan Akritas'tan söz etmektedir , ama Glafkos Klerides'in *Kıbrıs: İfadem*[85] adlı anılarında yer alan, Türkçe orijinali ile birlikte tam metin olarak yayımlanmış, Kıbrıslı Türkler'in olasılık planından herhangi bir şekilde söz etmekten kaçınmaktadır.

Claud Nicolet, Kıbrıs sorununun bilinmeyen yanlarına ilişkin olarak, gizliliği üzerinden kaldırılmış çok değerli ABD ve İngiliz bilgilerini bize sağlarken, esas hedefini de aşağıdaki paragrafta kendisi şöyle açıklamaktadır:

> *"Bu çalışmanın başında vurgulandığı üzere, Kıbrıs'a yönelik Amerikan politikası, 1964'den sonra asla adanın taksiminden yana olmamıştır. Bazı İngiliz kaynaklarına ek olarak, Yunan ve Kıbrıs Rum kökenli birçok yazarın bunun aksini vurgulayan bilinen açıklamalarının doğruluğu, ABD*

84 Bkz. Ahmet An'ın aynı kitapta yer alan ve İngiliz sömürgeciler ve onların işbirlikçisi Kıbrıs Türk liderliğinin taksimci politikasına karşı olan ilerici Kıbrıslı Türk sendika üyelerine karşı TMT'nin uyguladığı terörle ilgili iki makalesi ve Ahmet An, "Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar (1942-1962), Lefkoşa 1996, s.75

85 Cilt: I, s.203-207 ve s.466-472

> *Dışişleri Bakanlığı'nın yazılı birçok belgesi kanıt gösterilerek tartışılabilir. Gerçek, belki de daha çok şu açıklamada yatmaktadır:. Haberleşme tesisleri de içinde Amerikan çıkarları için en iyi olan, barış içinde bir ada olup, anlaşmazlık konusu olarak ortadan kaldırılmasıydı. O nedenle, ABD, Kıbrıs'ı etkisizleştirecek olan herhangi bir çözüm şeklinin bulunmasına gereksinim duymaktaydı. Yine de bu çözümün tam ana hatları ve ne içereceği, ikincil bir önemdeydi ve öncelikler zamanla değişti."*

Günübirlik politikaların ABD, Britanya, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlıkları tarafından yapıldığını unutmamalıdır; ama Gladio gibi gizli derin devlet örgütleri, yıkıcı politikalarıyla ilgili kanıt sağlamak için arşivlerini açmamaktadır. Aksi takdirde Nicolet şunu yazmayacaktı:

> *"Adada meydana gelen hemen hemen kötü olan her şeyin ardında CIA'i gören bazı yazarlar tarafından öne sürülen komplo teorileri, Yunanistan'daki aşırı çevrelerin CIA görevlileri ile bazı iyi ilişkilere sahip olduğuna ilişkin çok zayıf kanıtlarla desteklenmiştir. Yazar Mayes, daha dikkatlidir. O, birçok Yunan ve Kıbrıslı Rumun CIA'nin bu işe katıldığına inanmaktaydı, ama bunun için hiçbir kanıt olmadığından söz etmektedir."*

Nicolet kitabının daha sonraki bölümlerinde şöyle yazmaktadır:

> *"Bazı CIA görevlileri, Başpiskoposu devirmek için cuntayı gerçekten teşvik etmişlerse, bunu, ABD'nin resmi talimatlarıyla değil de, kişisel düzeyde veya CIA'in cuntaya olan sempatileri yüzünden yapmışlardır."*

Kıbrıslılar'ın son 29 yılda zorla gerçekleştirilmiş taksim koşulları altında çektikleri acılar, Nicolet'in kitabındaki satırlar arasında bulunabilmektedir. Bu değerli belgeleri, tozlu arşivlerden gün ışığına çıkardığı için onu kutlamalıyız. Ama kitabının yazımı sırasında 1970'li yıllara ait Amerikan belgelerinin çoğunun görülememiş olduğunu yazmasına rağmen), bazı yazarları gerçek dışı iddialarda bulunmakla suçlamaktan geri durmamakta ve şöyle yazmaktadır:

"Yunanistan'ın yeni Dışişleri Bakanı Yardımcısı Hristos Ksantopulos-Palamas ve Türkiye'nin yeni Dışişleri Bakanı Osman Olcay, 1971 yılı Haziran ayı başlarında, Lizbon'daki NATO Bakanlar Toplantısında buluştular. Yazar Van Kufudakis, bu toplantının "Kıbrıs'ın bağımsızlığına, adanın taksimi ile son verme konusundaki Yunan-Türk anlaşmasını resmileştirdi"ğini pervasızca ifade etmektedir."

Nicolet suçlamalarına şöyle devam etmektedir:

"İşte belki de bu nedenle, Foley, Scobie, Kufudakis ve Poliviyu gibi başka birçok Yunan ve Kıbrıs Rum kökenli yazar, yaptıkları değerlendirmelerde, merkezi Kıbrıs yönetiminden sapan herhangi bir öneri, "taksim" olarak görülmelidir şeklindeki Makarios'un değerlendirmesiyle uyuşmayı seçtiler. Yine de böylesi bir yorum, gerçekçi bir değerlendirmeden ziyade, sadece propaganda ve haklılık amaçları olarak kullanılacak görünmektedir."

Nicolet, yazar Van Kufudakis'i ABD'nin 1956'dan beri adanın taksimini onayladığı şeklindeki teorinin önde gelen temsilcisi olarak eleştirmesine karşın, kendisi şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Kissinger, farklı bölgelerde özerk bir yönetim kurulması için Kıbrıslı Türklere adanın %30'unun verilmesini öngören bir uzlaşma önerisi ile yeniden geldiği zaman, Türk Dışişleri Bakanı Güneş, Yunan tarafı için kabul edilemez koşullar içeren bir ültimatom vermiş bulunuyordu.

Çarpışmaların iki gün daha sürmesinden sonra, Türk askerleri, en azından 1964'den beri, belki de 1950'lerden beri var olan bir plana göre, bugüne kadar hâlâ daha elinde bulundurduğu Kıbrıs'ın yaklaşık %37'sini işgal etti."

Nicolet, Türk tarafının politika değişikliğini bir abartma olarak tanımlamaktadır:

"Haziran 1974'de yapılan NATO Bakanlar Toplantısı için hazırlanan bir Amerikan bilgilendirme belgesinde, Türkiye hükümeti tarafından desteklenen Kıbrıslı Türklerin 1971'den beri "üniter" devlet kavramından uzaklaştıklarının

öne sürülmesi abartılmış bir ifadedir." Ama Türk Başbakanlığındaki değişme, Türk tavrını açıkça katılaştırmıştır."

"Sonunda, 1974 savaşı, ABD'nin 1970'li yılları ortasından başlayarak ABD'nin defakto taksime hoşgörü ile bakması ile sonlanmıştır. Çünkü böylece, daha önceki durumlara göre, bölgedeki istikrar daha iyi güvence altına alınmış görünüyordu. Taksim, bundan önceki 20 yıl içinde öneriler arasında zaman zaman ortaya atılmışsa da, hiçbir zaman ABD tarafından beğenilen bir çözüm olarak onaylanmamıştı.

Bu 20 yıl içinde hiçbir zaman, Kıbrıslıların kendileri de, anlaşmazlıklarının çözümü için getirilen Amerikan formülasyonlarının dikkat merkezinde olmamışlardı. Kıbrıs uyuşmazlığı arttığı zamanlarda tetiklenen, adada barışı sağlamak için hazırlanan, daha aşırıcı ve faydacı Amerikan planları ile ilgili olarak, Kıbrıs'taki ABD temsilcilerinin bile fikrinin alınmadığı bir durumda bu çok belirgindi."

Hâlâ ABD'nin gündeminde olan, 11.12.1963 tarihini taşıyan bir Çalışma Belgesinde "Kıbrıs'ın ortak egemenliğinin Yunanistan ile Türkiye arasında paylaştırılması için bir sözleşme" önermiş olan hukuk danışmanı Donald A.Wehmeyer'in planlarıdır. Aynı ABD yetkilisinin, bugünkü çözüm önerileriyle yakın ilişkisi olan *Olası Kıbrıs çözümünün anahatları*'nı hazırlayan kişi olması da ilginçtir.

24 Nisan (1964)de Hukuk Danışmanı Wehmeyer, çözümde Türkiye için daha cazip olan önemli bir unsuru daha ekledi. Wehmeyer'in düşüncesine göre, Kıbrıs eyaletlere ayrılmalıydı. Yukarıdaki plana ek olarak, taksim veya federasyon hayali, Kıbrıslı Türklerin özel haklara sahip olacakları bölgelerden meydana gelen ve baskın bir şekilde Türk olacak olan bazı eyaletlerin oluşturulmasıyla yaratılabilirdi. Bu eyaletlere sürekli bir Türk yöneticinin (eparch ad perpetuum) atanmasıyla da buna ulaşılacaktı.

Acheson, yine de, (1964) bahar(ı) boyunca Washington'da ortaya çıkan farklı önerileri incelemeye kendini tamamen kaptırmıştı. Acheson, Brand'ın sözleriyle, *"Kıbrıs sorununu, Kıbrıs'ı yok*

etmekle ortadan kaldıracak olan bir planı düşünüp bulmaya hazırdı." Onun özellikle merakını uyandıran, Don Wehmeyer'in 8 Temmuz'da Ball'a telgrafla bildirilen, Kıbrıslı Türk yöneticiler tarafından yönetilecek bazı eyaletlerin kurulmasıyla Türklere taksim veya federasyon hayalini veren bir enosis'i sağlayacak olan 24 Nisan tarihli plandı. Ve bu, daha sonra, yukarıda sözü edilen Lizbon'daki NATO toplantısı sırasında Yunanistan ve Türkiye'nin iki Dışişleri Bakanı arasında varılan anlaşmaya göre yapılan ABD'nin "denetimli müdahale" politikası ile gerçekleşti.

Tanınmış Amerikalı gazeteci Cyrus L.Sulzberger, 12 Ağustos 1961 tarihli New York Times gazetesindeki sütununda ilginç bir makale yazdı ve "komünistlerin, dürüst ve demokratik bir seçimle Kıbrıs'ta iktidara gelebilecekleri tehlikesi"ne dikkat çekti.

Bu makalenin yayımlanmasının hemen ardından, "ABD'nin Kıbrıs'ta geçmişte olduğundan daha aktif bir rol üstlenmesini ve bu amaçla, açık ve mümkünse kapalı önlemleri de içerecek şekilde etkin olarak ilerletilmesi ve komünist tehlikenin bastırılıp, azaltılmasını arzulayan" (25.9.1961 tarihli) Ulusal Güvenlik Eylemi Andırısı 98 başlıklı programın onaylandığını görüyoruz.

Adadaki iki toplumu ayrı tutmak için, 1974'de Kıbrıs'ın defakto taksiminden sonra, ne tür eylem programlarının kullanıldığını kim biliyor? Biz bunu sadece, "1989 Uluslararası Komünist Meseleler Yıllığı" gibi bazı kitaplardaki "Kıbrıs" bölümü altında yazılan şu satırların arasında okuyabiliriz:

> *"Kıbrıs'ın kuzeyi ve güneyi, gelecekteki bir "federal Kıbrıs"ta yeniden birleşirse, Rum ve Türk komünistlerin birlikteki seçim gücü, hiç alışılmamış böylesi bir hükümet yönetiminde yapılacak herhangi bir başkanlık seçiminde oyların çoğunluğunu kazanabilir."*

Bu, Kıbrıslılar'ın çıkarlarını değil, Kıbrıs'taki İngiliz-Amerikan çıkarlarını güvence altına alan bir politikadır. Görmek isteyenler için, yeterinden fazla kanıt vardır.

4-İNGİLİZLERİN TESCİL ETTİĞİ" SELF-DETERMİNASYON HAKKI[86]

"Denktaş, Türklerin self-determinasyon hakkının 1957-58'lerde, İngilizler tarafından da tescil edilmiş olduğunu anımsattı." [87]

Kıbrıs Türk lideri doğru söylüyor, ama tarihte yanılıyor. Kıbrıs'ta yaşayan hem Rumlara hem de Türklere ayrı ayrı self-determinasyon, yani kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi hakkının ayrı ayrı tanınması ve uygulanmasına ilişkin ilk konuşma, 19 Aralık 1956 günü İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd tarafından yapılmıştır. Temmuz 1955'den beri tartışılan adanın taksim edilmesi fikrini, çifte self-determinasyon hakkı maskesi ardında o gün Avam Kamarası'nda gündeme getiren Lennox Boyd, Lord Radcliffe'in anayasa önerilerini de açıklamaktaydı:

> *"Majeste Kraliçe hükümetinin, Self-determination hakkını tanıdığını daha önce tasvip ettiğini milletlerarası ve stratejik durum müsaade ettiğinde ve muhtar idare (self-government) tatmin edici bir şekilde işlediği takdirde hükümetin self-determination'ın Kıbrıs'a tatbiki meselesini tekrar gözden geçirmiye hazır olacağını ifade ile: "Bu gözden geçirme için vakit geldiğinde, yani, bu şartlar tamamlandığında, self-determination'ın herhangi bir tatbikatı o tarzda bir tesir icra edecektir ki, Kıbrıs'ın özel durumları içinde, Kıbrıs Türk cemaatine, Kıbrıs Rum cemaatininkinden daha az olmamak üzere kendi müstakbel statülerini kendilerinin kararlaştırması hürriyetinin verileceğini garanti etmek Majeste Kraliçe hükümetinin gayesi olacaktır. Başka bir deyişle, Majeste Kraliçe hükümeti, böyle karışık bir topluluk için tatbik edilecek self-determination'ın nihai seçme hakları arasında TAKSİM'i de ihtiva etmesini kabul etmektedir... Boyd ayrıca, Taksim'in "Tünelin ucundaki" muhtemel hal çarelerinden biri olduğunu ve şimdi hemen adanın taksim edileceği*

86 "Haftanın Götürdükleri" sütununda, -yazının başlığı sonradan kondu-, *Yeni Çağ* gazetesi, 28 Temmuz 1991

87 *Kıbrıs*, 20 Haziran 1991

hususunda bir fikir ileri sürülmediğini ve muhtar idare iyi işlediği zaman Kıbrıs halkına bunun devamını isteyip istemediklerinin sorulacağım beyan etti." [88]

"Yunanistan hükümeti, 1957 yılı Şubat ayı başında, Londra'daki maslahatgüzarından şu bilgiyi almıştı: Londra'daki Türk elçisi Birgi, Yunan maslahatgüzarına, İngiltere hükümetinin kendisine veya Ankara'ya taksim konusunda birşey iletmemiş olmasına rağmen, 100 bin kadar. Kıbrıslı Rum ve Türkün gönüllü olarak yer değiştirmesi ve adadaki iki bölgede İngiliz üslerinin korunması için planlar hazırladığını söylemiştir."

Lennox Boyd'un 19 Aralık'da Avam Kamarası'ndaki konuşmasını yapmasından bir ay önce, Türkiye hükümetinin Kıbrıs sorununun çözümü için adanın taksiminden yana olduğuna ilişkin[89] bir başka olgu da şudur. ABD Dışişleri Bakanı E.R.Williams, 9 Kasım 1956 günü, Yunan makamlarınca "bilinen söylenti" olarak kabul edilen ve adanın taksimine ilişkin İngiliz planını tartışmış ve Türkler'le diğer NATO'lu müttefiklerin bu planı benimsediklerini belirtmiş; ama Hispaniola örneğinde olduğu gibi adanın Haiti ile Dominik Cumhuriyeti arasında taksim edilmesi ardından ilişkilerin gerginleştiğini gözönünde bulundurarak, pek cesaretli olmadıklarını söylemişti.[90]

1956'da bu cesareti bulamayanlar, sonunda 1974 Temmuz'unda cesaretlenmişler ve NATO üyesi üç garantörden Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhurbaşkanı'na karşı faşist darbe düzenlemesi, Türkiye'nin, adaya askeri müdahalede bulunması ve İngiltere'nin de Kıbrıs'ın taksim edilmesine seyirci kalması ile emellerini gerçekleştirmişlerdir! Zamanın İngiliz sömürge yönetiminin savcı yardımcılığını yapan Rauf Denktaş'ın resmi görevinden ayrılarak K.T.Kurumları Federasyonu'nun başına getirilmesi ve 1958 yılının

88 Hansard, 19 Aralık 1956, Sü. 1272'den aktaran Ahmet Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, İstanbul 1960, s.126-127)

89 Bkz. Nihat Erım'in 24 Kasım 1956 tarihli raporu

90 Stephan G.Xydis, Cyprus: Conflict and Conciliation 1954-1958, Ohio 1967, s.89

kanlı provokasyonları ardından *"Ya Taksim, Ya ölüm"* haykırışlarının Türkiye ve Kıbrıs'taki meydanları doldurması hep belli planların gerçekleştirilmesini hedeflemiyor muydu?

***

Kıbrıs'ta yaşayan iki ana etnik-ulusal toplum arasında var olan ve kökü İngiliz sömürge yönetimi dönemine dayanan *"Milliyetler Sorunu"*nun Kıbrıslı Türk aydınlar arasında tartışılmaya başlanması, önceleri AKEL'in Kıbrıs Türk toplumuna ayrılma dahil, kendi kaderini tayin hakkı tanıması şeklinde başlamışsa da, daha sonra 1974 sonrasının bölünmüşlüğünü kalıcılaştıracak çözüm şekillerini benimseme yönünde gelişmiştir. 1982 yılında Doğan Harman tarafından yayımlanan *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun (Bir dosta mektuplar)* adlı kitapta *"bugün Kıbrıs'ta var olan devlet sınırları koşullarından"* hareketle, bir yandan AKEL ve CTP'nin konuya ilişkin sağ politikaları eleştirilmeye çalışılmış, bir yandan da şabloncu Leninist yaklaşımlarla Kıbrıs Türk Liderliğinin ayrılıkçı politikasına açılım olanakları sağlanmıştı. Kıbrıs Türklerine tanınacak self-determinasyon hakkıyla 1983'de kurulan KKTC'nin tanınmasının sağlanmasını talep eden Rauf Denktaş'ın görüşlerini makalelerinde işleyen Sabahattin İsmail ise, *Özgür Yaşamak İçin (1989) ve Self-determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı (1990)* adlı kitaplarında benzer bir hizmet vermişti. CTP[91]'den ayrılan Dr. Nazım Beratlı'nın, liderliğe yakın *"Kıbrıs Türk Aydınları Self-determinasyon Hareketi"* nin katkısıyla yayımladığı Kıbrıs'ta Ulusal Sorun kitabı da, aynı doğrultudaki görüşleri savunmakta ve Harman'ın görüşlerinin bir türevi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu kitapta da, AKEL ve CTP'nin *"tek halk-tek selfdeterminasyon hakkı"* görüşü haklı olarak eleştirilmekte; ama İngiltere'nin adanın taksimini gerçekleştirmek amacıyla 1956 yılı sonunda öne sürdüğü ve sonradan Türkiye'nin "tek çözüm şekli" olarak mutlaklaştırdığı "ikili self-determinasyonla taksime varma" formülü yanlış olarak aktarılmaktadır. Konuya yazımızın ilk bölümünde değinilmiştir.

***

Yunanistan Komünist Partisi Başkanı Nikos Zahariyadis'in AKEL'in yayın organı *Neos Demokratîs* gazetesinin 1 Mayıs 1955

91 CTP: Cumhuriyetçi Türk Partisi

tarihli sayısında yer alan bir yazısında, AKEL dahil Rum tarafının "enosis" için kullanılacak olan self-determinasyon hakkıyla ilgili olarak şu uyarıyı yaptığı bilinmektedir:

> *"Kıbrıs halkının kurtuluşu, ancak Türkler için de kurtuluşu sağladığı takdirde gerçekçi olabilir. Self-determinasyon hakkının uygulanmasını talep ederken, aynı hakkı Türk azınlığı için reddedemeyiz."*

Kıbrıs'ın tamamı veya yarısının herhangi bir ülkeye bağlanması bir yana, ayrı bağımsız bir devlet olarak her iki milliyete mensup halkı için var olmasını hedefleyen bir politikanın olmayışı ve AKEL'in doğru bir milliyetler politikasından yoksun oluşu, elbette ki önemli bir hata idi. Öte yandan Kıbrıs'ta 400 yıl birlikte yaşamış olan iki ana etnik-ulusal topluluk olarak Türklerle Rumların ortak bir tarih ve paylaşılan ortak kültür değerlerine rağmen, bir Kıbrıs milletinin değil de, iki ayrı milliyetin gelişmiş olmasının tarihsel ve psikolojik nedenleri vardı. [92]

İngiliz sömürgeciler, ortak yanlar yerine ayrılık alanlarını öne çıkarmış, eğitimi bölmüş ve Türklere Türkiye tarihi, Rumlara Yunanistan tarihi okutulmasını sağlayarak, toplumların ortak Kıbrıs tarihini ve kendi ortak geçmişlerini öğrenmelerini engellemişti.

Ortak bir tarih bilincinin gelişmemesi için karşılıklı olarak Türk ve Yunan milliyetçilik akımlarının Kıbrıs'ta yayılmasına rıza gösteren sömürge yönetimi, enosis hedefinin karşısına çıkartılan taksim tezi ile adadaki gelişmeleri kendi "böl-yönet" politikası doğrultusunda belirlemişti. Beratlı'nın kitabında bu konulara hiç değinilmemektedir. Yazar, *"1964-1974 arasında üretim sürecinin tümü ile dışında kalarak ekonomik olarak sıfırla çarpıldıklarını"* ileri sürdüğü Kıbrıslı Türkler'in, barikatların kaldırıldığı Mart 1968 ile Temmuz 1974 arasında Rumlarla olan ekonomik birlikteliğinden hiç söz etmemektedir. Kitabın sonuç bölümünde, halkların kendi geleceklerini özgürce belirleme hakkının hangi koşullarda kullanılabileceği özetlenmektedir: *"Tam demokrasi, tam egemenlik ortamında ve başka halklara zarar verilmemesi esası*

92 Ayrıntı için bak: Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi üzerine notlar, Kemal Cankat, Demokrat gazetesi, 5 ile 12 Temmuz 1989

ile." Acaba bu koşullar Kıbrıs Türkleri açısından 1974'den sonra oluşturulan rejim çerçevesinde ne ölçüde sağlanabilmiştir? Beratlı bu konuda tek bir kelime bile yazmamaktadır. *"Rauf Denktaş'ın ayrılma yanlısı olduğu.... temelsiz bir iddiadan ibarettir."* diye yazabilen Beratlı, Kıbrıs Türk liderliğinin 1958'den beri yürüte geldiği ayrılıkçı politikayı da aklama çabasında görünen bir "solcu" olarak temayüz etmektedir. Unutulmamalıdır ki *"Kıbrıs Türk toplumunun, 1974 öncesinde ayrı bir toprak parçası üzerinde yaşamamakta oluşu ve ayrı bir ulus oluşturmamasına bakılmaksızın, kendi kaderini tayin hakkına sahip olması, onun bu hakkı mutlaka ayrılma yönünde kullanmasını gerektirmez."* [93]

Kaldı ki Lenin'in de vurguladığı gibi bir ülkeyi küçük ve ekonomik yönden zayıf devletçiklere bölmekle, onun sosyal ve ekonomik gelişmesine gerçek bir engel konmuş olur. Küçük, ekonomik ve politik yönden zayıf devletlerin varlığı ise; ancak bunu kendi çıkarlarına uygun gören emperyalist ve yeni sömürgeci çevrelere hizmet eder.

Beratlı, sorunun çözümünde en önemli unsur olarak nitelediği toprak/mülkiyet sorunuyla ilgili tartışmaların varlığından söz etmekte, ama kendi görüşünü sadece şöyle belirtmektedir: *"De facto duruma, hukuksallık kazandırıp onu de jure hale getirmek ise, ancak savaş sonrası anlaşma ile olasıdır. Bunun içinse gerekli olan şey, karşı tarafın tatmin edilmesidir. Bu tazminat yolu ile mi olur, başka bir yol mu izlenir, o tartışma ile ilgili bir sorundur, ama esas olan, budur."*

Fetih politikasının kabul ettirilmesine yönelik bu politikanın bu kitapta da savunulmuş olması, bir talihsizlik değilse bile, resmi ideolojinin bir başarısı olarak değerlendirilmelidir. Aksi halde adam kitabın basımı için neden mali katkıda bulunsun...

93 Ayrılma hakkına bir yaklaşım, Ertan Yüksel, *Ortam* 29 Aralık 1984.

ARŞİVLERDEN

Kıbrıs'ta İngiliz Sömürgecilerin İlk Taksim Adımı: Ortak Belediyelerin Ayrılması[94]

Geçmişi 1956 yılına kadar uzanan Kıbrıs adasının taksim edilmesi planları, o yıla kadar birlikte yaşamış olan Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin önce kurumsal olarak ayrılmalarını, sonra da adanın toprak ve nüfus olarak ikiye ayrılmasını öngörmekteydi.

Bu çalışmada, Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetiminin bu konuda Kıbrıs Türk liderliği ile yaptığı işbirliğini belgelemeye çalışacağız. O günlerin Kıbrıs Türk basınından yaptığımız aşağıdaki alıntılara, herhangi bir yorum eklemeyi gereksiz buluyoruz. Haberlerin içeriği, konuyu aydınlatmaya yetmektedir.

"Eşit haklar" adı altında Taksim

15 Şubat 1956 tarihli *Hürsöz* gazetesi, Türkiye Dışişleri Bakanının Meclis'teki DP Grubunun toplantısında yaptığı bir açıklamaya yer vermekteydi: *"İngiltere, Kıbrıs Türklerine eşit haklar verileceğini Türkiye'ye bildi*rdi."

Aynı tarihli gazetede aynı konuya değinilen *"Durumdan eminiz"* başlıklı ve *Hürsöz* imzalı baş makalede de, Türkiye'ye teminat verildiği belirtilerek şöyle denmekteydi:

94 Afrika, 2-3-4 Nisan 2003

> *"Kıbrıs'taki Türk azınlığına eşit haklar tanınacak ve Kıbrıs Türkleri seçilmiş hükümette eşit şekilde temsil edilerek veto hakkına sahip olacaktır."*

10 Ağustos 1956 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi ise, Lord Radcliff'in *"Madem ki Türkler eşit temsiliyet hakkı talep ediyorlar, o halde Rumların ödediği kadar vergi ödemelidirler"* dediğini haber verirken, öte yandan *Ethnos* gazetesi de, Lefkoşa Belediye Başkanı Dervis'in bu sözleri nedeniyle Vali'ye teşekkür ettiğini, oysa sözlerin Lord Radcliff'e ait olduğunu belirtmekteydi.

Lefkoşa belediye meclisindeki temsiliyet

Halkın Sesi gazetesinin 27 Mart 1957 tarihli nüshasında belirtildiğine göre, Lefkoşa Belediye Meclisi'ndeki 12 azadan 8'i Rum, 4'ü Türk'tü.

Lefkoşa belediye reisi'nin demeci

6 Haziran 1957 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi, Lefkoşa Belediye Reisi Dr.Themistoklis Dervis'in bir gün önceki *Times of Cyprus* gazetesinde çıkan mülakatında şöyle konuştuğunu aktarmaktaydı:

> *"Bizimle teşriki mesaide işbirliği yapmak buradaki Türk halkının menfaati icabıdır. Çünkü adada azınlığı teşkil etmekte oldukları için, her bakımdan Rumlara tabi ve muhtaç vaziyettedirler. Adanın taksim tehdidi ise, bir blöf ve fiyaskodan ibarettir. Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Rumlarından ayrılacak olurlarsa, iktisadi bakımdan çökmeğe mahkumdurlar. Kıbrıs Türklerinin, Kıbrıs bütçesine yaptıkları %4 maddi yardıma mukabil, aynı bütçeden %30 istihlâkları vardır."*

Türk-Rum dostluğu

Bozkurt gazetesi, 22 Ağustos 1957 tarihli nüshasında şu haberi aktarmaktaydı:

"Haravgi muhabiri Lefkoşa Belediye Pazarını gezerek, Türk ve Rum kasaplardan beyanat almış ve ayrı ayrı onların söylediklerini yayınlamıştır. Bazı Türk kasablarının ve Türk esnafının Rumlarla iyi geçindiklerini söyledikleri demeçleri verenlerin isimleriyle birlikte gazete tarafından yayınlanmaktadır... Haravgi gazetesi, Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında geçimsizlik başladığı hususunu ele alıp, ezelden beri iyi geçindiklerini örneklemekteydi."

Bozkurt gazetesi aynı tarihli nüshasında, Mağusa Belediyesi Türk azalarının istifa etmesi üzerine Belediye reisinin kendilerine gönderdiği mektuba, Türk Belediye Azalarının vermiş olduğu yanıtı da yayınlamaktaydı.

"Dostluk komisyonları"

11 Eylül 1957 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde çıkan *"Halkın Sesi"* imzalı ve *"Dostluk Komisyonları"* başlıklı makalede şöyle denmekteydi:

"Gazetelerde okuduk. Leymosun Solcu Rum Belediye Reisi, Türk-Rum Münasebetleri Komisyonu'nu toplantıya çağırmış... Bu komisyonlar Rumların Türklere barbarca hücum edip can ve mal zayiatına sebep vermeleriyle Türklerin misilleme hareketine geçmesi üzerine kurulmuştu. Bu teşebbüs de ancak Eoka'ya muhalif olan Solcu Belediyelerden gelmiş, milliciler sinip kalmışlardı... Bu komisyonun pek "demokratik" olduğu da açıklanıyor. 10 Rum azaya karşı, 8 Türk varmış. Bu Türkler kim, pek de bilmiyoruz... Oysa Belediye Komisyonunda sadece 2 Türk var."

Aynı tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde bir de *"Leymosun Belediye Reisi K.Partasides'e açık mektup"* yer almakta ve 9.9.1957 tarihinde yapılması planlanan toplantıya neden katılmayacaklarını şöyle duyurmaktaydılar:

"9.5.1956 tarihinde mezkûr komitenin ilk toplantısının yapıldığı günden bu yana vuku bulan olaylara dayanan acı tecrübelerimiz, böyle bir komitenin faydasız, semeresiz ve lüzumsuz olduğunu isbat etmiştir..."

Leymosun Kasabası Türk ve Rum Münasebetlerini Düzeltme Komitesi'nin Türk azaları olarak mektuba imza atanlar: Ali Kaptan Osmancık, Hüseyin Derviş (Kandu Muhtarı), Mehmet Reşat, Mustafa Ali, Dr.Nazif Denizer, Ramadan Cemil, M.Kemal Berberoğlu, Rağıp Malyalı (Avukat).

Taksime giden yolda ilk adım

Bozkurt gazetesi, 3 Haziran 1957 tarihli nüshasında, Kıbrıs Türktür Partisi'nin bir toplantısı ardından, Lefkoşa ve diğer kazalardaki Türk Belediye azalarının toptan istifa ettiklerini duyurmaktaydı.

Hürsöz gazetesi, 4 Haziran 1957 tarihli (Salı) nüshasında *"Adadaki Türk Belediye azaları (Pazar günü) istifa etti"* haberini verirken, *Halkın Sesi* gazetesi de, 5 Haziran 1957 tarihli nüshasında şu haberi vermekteydi:

> *"Dr.İhsan Ali, Fileleftheros'un Baf muhabirine verdiği beyanatta diğer Türk Belediye azalarının istifasını "mevsimsiz" diye vasıflandırmıştır. Kendisi istifa etmemiştir ve etmeyecektir."*

Hürsöz, 5 Haziran 1957 tarihli nüshasında şu haberi aktarmaktaydı:

> *"Eleftheria'nın Baf muhabirine bir beyanat veren Baf'taki Türk Belediye azalarından Dr.İhsan Ali istifa etmiyeceğini, istifa kararının alındığı toplantıya kendisinin davet edilmediğini söylemiş ve diğer azaların istifasını "vakitsiz" diye tavsif etmiştir."*

6 Haziran 1957 tarihli *Hürsöz* ise, *"Türk Belediye azalarının toptan istifaları, Baf'tan Dr.İhsan Ali'nin istifa etmiş olması ile tamamlanmış bulunmaktadır"* haberini vermekteydi.

5 Haziran 1957 tarihli *Hürsöz*'de konuyla ilgili olarak şu değerlendirme aktarılmaktaydı:

> *"Dünkü Ethnos, Türklerin belediye işlerinde hiç bir zaman ihmal edilmediğini(!) yazmaktadır. Gazeteye göre, Türk azalar bunca yıldır hiçbir şikayette bulunmamışlardı da şimdi niçin istifa etmişlerdir?"*

Lefkoşa Belediye Reisi'nin demeci

6 Haziran 1957 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi, Lefkoşa Belediye Reisi Dr.Themistoklis Dervis'in bir gün önceki *Times of Cyprus* gazetesinde çıkan mülakatında şöyle konuştuğunu aktarmaktaydı:

> *"Bizimle teşriki mesaide işbirliği yapmak buradaki Türk halkının menfaati icabıdır. Çünkü adada azınlığı teşkil etmekte oldukları için, her bakımdan Rumlara tabi ve muhtaç vaziyettedirler. Adanın taksim tehdidi ise, bir blöf ve fiyaskodan ibarettir. Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Rumlarından ayrılacak olurlarsa, iktisadi bakımdan çökmeğe mahkumdurlar. Kıbrıs Türklerinin, Kıbrıs bütçesine yaptıkları %4 maddi yardıma mukabil, aynı bütçeden %30 istihlâkları vardır."*

"Ayrılmak gereksiz"

Hürsöz gazetesi, 6 Haziran 1957 tarihli nüshasında şu haberi aktarmaktaydı:

> *"Ethnos dünkü bir yazısında, Lefkoşa'yı ikiye bölen hattın kaldırılmasını istemektedir. Gazeteye göre, Türklerle Rumlar arasındaki münasebetler çok iyidir, onun için Türklerle Rumları birbirinden ayırmaya hiç de lüzum yoktur."*

Belediyelere Türk katkısı

Hürsöz, 8 Haziran 1957 tarihli nüshasında da şu haberi vermekteydi:

> *"Eleftheria'ya göre, Mağusa'da Türkler, belediye gelirinin pek cüzi (%2.5) bir kısmını karşıladıkları halde, belediye bütçesinden (Türkler için) sarfedilen para %25 nisbetindedir. Bu şunu gösteriyormuş ki Rumlardan alınan vergilerden Türkler geniş ölçüde istifade etmektedirler."*

Şafi Alper, *Hürsöz*'ün 9 Haziran 1957 tarihli nüshasında yer alan *"İstatistikler meselesi"* başlıklı makalesinde şöyle demekteydi:

"Belediyelerde, meslek vergisi hissemiz, tabiatıyle daha azdır. Fakat belediyelerin, her maddeye ait istihlâk vergilerine büyük ölçüde iştirak etmekte olduğumuz neden inkâr edilmektedir?"

Alper devamla, Türklerin gıda maddelerinden alınan oktrova vergisini ödediklerini, Rum sinemalarına gittiklerinden bu sinemalara iştirak payları ödediklerini belirtmekteydi.

Ethnos'un değerlendirmesi

12 Haziran 1957 tarihli *Hürsöz* gazetesinde şöyle denmekteydi:

"Dünkü Ethnos bir yazısında, azaların istifasında ileri sürülen azınlık haklarının Belediye Meclislerinde çiğnendiği iddiasının sadece bir behane olduğunu ve bu istifa işinde Türk ve Rum cemaatlarının arasını açmak isteyen ve bu yolda çalışan kimselerin parmağı bulunduğunu iddia etmektedir."

Orman yolu'nun yeni adı

Halkın Sesi gazetesi, 8 Ocak 1958 tarihli nüshasında, yüz senelik "Belediye Orman Yolu"nun adının "Spiru Hristodulu Caddesi" olarak değiştirildiğini duyurarak, buna karşı çıkmakta ve *"Biz de onu Adnan Menderes Caddesi ilan ediyoruz"* diye yazmaktaydı.

Bozkurt, 7 Mart 1958- Bundan 8 ay evvel haksızlıkları protesto mahiyetinde, Lefkoşa Belediyesinin Türk üyeleri istifa etmişti.- Ümit Süleyman, Dr.Tahsin Salih, Dr.Orhan Müderrisoğlu, Dr.Niyazi Manyera -Temsili heyet-Sabık Türk Belediye Azaları namına

"Avanta yok"

Halkın Sesi gazetesi, 11 Mart 1958 tarihli nüshasında şu haberi vermekteydi:

"Alithia, "Avanta yok" başlıklı bir makalesinde, istifa eden Türk belediye azalarını, ayrı Belediye Meclisi kurmak teşebbüslerini ele almakta ve şunları yazmaktadır:

> *"Böyle bir fikir, teessüf edilecek saçma ve tamamen tatbiki imkansız bir şeydir. Çünkü bir şehir, her şeyden önce bölünmez bir bütündür ve bazı azınlıkların sahte gururu tatmin edilecek diye muhtar mahallelere bölünemez. Fakat daha mühimi var: Bugün ayrı belediyeler talebeden Türk azınlığı, şimdiki belediye makamları tarafından ihmal edildiği şeklinde hiçbir şikayette bulunmamıştı. Bilakis, belediye masraflarını gösteren istatistik ve rakamların da isbat ettiği veçhile, Türkler, Rumların paralarından istifade ediyorlardı. Şimdi ise, ayrı belediyeler kurma hususundaki saçma fikir tahakkuk ederse, Türkler bu avantajı bulamayacaklardır. Dostumuz Türkler bu noktayı akıllarından çıkarmasınlar!"*

"Müstakil belediyeler yakında kurulacak"

Halkın Sesi gazetesi 23 Nisan 1958 tarihli nüshasında, *"Türk belediyeleri çok yakında kuruluyor"* başlığı altında 10 ay önce toptan istifa eden Belediye Meclislerindeki Türk azaların ayrı belediye kurma çalışmalarına değinmekteydi.

25 Nisan 1958 tarihli Bozkurt gazetesinin manşeti ise şöyleydi:

> *"Taksim muhakkak surette tahakkuk edecek. Müstakil Belediyeler Türk tezinin ilk adımıdır."*

Bozkurt gazetesi yine 25 Nisan 1958 tarihli nüshasında, sabık Türk belediye üyelerinin bu doğrultudaki bir çağrısını yayımlamaktaydı.

29 Nisan 1958 tarihli Bozkurt gazetesinin manşeti de aynı konuyu işlemekteydi:

> *"Müstakil Türk Belediyeleri yakında kurulacak. Çetinkaya'daki toplantıya iştirak eden 5 bin Türk, müstakil Türk Belediyeleri kurulması kararını tasvip etti. Adanın her tarafından aynı mevzuda toplantılar yapıldı."*

Halkın Sesi gazetesi de, 29 Nisan 1958 tarihli nüshasında yer alan *"Kıbrıs Türkleri müstakil belediyelerini kuruyorlar"* başlıklı haberinde, kazalarda bu amaçla yapılan toplantıları duyurmaktaydı.

Bozkurt gazetesinin 1 Mayıs 1958 tarihli nüshasında da manşet şöyleydi:

> *"Türk belediyelerinin kurulmasını men edecek hiçbir kanun yoktur. Bu gerçeği hükümet bile açıklamadan kaçınmıştır. En geç bir aya kadar Türk Belediyeler faaliyete geçecek."*

Reddaway ile yapılan görüşme

24 Nisan 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, *Cyprus Mail*'den şu haberi aktarmaktaydı:

> *"Bundan bir müddet evvel Belediyeden istifa eden ve istifalarına sebep olarak Rum meslektaşlarından hakaret gördüklerini iddia eden sabık Belediye Türk temsilcileri, geçen gün İdari Sekreter Reddaway ile yeni Belediye kurulması için nihai görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerde Reddaway'e durum vazıh bir şekilde anlatılmıştır. Reddaway buna cevap olarak Türklerin durumunu tamamiyle müdrik bulunduğunu söylemiş ve kanunda yapılacak tadilatın pek az olacağını kabul etmiştir. Fakat böyle bir harekette bulunmazdan evvel yeni tasarının Valiye sunulmasının icabettiği ve onun tasvibinin alınmasının elzem olduğunu iddia etmiştir. Reddaway, Türk heyetine sabır ve metanetle hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Türk Belediye Heyeti, sabrın artık tükendiğini söylemiş ve hükümetin itirazlarına rağmen yeni Türk Belediyesinin kurulacağını söylemiştir."*

Belediye Reisi Dervis'in beyanatı

Bozkurt gazetesi, 25 Nisan 1958 tarihli nüshasında Lefkoşa Belediye reisi Dr.Dervis'in Cyprus Mail gazetesine verdiği şu beyanatı aktarmaktaydı:

> *"(Ayrı belediyeler kurma) planı tatbik edilemez. Çünkü Türk mahallerinin her sokağında (!!) Rum sakinler ikamet etmektedir. Türklerin böyle bir projeyi tatbik sahasına koymakla taksimi daha da kolaylaştıracaklarını tahmin ettikleri*

anlaşılmaktadır. Bu bir saçmadan ibarettir. Hükümet de böyle bir planın tatbik sahasına konmasına müsaade ederse akılsızlık yapmış olacaktır. Biz Türklere hakaret etmedik. Atatürk Meydanına kadar uğrayarak Türk hastalarını (!!) muayene ettiğim inkar edilemez (!!). Biz Türklerle Rumlar arasında hiç bir fark gözetmeksizin her iki cemaata aynı harekette bulunuyoruz. Ada bizimdir. Bizim demekle tabii Rumların olduğunu (!!) demek isterim."

8 Mayıs 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi de, Dr.Dervis'in *Ethnos* gazetesine şöyle konuştuğunu aktaracaktı:

"Belediye tarafından çalıştırılan ve Rumların enselerinden binlerce lira para kemiren Türklerin ne olacağını hiç düşünmediler. Yoksa tüccarları ve paralı şahısları bir elin parmakları ile sayılan, lâkin yardımcı polis kuvvetlerinde nüfus nisbetine göre epeyi olan Türkler bu parayı ödeyebilecekler mi?"

Ayrı belediyeler üstüne

Bozkurt gazetesi, 30 Nisan 1958 tarihli nüshasında *Cyprus Mail* gazetesinin başmakalesini şöyle aktarmaktaydı:

"Dün Lefkoşa'da beyanatta bulunan bir hükümet sözcüsü, adada Türklerin ayrı Belediye kurmalarına hükümetin müdahale etmeğe hakkı olmadığını itiraf etmiştir. Mamafih aynı sözcüye göre, böyle belediyelerin kurulduğu ilan edildiği zaman, halen nüfuzunu kullanmakta olan belediyenin işlerine müdahale eder etmez, hükümet bu yeni belediyeyi dava etmeğe salâhiyet kazanmış olur. Buna rağmen Dr.Küçük, Türklerin tek temsilcisi olarak bir beyanat yaparak, bütün Türklerin bile dava edilmeleri halinde bu projelerinden vazgeçmiyeceklerini iddia etmesi vaziyeti tehlikeye sokmuştur. Bu durum ile adanın beş kazası ilgilenmektedir. Resmi makamlara göre vaziyet adli zorluklardan ziyade idari güçlüklerle karşılaşacaktır. Türk liderleri 15 gün sonra yeni bir miting daha yaparak kararlarını ilan edeceklerdir..."

"Müstakil Türk Belediyeleri münasebetiyle"

Eski belediye azalarından Hasan Fahri Uzman, *Halkın Sesi* gazetenin 30 Nisan 1958 tarihli nüshasında yer alan *"Müstakil Türk belediyeleri münasebetiyle"* başlıklı makalesinde şöyle demekteydi:

> *"Çok zaman değil, daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte, koskoca 370 senelik Türk ismi taşıyan Tophane Mahallesi gözümüzün önünde Ay Andrea Mahallesi olmadı mı?... Tam 307 sene Türklerin topu, tüfeği, cephanesi bu mahalledeki Baf kapısı kışlasında bulundurulup muhafaza edildiği gibi, bugün bile hâlâ mahalli hükümetin bütün eşlihasının bu mahalledeki depoda bulunmuş olması öyle bir mahalleye Tophane denilmez de ne denir, sorarım? Biraz araştırırsanız, şöyle bir cevap alırsınız: Artık bu Tophane, Nöbethane, Tabakhane'den haşa (B) usandık diye bir hakaretle karşılaşırsınız. Kendisini haklı göstermek için de o mahalleden Türklerin çekilmiş olduğu, mahallenin büyüdüğü ve dere civarına da yeni bir kilisenin inşa edileceğini ve bu kiliseye de Ay Andrea ismi verileceğini ileri sürerek, o kilisenin ismine izafeten koskoca bir Türk mahallesinin ismi bir kalem darbesiyle ve hükümetin yalnız Rumları memnun etmek siyasetine uyularak bir olup-bitti ile mazinin karanlıklarına gömülüp gidiyor. Biz bunları nasıl unuturuz..."*

"Taksimin ilk adımı"

30 Nisan 1958 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinin manşeti şöyleydi:

> *"Kıbrıs'ta müstakil Türk belediyeleri kurulacağı Anavatanda büyük memnuniyet uyandırdı. Bu karar taksimin ilk adımı olarak telakki ediliyor."*

Okul ve yol adları değiştirildi

Bozkurt gazetesi, 8 Mayıs 1958 tarihli nüshasında, Lefkoşa Tali Okullar Komisyonu'nun, 6 Mayıs gecesi Komisyon reisi Nazım Ali İleri başkanlığında toplandığını, Erkek ve Kız Liselerinin

adlarının, Celal Bayar Erkek Lisesi ve Adnan Menderes Türk Kız Lisesi olarak değiştirilmesi kararını aldığını duyurmaktaydı.

11 Mayıs 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi de şu haberi vermekteydi:

> *"Birkaç gün evvel Türk sinemalar semtindeki Adnan Menderes Yolu levhası kaldırılmış ve bu yolun adının Orman Yolu ismini taşıyacağı ilan edilmişti... Adnan Menderes Yolu levhası dün yapılan merasimle yeniden asıldı."*

Larnaka geçici Türk Belediyesi kuruldu

25 Haziran 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, Larnaka Geçici Türk Belediyesi'nin 21 Haziran günü kurulduğunu duyurmaktaydı. Görev alanlar şöyle belirlenmişti: M.Nazım (Meclis Başkanı), Yusuf Ziya (Başkan Vekili), Haluk Zeki, Erdoğan Şafi Alper, Tahir Kamil (üyeler), Dr.Orhan Müderrisoğlu (fahri belediye doktoru)

Ethnos'un haberi

4 Temmuz 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, *Ethnos*'un şu haberini vermekteydi:

> *"Şimdi Türkler (kurdukları ayrı belediyeler aracılığıyla) meslek vergisi de toplamağa ve belediye konseylerinde memurlar çalıştırmağa başlamışlardır..."*

Girne'de de ayrı Türk Belediyesi

Bozkurt gazetesi 6 Temmuz 1958 tarihli nüshasında, *"Birkaç gün evvel Girne Türk Belediyesi faaliyete geçti"* haberini vermekte ve Sabri Tahir'in Başkan, Ali Sami Çavuş'un da Asbaşkan olduğunu duyurmaktaydı.

9 Temmuz 1958 tarihli *Bozkurt*'ta da *"Baf Türk Belediyesi 7.7.58'de kurularak hemen işe başladı"* haberi verilmekteydi. Habere göre, Halit Kazım Başkan, Aziz Altay Asbaşkan olmuşlar ve üyeler arasında Derviş Ahmet Raşit, Behiç Kalkan gibi isimler vardı.

Rum Belediye Başkanlarının bülteni

7 Temmuz 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, *Cyprus Mail* gazetesinde aktardığı bir haberinde, Rum Belediye Başkanları'nın bir gün önce neşrettikleri bir bültenden aktarmalar yapmaktaydı:

> *"Kıbrıs'ta Türklerin ayrı belediyeler kurmaları hakiki değildir(!). Bu hareketleriyle Türklerin liderleri, dünya umumi efkarına Rumlardan haksızlık gördüklerini ispat etmeğe çalışmaktadırlar. Bu hareketle kendi kendilerini idare ederek, taksime gideceklerini tahmin etmektedirler. Bundan bir yıl önce Rumlarla beraber çalışan Türkler bir bütün olarak istifa etmeğe karar vermişler ve buna sebep olarak gördükleri hakaret ve haksızlıkları ileri sürmüşlerdir. Bunun arkasındaki gizli hakikatleri meydana koymağa çalışacağız.*
>
> *Bu hareket, hakikatta baskıyı müteakip yapılmıştır. Bunun da emeli Türklerle Rumların son zamanlarda bozulan münasebetlerini daha da kötüleşmesidir. İstifa ettirilen bu şahıslar muhtelif vesilelerle verdikleri beyanatlarda ve irat ettikleri nutuklarda, Rumlarla beraber çalışmaktan zevk duyduklarını izhar etmişlerdir. Mayıs ayında bir beyanatta bulunan Türklerin ikinci lideri Denktaş, bu belediyelerin Taksim fikri ile kurulduğunu, fakat pek tabii olarak taksime doğru ilk adımı olduğunu söylemiştir. Bütün bunlardan maada, bizi mahalli hükümetin Türklere karşı takındığı tavır, endişeye sürüklemektedir. Gayri kanuni yollardan ayrı Belediye kuran Türkler, halen hükümet tarafından tanınmış olan Rum belediyelerine vergi vermiyorlar. Askerlerin gözleri önünde çarşı, dükkan ve evleri yağma ederek zaptediyorlar. Türklerin Belediyelere verdikleri paranın yekunu, Rumların verdiğine nisbeten pek azdı. Buna rağmen biz yine Türklere karşı yaptığımız yardımlara acımadık. Türk işçilerinin sayısı son zamanlarda da azalmıştır. Lakin buna sebep yine Türklerdir. Belediyeyi Türkler Komando ve Polis yazılmak üzere terketmişlerdir..."*

Bozkurt gazetesinin, 24 Temmuz 1958 tarihli nüshasında, Lefkoşa Türk Belediye Başkanı'nın Dr.Tahsin S.Gözmen olduğu kaydedilmekteydi.

Belediye Reisinin telgrafı

13 Ağustos 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, *Fileleftheros* gazetesinden aktardığı bir haberinde, Lefkoşa Belediye Resisi Dr.Dervis'in Vali'ye gönderdiği bir telgrafta şöyle dediğini duyurmaktaydı:

> *"Türklerin, Küçük Kaymaklı'da boşalan Rum evlerini işgal etmelerini protesto ederiz... Lefkoşa Türkleri tarafından bütün Rum ev ve dükkanlarının yarına (Çarşambaya) kadar zaptedileceğini haber veren TMT broşürünün dağıtıldığını haber aldık. O halde şimdi hükümetin derhal harekete geçerek, Rum mal ve mülkünü müdafaa etmesi lazımdır. İki aydan beri "Mason-Dixon" çizgisinin (Lefkoşa'daki Rum ve Türk semtlerini askeri olarak ayıran ilk taksim çizgisi-A.An) de yerini değiştirme imkanlarını müzakere eden Hükümet, bu kararını hâlâ geciktiriyor. Sebepsiz herhangi bir bekletme Türklere ön vermiş olacak ve onlara kanunu hiçe saymalarına sebebiyet verecektir."*

Bozkurt gazetesi ise, 6 Eylül 1958 tarihli nüshasında, *"Lefkoşa varoşları dışında Standard evler diye tanınan ve çoğu Lefkoşa belediyesine ait olan evlere yerleşmek suçundan yargılanan 82 Türk dün hüküm giymişlerdir"* haberini vermekte ve bu kişilerin, bir ay içinde tahliye etmedikleri takdirde bu evlerden atılacaklarını duyurmaktaydı.

Lefkoşa Rum Belediye Başkanının söyledikleri

21 Eylül 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesi, *Ethnos*'tan aktardığı bir haberinde, Lefkoşa Rum Belediye Reisi Dr.Dervis'in İngiliz İşçi Partisi Genel Sekreter Yardımcısı Bayan Barbara Castle'a şunları söylediğini aktarmaktaydı:

> *"Ezelden beri Türkler, Rumların üzerinde asalak olarak geçinmişlerdir. Lakin Türklerin belediye bütçesinin hesapları, Rumların yardımı olmadan hiç bir zaman kapatılamıyacaktır... Türk cemaatının adada 120 bin olarak ilan ve ada arazisinin %40'ının Türklerin malı olduğu iddia edildiği halde İşçi Partisi, bunları yalanlamaktan kaçınmıştır. İşçi Partisine söyleyiniz ki, Adadaki Türklerin nüfusu 92 bindir ve arazinin %10-11'i Türklere aittir."*

Belediye Reisinin demeci

Halkın Sesi gazetesi, 7 Kasım 1958 tarihli nüshasında şöyle yazmaktaydı:

> *"Vergilerin artırılacağı yalandır. Türk Belediyesinin geliri, masrafından fazladır. Hükümet Times of Cyprus'un Türklere zehir kusan ağzını kapatmalıdır."*

Bozkurt gazetesi de, 8 Kasım 1958 tarihli nüshasında, *Times of Cyprus* gazetesinde çıkan Lefkoşa Belediye Reisi Dr.Dervis'in demecinden şu bölüme yer vermekteydi:

> *"Türkler bütün belediye gelirinin %10'undan fazlasını asla ödememişlerdir. Türkler ayrı belediye ile başa çıkamazlar. Geçen sene bize 10.300 lira para ödediler. Halbuki bir belediyenin sadece yol ve tamirat masrafları 70 bin liradan aşağı değildir. Türklerin aldıkları para, hırsızlık olup, eninde sonunda tekrar elimize geçecektir. Meslek vergilerine gelince, bize ödediklerinden 10 kere daha fazla ödediklerini duyuyoruz. Bu kanuna mugayirdir. Hükümetin bizim bütçemizden Türklere yardım etmesine asla müsaade etmeyeceğiz."*

Belediyelerle ilgili toplantı

Ahmet C.Gazioğlu, 18 Ocak 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde yer alan *"Pazar Sohbeti"* başlıklı köşe yazısında, 1952 kışında Bayraktar Meydanının adını Venizelos Meydanı'na değiştiren Lefkoşa'nın Rum Belediye Başkanı Dr.Dervis'in, Kıbrıs'ta belediyelerin ayrılmasını öneren Surridge Raporu'na kızdığını belirtmekteydi.

19 Ocak 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi de, Kıbrıs Türktür Partisi ile Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun olağanüstü bir toplantı yaptığını duyurmaktaydı. Kıbrıs Türk Belediye Reisleri olan Dr.Tahsin Gözmen (Lefkoşa), Dr.Niyazi Manyera (Mağusa), Ramadan Cemil (Leymosun), Halit Kazım (Baf), Mehmet Kazım (Larnaka), Sabri Tahir (Girne) ile Dr.Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş'ın imzalarını taşıyan açıklamada şu uyarıda bulunulmaktaydı:

"Vali Rum Belediye reislerinin kulağını çekmezse, doğması muhtemel kötü neticelerden Rum cemaatını kışkırtan Rum liderleri mesul olacaktır."

Belediyelerin ayrılması konusu

Dr.Fazıl Küçük, 24 Ocak 1959 tarihli makalesine Belediyelerin *"Ayrılması zaruridir"* başlığını koyarken, 25 Ocak 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde yer alan *"Akıl ve mantık nerede?"* başlıklı ve imzasız bir makalede de şöyle denmekteydi:

"20 Ocak tarihli Eleftheria gazetesi yazarı "Belediyelerin taksimi herkes için zararlı ve bilhassa Türkler için bir felaket olacaktır" demektedir. Biz Türkler bu felakete boyun eğmeğe razı olduktan sonra, Rumların bizim hesabımıza endişe etmelerine gülmek gerekir... Ayrıldık ve ayrılacağız. Bizi 80 seneden beri her sahada ezmek ve sindirmek için uğraşanlardan ayrılmak hakkımızdır."

Lefkoşa Türk Belediyesi'ne bağlanan Ermeniler

Bozkurt gazetesi, 25 Ocak 1959 tarihli nüshasında yer alan bir haberinde, Lefkoşa Türk Belediyesi'ne kendi arzuları ile bağlanarak, 1958 yılı meslek vergilerini ödeyen Ermeni vatandaşların listesini vermekteydi: Agop Nalçaciyan (tüccar), Mıkırdıç Mıkırdıçyan (tüccar), Rupen Çilingiryan (velespitçi), Parsek Zartaryan ve oğlu (komisyoncu), Keyam Celalyan (şekerci), Hacik Kasparyan (bezirgan), Mişel Bohçalyan (bezirgan) vd.

28 Ocak 1959 tarihli *Bozkurt* gazetesi de, *Times of Cyprus* gazetesinden şu haberi aktarmaktaydı:

"Ermeni komşuları gibi Ermu sokağında Evkaf'a ait dükkan kiralamış olan birçok Rum tüccar, dükkanlarını boşaltmaya karar vermişlerdir. Ermu sokağının Türk semtine düşen bu dükkanlar... son kira tahditlerinin kaldırılması ile Evkaf dükkan aylıklarına zam yapmıştı... Örneğin kiralar 10 liradan 25 liraya çıktı. Oysa bir dükkan sahibi, en fazla işlenen Cumartesi günü sadece 14 şilin tahsil etti."

"Neden ayrılık?"

Halkın Sesi gazetesi, 23 Nisan 1959 tarihli nüshasında, bir gün önceki *Fileleftheros*'un belediyeler konusunda şu soruyu sormakta olduğunu aktarmaktaydı:

> *"Bir sual daha. 308 senelik Türk işgali ve 81 senelik İngiliz işgali sırasında belediyeler birleşikti. Bundan kimse şikayet etmiyor, kimse ayrılmayı istemiyordu. Şimdi nasıl oluyor da hürriyetin adamızda doğuşu ile beraber, Türk liderleri, belediyelerin ayrılmasını bu kadar şiddetle talep ediyorlar? 389 sene aldatılıyorlardı da bunun farkında değiller miydi?"*

Işıklandırma

Halkın Sesi gazetesi, 7 Mayıs 1959 tarihli nüshasında *Eleftheria*'dan aktardığı bir haberinde, Dr.Dervis'in şu açıklamasına yer vermekteydi:

> *"Belediye Türk mahallelerinin ışıklandırılmadığına ilişkin Rauf Denktaş'ın iddiasını yanıtladı: "1958 yılında Elektrik Dairesine Lefkoşa için ödenen 10 bin İngiliz lirasının 3 bini Türk mahalleleri içindi."*

13 Mayıs 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi, *Ethnos* ve *Haravgi* gazetelerinin *"Dr.Dervis Belediye Reisi seçildiği 1929'dan bu yana Türk semti için çok şeyler yaptı"* diye yazdıklarını aktarmaktaydı.

Belediye Çarşısında da ayrılık

14 Haziran 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde yer alan *Ethniki*'den alınmış bir haberde şöyle denmekteydi:

> *"Türkler yeni bir darbe ile Lefkoşa'daki Merkezi Belediye Pazarını %100 bir Türk pazarı haline getirmişlerdir. Geçen Cumartesi günü (6 Haziran) Türkler, Belediye pazarında bir yıldan beri kapalı duran Rum dükkanlarının kilitlerini kırıp içeri girmişler, her dükkanın döşemesini temizlemişler ve sonra da kapılarına yeni kilitler takarak anahtarlarını da kendileri muhafaza etmişlerdir..."*

Belediyelerin Türklere hizmeti hakkında

Halkın Sesi gazetesi, 19 Haziran 1959 tarihli nüshasında yer alan ve *Ethniki*'den aktarılmış bir haberinde şöyle demekteydi:

> *"Ethniki'nin Leymosun muhabirinin bir Türkten aldığı habere göre, bugüne kadar muhtelif belediyeler hakkında yayınlanan istatistiklere nazaran, her ne kadar bir belediye Türk hemşehrilerinden yüzde 3 veya 5 nisbetinde bir gelir elde ediyorsaydı da Türklerin beledi ihtiyaçları için geliratının yüzde 20 ve hatta daha fazlasını sarfediyordu..."*

"Saçma talepler"

Halkın Sesi gazetesi, 26 Haziran 1959 tarihli nüshasında, bir gün önce ki *Ethniki*'de çıkan *"Saçma Talepler"* başlıklı makaleden şunları aktarmaktaydı:

> *"Türk vatandaşlarımız çok açıkgözdür. Bir taraftan belediyelerin kurulması üzerinde ısrar etmekte, diğer taraftan belediye geliratının %30'unun kendilerine verilmesini talep etmektedirler.*

Bu misli görülmemiş bir kurnazlıktır. İstatistiklere göre, bugüne kadar Türkler'den aldığımız para, belediye geliratının %3 veya 5'ini teşkil etmekteydi. Diğer taraftan *"Geliratın %20'sini Türkler için sarfediyordunuz. %20 ile %30 arasında büyük fark yoktur. Niçin olmasın"* diyorlar."

Taksim'in Ekonomi-Politiği[95]

2006 yılında kitaplaşmış olan *"Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962)"* başlıklı çalışmamızda (Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, 254 sayfa), Kıbrıs Türk basınını tarayarak, neden ekonomik ve sosyal açıdan geri kaldığımıza ilişkin bütün görüşleri kamuoyunun bilgisine sunmuştuk. Örneğin adanın taksim edilmesi fikri karşısında *Alithia* gazetesinin Larnaka muhabiri şu görüşleri dile getirmekteydi:

> *"Bir istatistikten öğrendiğimize göre, Kıbrıs Türkleri ada nüfusunun %18'ini teşkil etmekte ve arazinin %12'sine sahip bulunmaktadırlar. Türkler bütçenin %27'sini aldıkları halde, ödedikleri vergi nisbeti %4'tür... Kıbrıs'ın taksimi halinde Türkler, 30-40 sene zarfında yok olacaklardır." (aktaran Halkın Sesi, 19 Şubat 1957)*

Halkın Sesi'nin 23 Kasım 1957 tarihli nüshasında yazan Dr.Fazıl Küçük, şu görüşleri aktarmaktaydı:

İngiliz Vali: *"Madem ki Türkler Kıbrıs bütçesine 1.5 milyon lira, Rumlar ise 12.5 milyon lira yardımda bulunuyorlar, nasıl oluyor da aradaki bu büyük farka rağmen Türkler eşit hak talep ediyor?"* Dr.Küçük: *"Bunun ehemmiyeti yok, çünkü Türkler fakirdir."*

8 Şubat 1958 tarihli *Bozkurt*'ta, *Eleftheria*'nın "Taksim" başlıklı başmakalesinde şöyle dendiğini aktarmaktaydı:

95 *Pozitif Detay*, aylık magazin dergisi, Lefkoşa, Aralık 2007, Sayı:3

"Türkler 19 Aralık 1956 tarihine kadar taksim kelimesini bile akıllarına getirmemişlerdir. Fakat o zaman bir Radcliffe projesi ortaya atıldı ve adaya yalnız bir bütün olarak tatbikinin mümkün olacağı ileri sürülmüştü. Şimdi Türkler taksim istiyorlar. Bu azınlık, sabık Vali Harding'in adaya dönmesini arzu ediyor. Türkler adadaki nüfusun %18'ini, bütçeye yapılan yardımın %5'i, adadaki ekilebilen arazinin %13'ü ve adanın ticaretinin ancak %1'ini ellerinde tutmaktadırlar. O halde nasıl taksim istiyorlar, biz bile anlamıyoruz."

Kıbrıs'ta *"komünizm tehdidinin arttığı"* iddiasıyla İngiltere'yi uyaran ABD, daha 1954 yazında New York Üniversitesi'nden Dr.Alexander Melamid'i Kıbrıs'a göndererek, bir alan araştırması yaptırmış ve bu da Temmuz 1956'da *Geographical Review* dergisinde *"Kıbrıs'ta toplumların coğrafik dağılımı"* başlığı altında yayınlanmıştı. Aynı uzman kişi, Mart 1960'da da *"Taksim edilmiş Kıbrıs: Uygulamalı siyasal coğrafyada bir sınıf çalışması"* adlı makalesini yayımlayacaktır.

Bu arada 1956 yılının Haziran ayı başında ABD Başkanı Eisenhover'in, Dışişleri Bakanı Dulles ile konuşurken, *"Adanın taksim edilmesi ve Kıbrıs Türklerinin kuzeye kaydırılmasıyla uyuşmazlığın sona verilmesinin mümkün olabileceği"*nden söz ettiğini de anımsatalım. (Claude Nicolet, United States towards Cyprus: 1954-1974, Mannheim und Möhnesee 2001, s.92)

İngiliz-Amerikan emperyalizminin Doğu Akdeniz'deki bölücü planlarının dile getirilmesi görevini İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd üstlenmiş ve Kıbrıs adasının taksim edilmesi fikri, 19 Aralık 1956'da Avam Kamarasında onun yaptığı bir konuşmada, İngilizlerin çift self-determinasyon hakkı görüşü maskesi altında (yani adada yaşayan hem Rumlara, hem de Türklere ayrı ayrı kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin uygulanması), İngiltere hükümetinin, eğer uluslararası stratejik durum buna izin verirse ve muhtariyet (self-government) memnuniyet verici şekilde çalışacak olursa, düşünebileceği muhtemel çözüm şekillerinden biri olarak ortaya konmuştu. Emperyalizmin "böl-yönet" politikalarına alet olan Türkiye'nin, Kıbrıs'ın taksimini talep eden politikasını resmen açıkladığı tarih ise, 20 Aralık 1956'dır. Kıbrıs'taki İngiliz

sömürge yönetimi ve Ankara ile işbirliği halinde olan Kıbrıs Türk liderliği de, çok geçmeden "Ya taksim, ya ölüm" sloganlarını duvarlara yazdırmaya başlayacaktı.

1 Nisan 1955'de EOKA tarafından başlatılan tedhiş hareketlerini bastırmak üzere kurulan yardımcı polis (auxiliary police) gücünde, 1958 yılında yer alan 70 Kıbrıslı Ruma karşılık, 1700 Kıbrıslı Türk ve komando birliğinde ise, sadece 542 Kıbrıslı Türk görev yapmaktaydı. EOKA'cılar İngiliz sömürgecilere karşı terör eylemleri yaparken, sömürge rejimini savunmak ve bu uğurda can vermek Kıbrıslı Türkler'e düşmüştü. Çünkü Kıbrıs Türk liderliği, işsiz olan gençliği bu yolla istihdam ettirirken, ada halkına da en büyük kötülüğü yapmış ve iki toplumu birbirine düşürerek, esaslı bir kışkırtmaya alet olmuştu.

Hürsöz gazetesi, 9 Şubat 1957 tarihli nüshasında şu haberi aktarmaktaydı:

> *"Londra'da solcu bir gazete olarak tanınmış olan New Statesman and Nation isimli bir İngiliz gazetesinde çıkan makalede, Adanın Türk ve Rum bölgesi olarak ikiye ayrılmasını önlemek için, Türklerin hukukunun garanti altına alınması gerektiğine işaret olunmakta ve bu garantiye Birleşmiş Milletler'in de katılması teklif olunmaktadır... Gazeteye göre, taksim nüfus nakli ve ekonomik yaralar açacak."*

Bir yanda *Volkan* ve TMT'nin, öte yanda da EOKA'nın düzenlediği toplumlararası nefret operasyonları ise, ayrılığın kan ve gözyaşı ile yazılmasına hizmet edecekti. Yıllar sonra bu yeraltı örgütlerinin "derin devlet" ile bağlantıları açığa çıkacaktır.

***

"Kaybettiklerimizi bir çırpıda kazanmak yolundayız"

16 Ekim 1958 tarihli Rumca *Ethnos* gazetesi *"Küçük, şimdi de ticaretin taksim edilmesini istiyor"* başlığı altında Kıbrıslı Türk lider Dr.Fazıl Küçük'ün kendi gazetesi olan *Halkın Sesi*'nde yapmakta olduğu yayınları eleştirirken, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Raif Denktaş da, Kurumun kuruluşunun yıldönümünde kaleme aldığı ve 3 Kasım 1958 tarihli *Bozkurt* ile 4 Kasım 1958 tarihli *Halkın Sesi* gazetelerinde çıkan "Onuncu Yılda Ticaret" başlıklı makalesinde şöyle demekteydi:

"1789-1794 senelerinde ada ticaretini elinde tutmuş olan bir cemaatin oğullarıyız. Bu memlekete ilk sinemayı getirenler Türklerdir. Bugün başkalarının elinde olan acenteliklerin %70'i bizimdi. 1914'den buraya, kaybettiklerimizi bir çırpıda kazanmak yolundayız."

Halkın Sesi gazetesi 19 Ekim 1958 tarihli nüshasında manşetten şu haberi duyurmaktaydı:

"Ticari sahada da hürriyete kavuştuk. Türk Ticaret Odası dün kuruldu. Kıbrıs Rumunun biz vasıta olmasına ihtiyaç yok."

"Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu"nun imzasını taşıyan ve 9 Eylül 1958 tarihli Halkın Sesi gazetesinde yayımlanan "İktisadi Kalkınma Kampanyamız" başlıklı yazı ile "Türkten Türke Kampanyası" başlatılmıştı; ama Kıbrıs'ın birleşik ekonomisi, acaba bir çırpıda bölünebilir miydi?

Halkın Sesi, 15 Mart 1959 tarihli nüshasında, *Haravgi'*de çıkmış "Bütün tarafların kalkınması için işbirliği yapalım" başlıklı şu makaleyi aktarmaktaydı:

"Kendi cemaatlerini iktisaden kalkındırmak hususunda Türk liderlerinin ihtirası, Rum cemaatını endişelendiren bir mesele değildir. Bizim şüphemizi mucip olan nokta "ayrı bir iktisadi varlık" tabiri arkasında iktisadi taksim temayüllerinin gizli olmasıdır. Rauf Denktaş, geçen Haziran ayından beri Kıbrıs'ta ayrı bir iktisadi hayatın bulunduğunu söylüyor ve bundan cesaret alıyor. Fakat bir kan dökülmesi neticesinde meydana gelen bu ayrılığın ne gibi müsbet ve faydalı neticeleri görülmüştür? Türk cemaatı arasında "bir refah" görülüyorsa bu, Rumlara karşı girişilen yıkıcı boykottan ileri gelmemektedir. Bu refah, fevkalade durumun, Türk cemaatının birçok fertlerine temin ettiği menfaatlerden ileri gelmiştir. Rauf Denktaş'ın bahsettiği ayrı iktisadi hayat, iyi değil, kötü bir misaldir ve Türklerin kendilerine de zarar getirmiştir."

Cumhuriyet kurulduktan sonra

Kıbrıslı Türk diplomat Alaaddin Gülen'in yıllar sonra yazdığına göre, *"Kıbrıs'ta %20 nisbetindeki Türk azınlığın, %80 nisbetindeki Rum çoğunluğuna eşit hale getirmek normal sayılacak bir olgu değildi"* (*Bellekte Kalanlar*, Ankara 1998, s.244), ama T.C. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu nasıl olduysa bunu kabul ettirmişti!..

Halkın Sesi gazetesi 25 Aralık 1960 tarihli nüshasında şu haberi aktarmaktaydı:

> *"Fileleftheros gazetesinin dün yayınladığı bir habere göre, Kıbrıs Türk tüccarları, hariçteki sanayi ve ticaret müesseselerine mektuplar göndererek, Kıbrıs ekonomisini taksim edilmiş gibi göstermeğe ve ayrı acentelik istemeğe devam etmektedirler... Kıbrıs Türklerinin adadaki sınai ve ticari faaliyetin ancak %8'ini temsil ettiği artık anlaşılmış bulunmaktadır..."*

Aralık 1963 öncesi son durum

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İstatistik ve Araştırma Dairesi'nin verilerine göre, adada yaşamakta olan etnik toplumların Kıbrıs ekonomisine olan katkıları (% olarak) şu şekildeydi:

	Kıbrıslı Rum	Kıbrıslı Türk	Kıbrıslı Ermeni	Yunan,Ingiliz vd.
Gelir vergisi (1958)	29.7	1.8	1.0	67.52
Toprak mülkiyeti (1960)	78.3	20.43		1.3
Tahıl üretimi (1963)	87.4	12.64		
Şarap üretimi (1962)	87	13		
Hayvancılık geliri (1963)	86	13		
Üretimde çalışan kişiler(1962)	89.9	9.1		1.0
Madencilik (1962)	24.1	1.2		74.7
İthalat (1963)	78.7	3.2	5.3	12.8
İhracat (1963)	57.5	0.3	6.4	35.8

(**Kaynak:** Paschalis M.Kitromilides, From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus, "Cyprus Reviewed, Edited by Michael A.Attalides" içinde, Nicosia, 1977, s.61)

BM Genel Sekreteri'nin Raporu

"Kıbrıslı Türklerin kendi kendilerini yalıtlama politikası, toplumu ters bir tarafa yönlendirmiştir. Toplum liderliği, Kıbrıslı Türk nüfusun Kıbrıslı Rum yurttaşlarıyla kişisel, ticari ve diğer temaslar kurmasını, yönetime ilişkin konular veya göçmen iseler, kendi köylerine geri dönüp yerleşmeleri gibi konularda cesaretsizlendirmektedir." (11 Mart 1965 tarihli BM Genel Sekreteri'nin Raporu)

Federal Çözüm Hakkında Rum Basını Ne Diyor? (1983-1988)[96]

Kıbrıs Rum basınında son 5 yıl içinde (1983-1988) federal çözüm konusunda neler yazıldığını merak edenler için aşağıdaki araştırmayı yapmış bulunuyoruz. Rum kesiminde İngilizce olarak yayımlanan günlük *Cyprus Mail* adlı İngilizce gazetenin Rum basın özetleri, araştırmamızda ele alınan kaynak olmuştur. Aktarılacak bilgilerin, toplumlararası anlayış ve barışa katkıda bulunacağına inanıyoruz:

Haravgi'nin uyarıları

"Haravgi dünkü yazısında şöyle demekteydi: Kıbrıs için seçim, federal çözüm ile nihai taksim arasındadır." (*Cyprus Mail*, 26.8.1983)

"Haravgi, ülkenin bölünmeden kurtulması için tek umut olarak "Üst düzey" anlaşmalarının (Makaryos-Denktaş ve Kiprianu-Denktaş) yeniden onaylanmasına en fazla önemi vermektedir. Bununla birlikte AKEL'in gazetesi Haravgi, taksime karşı en önemli silahın üst düzey anlaşmaları olduğunu belirtmekte ve Kıbrıs hükümetine, bu anlaşmalara bağlılığını yenilemeyi tavsiye etmektedir. Gazete, bu anlaşmaların terkedilmesi halinde, Denktaş'ın oyununa gelineceğini ve taksime, Türkiye'ye bağlanmaya veya

96 Araştırma-Çeviri: "Ahmet An" imzasıyla, *Kıbrıs Postası* gazetesinde, 24, 25, 27 ve 28 Eylül 1988 tarihlerinde, 4 yazı olarak yayımlanmıştır.

çifte enosise kapı açılacağını, genel olarak da bağımsızlığın yok edileceğini yazmaktadır. AKEL'in gazetesi, federal çözüme karşı olan bir kesimin var olduğunu bildirmektedir." (*Cyprus Mail*, 27.5.1985)

"Başkan Kiprianu'ya istifa etmesi çağrısında bulunan Haravgi, önde gelen AKEL milletvekili ve solcu çiftçiler birliği EKA'nın Genel Sekreteri Hambis Mihailidis'in bir konuşmasını vermektedir. Mihailidis, Kiprianu'nun, parlamentodaki partilerin çoğunluk kararlarına uyulmasını zorunlu kılan Temsilciler Meclisi kararını kabul etmediği takdirde istifa edip, başkanlık seçimlerine gidilmesi gerektiğini söyledi...

...Başkan Kiprianu, hiçbir zaman federal çözüme inanmamış bir kişidir ve kendisi sadece dilinde olan şerefli bir çözüm için, elindeki tarihsel olanakların yitmesine izin vermiştir. Büyük karar vakti geldiği zaman, Zürih'ten daha iyi bir çözüm bulacağı hayaliyle geri çekilmektedir." diye konuşan Mihailidis'in görüşleri aktarılmaktadır." (*Cyprus Mail*, 19.3.1985)

Kiprianu ne diyor?

"Spiros Kiprianu, parti üyelerine yaptığı konuşmada ayrıca, bölünmüş adayı yeniden birleştirmek için "şerefli uzlaşma" diye tanımladığı hedefleri hakkında bilgi verdi...

...Biz federal bir çözümü kabul ettik, ama federasyon, yeni ödünlerin başlama noktası olmamalıdır" diyen Başkan, "Şerefli uzlaşma" denen şeyden ne anladığını şöyle açıkladı:

Bu çözüm, işgalin sona ermesini sağlamalıdır. Çünkü Türk işgal birliklerinin varlığı halinde hiçbir çözüm olamaz. Seyahat, yerleşme ve mülk edinme de içinde temel hakların güvence altına alınması gerekir ve göçmenlere geri evlerine dönme hakkı tanınmalıdır." (*Cyprus Mail*, 30.4.1985)

Konfederasyon'a hayır

"Başkan Kiprianu, Kıbrıs sorununa bir çözüm şekli olarak Konfederasyon fikrini dün açıkça reddetmiştir ve Kıbrıs'ta çözüm için zorunlu olarak Türk birliklerinin çekilmesi talebini tekrarlamıştır.

Cumhurbaşkanı, dün itimatnamesini sunan yeni Mısır Büyükelçisi Mahmut Kamal Rifat'm konuşmasını yanıtlarken, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak BM Genel Sekreteri'nin gösterdiği çabalara değindi ve şöyle dedi:

> *Birkaç gün önce öteki taraf, federasyon yerine konfederasyondan söz etti. Bu, öteki tarafın hiçbir zaman federasyon istemediği konusundaki korku ve kuşkularımızın ne kadar doğru ve haklı olduğunu kanıtlamaktadır. Aslında, Türk tarafı daima federasyonu, taksimci bir çözümü onun altında zorla kabul ettirecek bir palto olarak düşünmüştür."* (Cyprus Mail, 19.7.1985)

"Kıbrıs Hükümeti, Kıbrıs'ta sınırları açıkça tanımlanmış iki federal devletin var olacağı bir çözümden söz eden Türk Dışişleri Bakanı Halefoğlu'nun son demecine karşı sert bir tavır almıştır." Lefkoşa'da bu şekilde konuşan hükümet sözcüsü, Türk Dışişleri Bakanının aslında iki ayrı devletten oluşan bir konfederasyonun kurulmasından yana olduğunu, bunun ise Kıbrıs'ın egemen, toprağı bütün ve bağımsız bir devlet olduğunu onaylayan son Güvenlik Konseyi kararına, BM'in çeşitii kararlarına ve üst düzey anlaşmalarına ters düştüğünü söyledi." (Cyprus Mail, 25.9.1985)

AKEL'in suçlaması

"Komünist AKEL Partisi lideri Ezekias Papayuannu hafta sonunda yaptığı bir konuşmada, gerçek bağımsızlık için zorunlu olan ve Kıbrıslı Türklere yapılacak bir çağrıda onlarla "anlayış" içinde bulunmak gerektiğini söyledi. Papayuannu konuşmasında Başkan Kiprianu ile "redçiler" in federal çözüme karşı olduklarını öne sürdü." (Cyprus Mail, 21.10.85)

Kiprianu'nun görüşü

"Başkan Kiprianu verdiği yeni bir demecinde, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin herhangi bir kısmına ayrı uluslararası bir kimlik verecek, ya da adaya yerleştirilmiş olan Türkiyeli göçmenlerin varlığını yasallaştıracak, yahut da temel özgürlüklere engel olacak bir çözümü kabul etmeyeceklerini söyledi." (Cyprus Mail, 22.11 1985)

'İktidardaki Demokratik Parti'nin gazetesi Eleftherotipia, Başkan Kiprianu'nun federal çözüme karşı olduğunu öne sürerken gerçekleri tersyüz eden AKEL'i suçlayan bir demecini yayımlamaktadır..

Kiprianu demecinde, gerçek bir federal anlaşmayı derhal imzalamaya hazır olduğunu söylüyor, ama temel özgürlükler olan sınırsız dolaşım, yerleşim ve mülk edinmenin bütün ülke çapında uygulanmadığı, eyalet devletlerinin kesin sınırlarla ve ordularla ayrıldığı herhangi bir federasyonun varlığından haberdar olmadığını vurguluyor." (*Cyprus Mail*, 27.11.1985)

Kamuoyu yoklaması

Fileleftheros, seçimler ve ulusal konu ile ilgili olarak Orta Doğu Araştırma Bürosunun yaptığı kamuoyu yoklamasında dile getirilen görüşleri ve sonuçları yayımlamayı sürdürüyor. Gazete dün yayımladığı yeni bir bölümde, görüşüne başvurulanlardan sadece yüzde l'inin taksim veya iki ayrı bağımsız devletten yana olduğunu ve aynı şekilde yüzde l'inin "çifte enosis" (Kuzey'in Türkiye, Güney'in de Yunanistanla birleşmesi) istediğini açklıyor.

Güçlü federal hükümetler ile zayıf merkezi federal yönetim isteyenler sadece yüzde 2 iken, büyük bir çoğunluk, güçlü merkezi bir hükümeti olan bir federasyondan yana, ya da daha iyi bir çözüm bulunabileceği umuduyla bu günkü gibi kalması daha iyidir görüşünden yanadır."

Üç günlük seminer

"Kıbrıs Araştırına Merkezi tarafından Lefkoşa'da düzenlenen ve Cuma günü başlayacak olan üç günlük seminerin konusu şöyle olacak: "Federasyon ve Kıbrıs Sorunu: Ön koşullar, sorunlar ve öngörüler."

Merkezin Genel Sekreteri Nikos Kutsu, dünkü basın toplantısında, Seminerin amacının Kıbrıs'ta federal bir sistemin uygulanması ardından ortaya çıkacak olan sonuçlar, değişiklikler ve sorunların derinliğine araştırılması olduğunu söyledi.

Halkın bu sonuçların farkında olmadığını söyleyen Kutsu, bu tür bir çözüme varıldıktan kısa bir süre sonra yine toplumlararası olayların çıkabileceği uyarısında bulundu ve şöyle devam etti:

"Bu çözümün Kıbrıslı Rum ve Türkler arasında barış içinde birlikte varolma, adalet ve yaşayabilirlik unsurlarını içerecek şekilde bilinçlice hazırlanması halinde, bu tür tehlikeler azaltılabilir.

Lefkoşa'daki Laiki Kültür Merkezi'nde yer alacak olan seminer, Temsilciler Meclisi Başkanı Vassos Lissarides tarafından açılacaktır." (*Cyprus Mail*, 6.2.1986)

AKEL görüşü

"Komünist AKEL Partisi liderlerinden A. Fandis, BM Genel Sekreteri'nin öngörülen Federal Cumhuriyet'teki merkezi hükümetin yetkilerine ilişkin önerilerinin partisi tarafından "kabul edilebilir bir tartışmaya temel teşkil edecek şekilde iyi dengelenmiş" olarak değerlendirildiğini açıkladı.

Fandis, Kıbrıs Araştırma Merkezi'nin Lefkoşa'da düzenlediği "Federasyon ve Kıbrıs" konusundaki seminerde konuşmaktaydı. Fantis, Kiprianu (şimdiki Cumhurbaşkanı) ile Dr. Lissaridis'in (şimdiki Meclis Başkanı) itiraz ve çekincelerine rağmen, federasyonu kabul etme cesaretini gösteren ve onu savunan ilk kişinin Makarios olduğunu da açıkladı. Makarios'un cesur girişimi, ondan sonra gelenlerce sürdürülmüş olsaydı, şimdiye şerefli bir uzlaşmaya büyük bir olasılıkla varmış olurduk" diyen Fantis, Kuzey'deki Kıbrıs Türk Devleti'nin tanınmasının bazılarının sandıkları gibi önemsiz bir konu olmadığını vurguladı.

Tanınma federal bir çözüm için gerekli olan unsurları yok edecektir, iki ayrı devletin pekişmesi anlamına gelecektir. Kuzey'in Türkiye'ye bağlanmasına gidebilecektir, ya da ikili enosis'e -Güney'in Yunanistan'a, Kuzey'in Türkiye'ye katılmasına- yol açabilecektir.

AKEL lideri, BM Genel Sekreteri'nin gözetimindeki görüşmeleri savunarak, geçen Aralık ayında Perez de Cuellar tarafından sunulan "taslak anlaşma"yı, "işgalden bu yana bir bütün olarak Kıbrıs halkının yararını gözeten bir uzlaşma çözümü için en iyi şans" olarak tanımladı.

BM Genel Sekreteri'nin önerilerinde yer alan merkezi hükümetin yetkilerini tanımlarken "kabul edilebilir bir uzlaşmanın tartışılması için iyi dengelenmiş bir temel" ifadesini kullanan Fantis. bu yetkilerin, 1960 Anayasasında bulunanlardan çok farklı

olmadığını söyledi. İki toplumun alt ve üst meclislerdeki temsiliyeti, diğer federal sistemlerdeki modele uygundur" dedi." (*Cyprus Mail*, 9.2.1986)

Fileleftheros'un görüşü

"Dün bağımsız Rum gazetesi Fileleftheros'da yer alan başyazıda, halkın "federasyon" deyiminin ne demek olduğunu anlayıp anlamadığının ve politik düzeyde bir anlaşmaya varılırsa hangi güçlüklerle karşılaşılacağının bilinip bilinmediği sorulmaktadır.

En iyi çözüme, hatta federasyondan da iyi bir çözüme varılırsa, eleştiri ve güçlüklerle karşılaşılacaktır. Ama beklediğimizden daha farklı bir şeyle karşılaşırsak, daha çok güçlük ortaya çıkacaktır." Yazar, Kıbrıs Araştırma Merkezi'nin federal yönetim sistemi sorusunun tartışılacağı bir seminer düzenlemesini alkışlamaktadır." (*Cyprus Mail*, 9.2.1986)

"Fileleftheros, dün Lefkoşa'da Kıbrıs Araştırma Merkezi gözetiminde düzenlenen "Federasyon" konulu seminerle ilgili geniş bilgiler verdi. Görüşlerini açıklayanlar arasında, toplumlararası görüşmelerde yer almış üç eski görüşmeci olarak Klerides, Papadopulos ve Yuannides de vardı.

Gazetenin yazdığına göre varılan sonuç, "Federasyon"un tek alternatif çözüm şekli olarak görüldüğü şeklindeydi. Oldu-bittileri pekiştirmek için yollar arayan Türk tarafının tutumu yüzünden bazı çekincelerin söz konusu olduğu belirtildi." (*Cyprus Mail*, 11.2.1986)

Birlik Partisi'ne göre federasyon

"Birlik Partisi'nin Meclis üyesi Dinos Lordos'a göre, Kıbrıs'ta federal bir sistemin benimsenmesi, siyasal bir zorunluluktur. Birlik Partisinin öğrenci hareketi tarafından düzenlenen Avrupalı Demokratik Öğrenciler Toplantısı'nda konuşan Lordos, şöyle dedi:

> *Bir yanda üniter devlet, öte yanda ise tamamen ayrı bağımsız devletler söz konusu ise, tek gerçek alternatif, federal bir devlettir. Bu çözüm, iki zıt olasılık arasında en iyi uzlaşmayı oluşturmaktadır ve ikisi arasında orta yol olarak, her ikisinin karşısındaki tek tutarlı gerçekliktir.*

> *Federal devlet, üye devletlerin dışta birliği, içte ise özerkliğinin biraraya gelmesi ile karakterize edilmektedir. Sadece aralarında değil, her biri ile federal devletin genel yönetimi arasında eşitliğe sahip olan üye devletlerin gönüllü işbirliği temeline dayanmaktadır ve yönetimin yapısı tanımlama açısından liberal bir şekle haizdir.*

"Kıbrıs için tek yaşayabilir çözüm şekli niçin federal sistemdir?" şeklinde bir soruyu yanıtlayan Lordos şöyle dedi:

> *400 yıllık süre içinde komşular olarak birlikte yaşamış ve barış içinde birlikte var olmuş olmalarına rağmen, Kıbrıs'ta farklı sosyal ve kültürel tavırlar peşinde olan ve etnik, dilsel ve dinsel farklılıklarıyla belirlenen iki toplum vardır. Kıbrıs'ta federal bir çözümün önünde duran ana engel, geniş halk kesimlerinin bu sistemden belki de farklı şeyler anlamalarıdır."* (*Cyprus Mail*, 31.7.1986)

Kıbrıs Bankası'nın görüşü

"Kıbrıs Bankası Başkanı Yorgo Hristofidis, Kıbrısta çözüm halinde bunun ekonomik yönlerinin ne olacağına ilişkin bir bildiri hazırlamış ve gelecek federal devlette, tek bir ekonominin her iki toplumun da çıkarına hizmet edeceğini söylemiştir. "Her iki toplumun da yaşam düzeylerinin eşitlenmesi" çağrısında bulunan Hristofidis, bunun mal, hizmet ve işgücünün serbest dolaşımını güvence altına alacak olan gerçek bir ortak pazarın kurulmasıyla sağlanabileceğini belirtmiştir.

Kıbrıs Türk bölgesi için özel bir kalkınma fonu kurulmasını da öneren Hristofidis, bildirisinin birer kopyasını Kıbrıs ve Yunanistan'daki siyasal parti liderlerine ve BM Genel Sekreterine göndermiş bulunuyor." (*The Cyprus Weekly*, 3-9 Nisan 1987)

"Kıbrıs Bankası Guvernörü ve eski Maliye Bakanı Andreas Patsilidis dün yaptığı bir konuşmada, Kıbrıs'ta federal bir çözümün ekonomik yönlerinin gözden uzak tutulmaması gerektiğini söyledi. Çözümün siyasal yönleri üzerinde yoğunlaşanların sayısı kabarırken, en az onun kadar önemli olan ekonomik yönler üzerinde halkın özellikle ilgi göstermediğine dikkati çekti. Federal sistemin

ekonomik sonuçları hakkında, kolayca ve acı çekmeden çözümlenebilen ikincil öneme haiz konular olarak düşünmenin tehlikeli olacağını vurgulayan Patsalidis şöyle dedi:

> *Dünya tarihi, ekonomik unsurun önemli bir rol oynadığı ve bu nedenlerle federal devletlerin ciddi sorunlarla yüzyüze gelip çözülme tehlikesi geçirdiği birçok federal devlet örneğiyle doludur. Bizim vardığımız ana sonuç şudur ki siyasal ve ekonomik ilişkiler birbiriyle bağlantılı olduğundan ancak hem siyasal, hem de ekonomik temelleri güçlü olan düzenlemeler olduğu takdirde Kıbrıs'ta varılacak çözüm yaşayabilecektir.*

Patsalidis, Kıbrıs Bankası, Ekonomik Araştırmalar Merkezi ve Kıbrıs Araştırma Merkezi'nin birlikte düzenledikleri "Kıbrıs'ta federal sistemin ekonomik yönleri" konulu seminer öncesinde yapılan basın toplantısında konuşmaktaydı.

...Seminer'in açılış gününde Kolumbiya Üniversitesinden Profesör P. Drimis "Federalizm'de Ekonomi-Üniter'den federal devlete geçiş" konusunda konuşurken, Planlama Bürosu Genel Yönetmeni Dr. Yakovos Aristidu ise "Federasyonun ekonomik yönleri üzerine Kıbrıs'taki yansımalardan sözedecek. Sözalacak diğer konuşmacılar şöyle: City Üniversitesinden Dr. K. Filakti, Oxford Üniversitesinden Dr. A. Kurakis, Kingston Polytechnic'ten Dr. A. Hacımanteu, Leicester Üniversitesinden Prof. Jackson, Thames Polytechnic'ten Dr. J. Kitromilidis ve London School of Economics'ten Prof. C. Pissaridis. Meclisteki 4 siyasal partiden temsilciler de görüşlerini sunacak." (*The Cyprus Weekly*, 24-30 Nisan 1987)

Görüş farklılıkları

"AKEL'in Haravgisi sağcı Birlik Partisi ile olan ayrılıklarının işbirliği yapamayacak kadar çok olduğunu öne sürmekte ısrarlı... Yazara göre, Demokrat Parti ile olan farklılıklar, AKEL'in federal çözüm fikrine destek vermesinden kaynaklanmaktadır. AKEL'e göre Demokrat Parti, federal çözüm fikrini terketmiş bulunuyor. AKEL'in federal bir çözüm üzerinde ısrar etmesi, Demokrat Parti liderliğiyle görüş farklılığına yol açmıştır." (*Cyprus Mail*, 20.8.1987)

"Başkan Kiprianu, "zaman içinde gelişen bir çözüm"ü öngören herhangi bir fikre karşı olduğunu tekrarladı ve Kıbrıs'ın daha fazla ödün verilmesini onaylamasını önerenleri de ağır bir şekilde kınadı...

Larnaka'daki 4 Fener Oteli'nde yapılan bir Rotaryan toplantısında konuşan Başkan, genellikle federasyonların, ayrı ülkeleri birleştirmek için yapıldığını vurguladı. Kıbrıs'ta ise federasyonun ülkeyi bölmek için önerildiğini, böyle olmakla birlikte yine kabul edildiğini, ama bunun ancak gerçek bir federasyon olması koşuluyla kabul edildiğini, çünkü aksi takdirde bunun çalışmayacağını ve yeni çatışmalara ve yeni trajedilere yol açacağını söyledi. Başkan, buna rağmen, dünyadaki bazı değişikliklerin Kıbrıs sorununa yararlı etkide bulunacağından ümitli olduğunu ifade etti.

Süper iki güç arasındaki dostluk, bölgesel sorunların daha kolay çözümlenmesine yardımcı olurken, Kıbrıs'ın Ortak Pazar'la gümrük birliğine girmesi yeni olanaklar yaratmaktadır" diye sözlerini sürdürdü." (*Cyprus Mail*, 6.11.1987)

"AKEL'in Haravgisi, üslerin kaldırılması için yeterince güçlü çabalarda bulunmadığı için Kiprianu ve hükümetine saldırmakta ve ayrıca (Birlik Partisi yanlısı) Simerini'de yer alan bir makaleyi, federal hükümet sorununa yaklaşımı yüzünden eleştirmektedir. Simerini, Türklerin anladığı şekilde "iki devlet" arasında bir federasyon oluşturulması fikrini eleştirmişti, ama şöyle yazıyordu: "Federasyon" düşüncesi sadece tek alternatiftir, en iyi çözüm değildir. Bu federasyon iki devlet arasında değil, birleşik bir ülkenin iki bölgesi arasında oluşturulacaktır." (*Cyprus Mail*, 24.12.1987)

Vasiliu'nun seçim bildirgesi

"Uluslararası garantiler sorunu çözülmeden Türk askerleri ve göçmenleri tamamıyla geri çekilmeden, temel özgürlükler ve insan hakları Cumhuriyetin bütün yurttaşları için güvence altına alınmadan, özellikle göçmenlerin geri evlerine dönme hakkı sağlanmadan Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamaz. Genel Sekreterin Mart 1986 tarihli son önerileri bu temel ilkeleri güvence altına almamaktadır, ne de gerçek federal bir devletin engelsiz çalışmasını sağlamaktadır. Bugünkü şekliyle bu öneriler, bu nedenle kabul edilemezdirler." (Yorgo Vasiliu, *"Başkanlık Seçimleri için Bağımsız Aday, Seçim Platformu"* adlı broşürden, 1988, s.7)

Öğrencilerin etkinlikleri

"Kıbrıslı öğrenciler Eylem Grubunun açıklamasına göre, Kıbrıs sorunuyla ilgili 4 konferansı içeren diziden ilk üçü büyük bir başarıyla gerçekleştirildi...

Eylem Grubu nun düzenlediği dizi konferansların ikincisinin konusu, Türk Propagandasına karşı koymanın yolları üzerineydi. Bu konferansı veren Attalidis, Kıbrıs sorununun anayasal yönleri hazırlanmış olsa bile, bütün göçmenlerin evlerine dönmemeleri halinde, bunun yaşayabilir bir çözüm olamayacağını açıkladı. Attalidis, "Bir Federasyon, eğer bütün göçmenler evlerine döneceklerse, ancak o zaman yürüyebilir" diyerek, Türkiye'den gelmiş olan 60.000 göçmenin Kıbrıs sorununda en önemli bölücü etken olduğunu sözlerine ekledi." (*Cyprus Mail*, 21.4.1988)

Vasıliu'nun önerisi

"Başkan Vasiliu'nun BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında söylediği adanın askersizleştirilmesi ardından sağlanacak para tasarrufunun daha çok Kıbrıslı Türklerin yararına kullanılacağı şeklindeki sözleri, dünkü AKEL gazetesi Haravgi'nin büyük takdirine mazhar oldu. Gazete ön sayfasındaki başyazıda, demilitarizasyon ile tasarruf edilecek ekonomik kaynakların Kıbrıslı Türklerin yararına kullanılması önerisinin, göründüğünden çok daha fazla bir önemi olduğuna dikkat çekmektedir. Haravgi, herhangi bir federal yapıda, ekonomik eşitsizliklerinin karışıklığa yol açtığını ve genellikle mali yönden daha zayıf kazaların ayrılıkçı eğilimler geliştirdiğini ve bu nedenle bütün federasyonlarda, dengeli kalkınma için çabalar sarfedildiğini yazmaktadır.

...Kıbrıs söz konusu olunca, ekonomik dengesizlik, büyük ölçüde Türklerin ayrılıkçı hareketlerine bağlı olup muazzamdır ve yeniden birleşme yönünde yapılan bütün çabalara ek zorluklar yaratmaktadır" diye görüş belirten gazete, şöyle devam ediyor: "Konulara bu açıdan bakmakla biz şuna inanıyoruz ki, Vasiliu'nun önerisi büyük siyasal öneme sahiptir ve bir dizi önlemin alınmasının başlangıcı olmalıdır. Uygun uluslararası etkisi yanında bu öneri, öteki tarafa yerinde bir mesaj iletmektedir. Taksimde açıkça

ısrar eden aşırı, şövenist, Kıbrıs Türk çevrelerinin kesin olarak çökmesini sağlayacak en iyi elde tutulur güvenceyi, bu öneri sağlamaktadır." (*Cyprus Mail*, 5.6.1988)

"Başkan Vasiliu, dün akşam "Kıbrıs'ın kurtuluşu ve mutluluğu" yolunda birlik çağrısında bulundu ve Kıbrıs sorunu için aranmakta olan çözümün, bütün Kıbrıslılarm haklarını güvence altına alacak bir çözüm olduğunu yineledi.

Başkan, darbenin ve Temmuz 1974 istilasının kınanması için yapılan yıllık toplantıda konuşmaktaydı.

Vasiliu şöyle dedi: "Adil ve yaşayabilir bir çözümün BM kararlarına dayanması gerektiğinde hepimiz hemfikiriz. Kurmak istediğimiz Kıbrıs devleti, özgür, birleşik ve askersizleştirilmiş olmalı, göçmen ve adaya yerleştirilenler olmamalı, çalışan demokratik federal bir sistemi olmalıdır. Bu rahat çalışan bir hükümet sistemi olmalıdır.

Yaşayabilir bir çözüm, Kıbrıslı Türklerin de çıkarınadır. Çünkü ancak böylesi bir sistem, Kıbrıs'ın bütün yurttaşlarının medeni ve demokratik haklarını güvence altına alabilecek ve Kıbrıslı Rum ve Türkler samimi bir işbirliğini geliştirerek, barış içinde birlikte var olmamızı pekiştirecektir."

Türkiye'yi "taksimci" amaçlarını sürdürmekle suçlayan Vasiliu şöyle dedi: "Kıbrıs'ın geleceği büyük ölçüde bize dayanmaktadır. Bu nedenle taksim tehlikesini durdurup bertaraf etmenin yollarını bulmak bizim görevimizdir." (*Cyprus Mail*, 21.7.1988)

Ne yapmalı?

Çarşamba günkü Ulusal Konsey toplantısı dünkü Rumca gazetelerin hepsinde ana konu olarak ilk sayfada yer alıyordu. Gelecek konuşmalarla ilgili öngörüler ve izlenecek strateji konusundaki görüşler, değerlendirmeler çeşitli gazetelerde farklılık göstermekle birlikte, hepsi de yersiz iyimserliğe karşı, tedbirli olunmasını savunmaktaydılar.

...Şimdi ortak olan bir nokta öngörülen Federal Devletteki iki bölgenin tamamen eşit olmasına ilişkin Türk ısrarlarına karşı iyi bir hazırlık yapma çağrısıdır. Hazırlıklı olunması gereken diğer Türk ısrarı, her bir devletin ayrı uluslararası statüsünün olacağı bir konfederasyon talebidir.

Önemli olan sınırın yapısıdır

Alithia'nın yorum yazarı Kassandros şöyle yazmaktadır:

> *Türk inatçılığı, slogancılıkla değil, uluslararası gücün çalışmasını da sağlayacak iyice planlanmış bir siyasal strateji ile bükülecektir. Özellikle önemli olan, nasıl davrandığımızdır, nasıl bağırdığımız değil. Her bölgenin toprak miktarından daha önemli olan, ayrım çizgisinin yasal statüsüdür. Bu sınırın yapısı, federasyona mı, konfederasyona mı sahip olacağımızı tayin edecektir. Üst düzey anlaşmaları, iki kesimli (bi-zonal) bir federasyondan söz etmektedir., bir konfederasyondan değil. Bu iki anayasal kavram arasında Uluslararası Hukuk'ta önemli bir farklılık vardır. Bu Konfederasyonda, ker iki parçanın uluslararası statüleri, ayrı diplomatik temsiliyetleri vardır, kendi pasaportlarını ve paralarını kendileri çıkarırlar. Ama bir federasyonda, tek merkezi bir hükümet vardır ve onu oluşturan parçaların böylesi hakları yoktur.*

Alithia'nın yazarı, bütün bu hususların bilimsel bir hazırlık çalışmasını gerektirdiğini ve başlayacak olan ikili görüşmelerde temel yönlerin etkin bir şekilde tartışılacaksa bunun yapılması gerektiğini belirterek şöyle demektedir: "Kurtarılabilecek olanı kurtarmak için çaba gösterilmeli, herşeyi kaybetmek için değil. Bu husus, Kıbrıs Rumları için en önde gelen şey olmalıdır." (*Cyprus Mail*, 12.8.1988)

yazılama

Kaynayan Orta Doğu'nun yanıbaşında üzerinde AB'nin gömleği, sökülmüş dikişlerden fışkıran Türkiye ile bir garip ada Kıbrıs... Akdeniz'in göbeğindeki bu küçücük adanın meseleleri neredeyse yüz elli yıldır hallolmadı. Adı konamadı, sahibi bulunamadı.

Adadaki iki taraf arasında yıllardır devam eden müzakerelerde 2016'da yeni bir evreye girildi. 2017 yılında ikinci bir referandum oylaması ile Kıbrıs halkına kararı sorulacak.

Kıbrıslı aydın Ahmet An'ın kaleminden çıkan elinizdeki kitap, tam böyle bir zamansal kesitte aydınlatıcı bir kaynak olarak işlev kazanıyor. Kıbrıs'ta Taksim ve Federalleşme seçeneklerinin ne anlama geldiğini, tarihsel arka planı ile birlikte ele alıyor.

12 TL

9 786055 892982